

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

B186

**Katja Valkama, Kaija Loppela,
Tiina Hautamäki & Minna Karvonen (toim.)**

Osallisuus yhteiskunnassa ja työelämässä sekä niiden kehittäminen

Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B.
Raportteja ja selvityksiä 186

Katja Valkama, Kaija Loppela,
Tiina Hautamäki & Minna Karvonen (toim.)

**Osallisuus yhteiskunnassa ja
työelämässä sekä niiden
kehittäminen**

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Seinäjoki 2023

Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja
Publications of Seinäjoki University of Applied Sciences

A

Tutkimuksia
Research reports

B

Raportteja ja selvityksiä
Reports

C

Oppimateriaaleja
Teaching materials

SeAMK julkaisut:

Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto

Kalevankatu 35,
60100 Seinäjoki
p. 040 830 0410
kirjasto@seamk.fi

ISBN 978-952-7515-46-4
ISSN 1797-5573

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SISÄLLYS

Katja Valkama, Kaija Loppela, Tiina Hautamäki, Minna Karvonen

OSALLISUUTTA MÄÄRITTELEMÄSSÄ JA TUKEMASSA.....	11
1 Johdanto	11
2 Osallisuus käsitteenä	13
3 Eri-ikäisten osallisuus ja sen tukeminen.....	15
4 Julkaisun sisältö.....	18

Kaija Loppela, Minna Laitila

NÄKÖKULMIA OSALLISUUTEEN SEKÄ ESIMERKKEJÄ SOSIAALI- JA TERVEYSALALTA	25
1 Johdanto	25
2 Asiakasosallisuudesta sote-alalla.....	27
2.1 Asiakasosallisuus strategiana ja toimintaohjelmana sote-alalla ja hyvinvointialueilla	27
2.2 Miten osallisuus toteutuu arjen kohtaamisissa sote-alalla	29
2.3 Asiakasosallisuuden haasteita	31
3 Osallisuus työelämässä – johtamisen merkitys	33
3.1 Dialoginen johtaminen osallisuutta luomassa.....	34
3.2 Demokraattinen dialogi ja demokraattinen kohtaaminen	35
4 Lopuksi	36

Virpi Nikkola

**SOCIAL PEDAGOGUES OF EARLY CHILDHOOD
EDUCATION SUPPORTING PARTICIPATION
OF CHILDREN, PARENTS AND GUARDIANS..... 42**

1 Introduction	42
2 Participation as a competence of social pedagogues of early childhood education	43
2.1 The concept of participation.....	43
2.2 Social pedagogues of early childhood education and participation as a competence	44
3 Supporting participation of children, parents and guardians.....	46
4 Reflection	47

Binu Acharya, Tiina Hautamäki, Helena Yli-Harja, Emmi Tynjälä

**TRAUMA-INFORMED APPROACH INCREASE
THE PARTICIPATION OF CHILDREN AND
YOUNG PEOPLE IN THE SOCIETY..... 52**

1 Introduction	52
2 Trauma concept and trauma-informed approach.....	53
3 Participation and well-being	56
4 Enhancing trauma-informed approach via project TRAKON.....	58
5 Results of the TRAKON primary survey.....	59
6 Conclusions	61

Hanna Keski-Saari, Virpi Rantanen

**SAIRAANHOITAJAOPIKELIJOIDEN OSALLISUUS
MONIALAISISSA SYVENTÄVISSÄ OPINNOISSA 65**

1 Johdanto	65
2 Osallisuus ja opintoihin osallistaminen	66
3 Monialaisuutta oppimassa	69
4 Hoitotyön opiskelijoiden osallisuus syventävän vaiheen opinnoissa	70

Emmi Tynjälä

OSALLISUUDEN ESTEET JA EDISTÄJÄT - ULKOMAALAISTAUSTAISTEN SAIRAANHOITAJA- OPISELIJOIDEN KOKEMUKSIA OSALLISUUDESTA 75

1 Johdanto	75
2 Aineisto, tutkimusmenetelmä ja tutkimuksen tavoitteet.....	76
3 Osallisuus ja kotoutuminen	76
4 Osallisuuden kokemus ja sen taustat ja tekijät.....	78
4.1 Taustatietoja	78
4.2 Kuuluvuuden kokemus.....	78
4.3 Osallisuuden kokemus	79
4.4 CareEP -hanke ja SeAMK osallisuuden kokemuksen kehittäjinä	81
5 Lopuksi	82

Marjut Asunmaa

MAAHANMUUTTANEEN SAIRAANHOITAJAOPISKELIJAN INTEGROITUMINEN JA OSALLISUUS HARJOITTELU- JA TYÖYHTEISÖSSÄ - CAREEP -HANKE TUKEMASSA URAPOLKUA 85

1 Johdanto	85
2 Kulttuuri- ja kielitietoinen hoitotyö Etelä-Pohjanmaalla, CareEP -hankkeen tavoitteet	87
3 Maahanmuuttanut sairaanhoitajaopiskelija.....	88
3.1 Sairaanhoitajaopiskelijaksi SeAMKiin	88
3.2 Opintojen kulku ja työelämäyhteistyö.....	89
4 Integraatio ja osallisuus	91
4.1 Maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan harjoittelujaksojen aikainen tuki	92
4.2 Integraatio syventää osallisuutta	94
5 Lopuksi	95

Mika Uitto, Merja Hoffrén-Mikkola, Aino Alaverdyan, Katja Valkama

DIGITAALISEN TERVEYDEN LUKUTAIDON JA OSALLISUUDEN HAASTEET – OPISKELIJOIDEN

NÄKEMYKSIÄ..... 99

- 1 Digitaalinen terveyden lukutaito osallisuuden edistäjänä..... 99
- 2 Opiskelijoiden näkemyksiä digitaalisesta terveyden lukutaidosta 101
 - 2.1 Yhteiskehittämistyöpajat opiskelijoille 101
 - 2.2 Digitaalisen terveyden lukutaidon ja osallisuuden haasteet 102
- 3 Yhteenvetoa ja pohdintaa 106

Annukka Koivuranta, Emilia Kangas

YRITYSVASTUU JA PAIKALLINEN YHTEISÖ

– PIENET YRITYKSET OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJINA 112

- 1 Johdanto 112
- 2 Pk-yritysten yritysvastuu ja paikallisyhteisö..... 113
- 3 Haastatteluiden teko ja tutkimusmenetelmä..... 116
 - 3.1 Sisällönanalyysi..... 118
- 4 Tulokset 118
 - 4.1 Elinvoimaisuus..... 119
 - 4.2 Sponsoroinnit ja hyväntekeväisyys 120
 - 4.3 Yhteisöllisyys ja harrastustoiminta 121
 - 4.4 Työllistävä vaikutus 121
 - 4.5 Verkostoituminen ja yrittäjien välinen yhteistyö 122
- 5 Lopuksi 122

Terhi Mustakangas

OSALLISUUDEN EDISTÄMINEN KUNTASEKTORILLA..... 126

- 1 Johdanto 126
- 2 Osallisuuden edistäminen 127
- 3 Osallisuus strategiatyöskentelyssä 128
- 4 Osallistuva budjetointi..... 129
- 5 Kokemuksia osallisuuden edistämisestä..... 131
- 6 Lopuksi 132

Anna-Kaarina Koivula, Hanna Mähönen

EI TEHDÄ IKÄÄNTYNEIDEN OSALLISUUDESTA VAIKEAA..... 135

1 Johdanto	135
2 Ikääntyminen ja osallisuus.....	136
3 Arvokas elämä kotona.....	138
3.1 Kotihoito.....	139
3.2 Perhehoito	140
4 Kehittämisen prosessin toteutus	142
5 Lopuksi	145

Katja Valkama, Mika Uitto, Katri Turunen, Aino Alaverdyan

IKÄÄNTYNEIDEN DIGITAALISEN OSALLISUUDEN SÄÄNTELY, OHJAUS JA TUKI 148

1 Johdanto	148
2 Digitalisaatiota ja ikääntyneiden osallisuutta ohjaavat dokumentit	149
2.1 Kansainvälinen ohjaus	150
2.2 Suomen lainsäädäntö ja ohjaus	153
3 Digitaalinen osallisuus	154
4 Digiosallisuuden haasteet ja konkreettiset toimet digiosallistaa ikääntyneitä suomalaisia	155
4.1 Opiskelijoiden näkemyksiä ikääntyneiden digiosallisuudesta.....	155
4.2 Miten ikääntyneiden digiosallisuutta voidaan edistää?.....	157
5 Lopuksi	158

OSALLISUUTTA MÄÄRITTELEMÄSSÄ JA TUKEMASSA

Katja Valkama, HTT, YTM, yliopettaja, SeAMK

Kaija Loppela, KT, ft, yliopettaja, SeAMK

Tiina Hautamäki, YTT, yliopettaja, SeAMK

Minna Karvonen, tradenomi (AMK), asiantuntija, julkaisut, SeAMK

1 JOHDANTO

Osallisuus on varsin yleisesti käytetty käsite, jolla on suuri merkitys yhteiskuntaan ja työelämään kiinnittymisessä. Tämä kokoomateos pyrkii syventymään osallisuuden moniulotteiseen problematiikkaan tarjoten laajan katsauksen käsitteen eri määrittelyihin, sen merkitykseen yhteiskuntaan kiinnittymisen näkökulmasta sekä sen vaikutuksiin työelämässä. Lisäksi teos tarjoaa näkökulmia siihen, miten osallisuutta voidaan systemaattisesti kehittää.

Sosiaalitieteissä osallisuus voi ilmetä yksilön kuulumisena yhteisöön, aktiivisena osallistumisena päätöksentekoon tai mahdollisuutena vaikuttaa omaan elinympäristöön (Rouvinen-Wilenius, 2014). Osallisuudella on keskeinen rooli yhteiskuntaan integroitumisessa. Yksilön kokemus osallisuudesta vaikuttaa hänen identiteettiinsä ja itsetuntoonsa, mikä puolestaan heijastuu hänen sosiaaliin suhteisiinsa ja yhteisöllisyyden tunteeseen. Osallisuus edistää myös kansalaisten aktiivista osallistumista yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja parantaa näin demokratian toimivuutta.

Osallisuuden lisääntyminen työelämässä on sekä työntekijöiden että työnantajan etu. Osallisuus voi lisätä autonomian kokemuksen kautta työntekijöiden motivaatiota (Ryan & Deci, 2000). Syväsen ym. (2015, s. 189–193)

ja Loppelan (2004, 2014) mukaan osallisuuden ja motivaation sekä niitä tukevan dialogisuuden lisääntyminen työyhteisössä sekä sen johtamisessa ja kehittämisessä on todettu tukevan työntekijöiden työhyvinvointia ja sitoutumista työn ja työyhteisön toiminnan kehittämiseen. Osallisuuden toteutumisessa tarvitaan osallisuuden mahdollistavaa yhteistoiminnallista ja dialogista johtamista. Demokraattinen dialogi (Gustavsén, 1992) ja dialoginen toimintakulttuuri, missä kaikkien työntekijöiden mielipiteistä ollaan aidosti kiinnostuneita ja niitä kuunnellaan ja arvostetaan sekä huomioidaan myös päätöksenteossa, on tärkeää osallisuuden kokemuksen syntymisessä.

Julkaisu on toinen Osallisuuden yhteiskunta ja työelämä -tutkimusryhmän kokoomateos. Ensimmäisessä vuonna 2022 julkaistussa Osallisuus ihmistyössä -kokoomateoksessa tarkasteltiin, millaisia osallistavia työ-, tutkimus-, kehittämis- ja opetusmenetelmiä ihmistyössä on kehitetty tai sovellettu viime aikoina ja miten niitä hyödynnetään nyky-yhteiskunnassa ja tulevaisuudessa (Hautamäki ym., 2022).

Tässä kokoomateoksessa pureudutaan syvemmälle osallisuuden teemaan yhteiskunnallisissa ja työelämän konteksteissa. Artikkeleiden kirjoittajat tarkastelevat kriittisesti sitä, miten nykyinen yhteiskuntamme ja työelämämme mahdollistavat tai rajoittavat osallisuuden ilmenemistä. Teoksessa pohditaan myös osallisuuden kehittämistä työelämässä ja yhteiskunnassa. Millaisia käytännön toimenpiteitä ja strategioita voidaan ottaa käyttöön osallisuuden edistämiseksi? Miten työyhteisöt voivat tukea kaikkien jäsenten aktiivista osallistumista ja vaikuttamista? Miten yritykset voivat panostaa yhteisöllisyyden kehittämiseen? Näiden kysymysten äärellä teoksessa pyritään tarjoamaan konkreettisia ratkaisuja ja suuntaviivoja, jotka voivat edistää osallisuutta niin yhteiskunnallisella kuin työelämänkin tasolla.

Kokoomateos tarjoaa käytännönläheisiä näkökulmia osallisuuden systemaattiseen kehittämiseen. Tarkastelun kohteena ovat muun muassa osallistava päätöksenteko, avoin viestintä organisaatioissa, työntekijöiden kouluttaminen osallisuuden edistämiseksi sekä erilaiset toimenpiteet, jotka voivat tukea osallisuuden kokemusta. Yhteenvedona kokoomateos pyrkii avaamaan osallisuuden käsitteen monipuolisuutta sekä tarjoamaan käytännön näkökulmia sen vahvistamiseksi

yhteiskunnassa ja työelämässä. Teoksen toivotaan inspiroivan lukijoita pohtimaan omaa rooliaan osallisuuden rakentamisessa ja toimimaan aktiivisesti kohti inklusiivisempaa yhteiskuntaa ja työelämää.

Tässä julkaisussa on kirjoittajina SeAMKissa työskenteleviä opettajia, hankkeissa työskenteleviä TKI-asiantuntijoita sekä yhteistyökumppaneita. Kokoomateoksen artikkeleissa tarkastellaan osallisuutta monista eri näkökulmista. Julkaisu on laadittu vuoden 2023 aikana osana SeAMKin opetus- ja hanketoimintaa. Kokoomateos on saanut alkunsa Osallisuuden yhteiskunta ja työelämä -tutkimusryhmän työskentelystä ja toimii jatkona viime vuoden julkaisulle. Toimituskunta kiittää lämpimästi julkaisun artikkeleiden kirjoittajia sekä muita artikkeleiden kirjoittamisen mahdollistaneita toimijoita ja tahoja.

2 OSALLISUUS KÄSITTEENÄ

Osallisuus on yksilön tunne tai kokemus siitä, että hän kuuluu johonkin, kuten yhteisöön tai yhteiskuntaan (Jämsén & Pyykkönen, 2014). Lehesvuo (2022) määrittelee osallisuuden kokemuksena, joka syntyy, kun ihminen osallistuu johonkin toimintaan. Tämä kokemus antaa ihmiselle tunteen siitä, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa itseään ja ympäristöään koskeviin asioihin. Osallisuuden kokemus voi ilmetä esimerkiksi silloin, kun ihminen tuntee kuuluvansa yhteisöön, jossa häntä kuunnellaan ja jossa yhteisön jäsenet luottavat toisiinsa ja kunnioittavat toisiaan. Kielitoimiston sanakirjan (Kotimaisten kielten keskus (Kotus), 2022) mukaan osallistaminen tarkoittaa osalliseksi tekemistä, eli se viittaa siihen, että henkilö ottaa aktiivisesti osaa johonkin, kuten työhön tai ryhmätyöhön.

Osallisuuden rakentumista voidaan tarkastella Erik Allardtin (1976) hyvinvoinnin luokittelun pohjalta, jota Raivio ja Karjalainen (2013) ovat soveltaneet osallisuuden ulottuvuuksien määrittelyyn. Nämä ulottuvuudet ovat:

Having: Riittävä toimeentulo ja hyvinvointi, taloudellinen osallisuus

Acting: Valtaisuus/toimijuus, toiminnallinen osallisuus

Belonging: Yhteisöihin kuuluminen ja jäsenyys, yhteisöllinen osallisuus

Nämä kolme ulottuvuutta muodostavat osallisuuden rakentumisen perustan. Jos jokin näistä ulottuvuuksista on puutteellinen, se voi johtaa osallisuuden kokemuksen vähenemiseen ja syrjäytymisriskin kasvuun. Osallisuudella onkin merkittävä rooli yksilön, yhteiskunnan ja työelämän kannalta. Yksilön kannalta, osallisuus edistää hyvinvointia, itsetuntoa ja elämäntilannetta. Se tarjoaa mahdollisuuden vaikuttaa omaan elämään, kehittää taitoja ja luoda merkityksellisiä suhteita. Osallisuus on osallistumista, jonka motiivit voivat olla ideologisia, kulttuurisia, taloudellisia tai sosiaalisia (Koskiahho, 2002, s. 36). Koskiahho jatkaa, että osallistumiselle ominaisinta on vapaaehtoisuus ja omaehtoisuus. Osallistaminen puolestaan kehottaa tai vaatii kansalaisia osallistumaan yhteiskunnalliseen toimintaan. Osallistamista sääntelevät yleisesti hyväksytyt säännöt ja määräykset. Osallistamisessa tarve osallistua syntyy osallistujien ulkopuolella, vaikka osallistuminen saattaakin olla osallistujien etujen mukaista. Osallisuus voi siten alkaa osallistamisesta, mutta se ei voi jäädä pelkästään siihen. Pitkäaikaiset muutokset edellyttävät omaehtoisuutta ja sitoutumista, joka voi syntyä vain aidon osallisuuden kautta (mts. 36–37). Osallisuus ei ole pelkästään yksilön oikeus, vaan myös yhteiskunnan voimavara, joka edistää sosiaalista yhteisöllisyyttä, oikeudenmukaisuutta sekä taloudellista kestävyttä ja sitä kautta yhteiskunnallista vakautta (Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL), 2023a).

Sosiaalinen osallisuus on keskeinen käsite eurooppalaisessa sosiaalipolitiikassa (Haverinen, 2008, s. 232). Haverisen mukaan se korostaa aktiivisen osallistumisen merkitystä syrjäytymisen, eristymisen ja marginalisoitumisen ehkäisijänä. Sosiaalinen osallisuus pitää sisällään muun muassa perhesuhteet ja muut sosiaaliset kontaktit, tunteen kansalaisuudesta ja siihen liittyvistä vaikuttamismahdollisuuksista. Kanssakäyminen ja mahdollisuus tulla kuulluksi sekä vaikuttaa estävät sivullisuuden tunteita ja sitä kautta syrjäytymistä (mts. 232). Syrjäytyminen on sosiaalisen osallisuuden toteutumattomuutta, osattomuutta (Juhila, 2006, s. 53). Se on työttömyyttä, kouluttamattomuutta, harrastamattomuutta, äänettömyyttä ja ulkopuolisuutta (mts. 53).

Syrjäytyminen ja marginalisaatio nähdään yhteiskunnallisina ongelmoina, joihin pyritään vaikuttamaan monin eri tavoin. Suomalaisen yhteiskunnan moninaisuus uhkaa yhteiskunnan normaaliuden käsitettä, jota pyritään ylläpitämään mitä erilaisimpien toimenpiteiden avulla.

Osallisuutta voidaan kehittää monin eri tavoin. Yksilötasolla se voi tarkoittaa esimerkiksi elinikäisen oppimisen edistämistä, sosiaalisten taitojen kehittämistä tai taloudellisen toimeentulon turvaamista. Yhteiskunnallisesta näkökulmasta osallisuuden kehittäminen voi tarkoittaa esimerkiksi osallistavan päätöksenteon edistämistä, syrjinnän vastaista työtä tai palvelujen saavutettavuuden parantamista. Työelämässä osallisuutta voidaan kehittää esimerkiksi osallistamalla työntekijöitä päätöksentekoon, edistämällä työhyvinvointia tai huomioimalla monimuotoisuutta. Keskeistä osallisuutta edistettäessä on tärkeää kiinnittää huomiota haavoittuvassa asemassa oleviin ja marginalisoituihin (THL, 2020).

3 ERI-ikäisten osallisuus ja sen tukeminen

Osallisuus kuuluu meille kaikille ja se on jokaisen ihmisoikeus. Käsitteenä osallisuus saattaa olla jo hyvin käytössä kulunut ja joskus kuulee sanottavan, että osallisuutta edistetään joka paikassa ja koko ajan. Suomessa on vahva lainsäädännöllinen ohjaus ja velvollisuus kansalaisten osallistamiseen, osallistumismahdollisuuksien tukemiseen ja osallisuuden kehittämiseen. Osittain ehkä tämän vuoksi osallisuutta pidetään lähes itsestään selvyyttenä ja automaattisena toimintona. Todellisuudessa tämä ei ole näin yksinkertaista. Yhteiskunnassa on osattomuutta, yksinäisyyttä, köyhyyttä, marginalisaatiota ja huono-osaisuutta, josta voi päätellä, ettei osallisuuskeskustelu ole vielä täyttänyt yhteiskunnallista tehtäväänsä. Yksi tämän kokoomateoksen tärkeimpiä tavoitteita on ylläpitää tätä keskustelua ja edistää osallisuuden huomioimista niin kehittämisessä kuin osana arjen työtä.

Lasten ja nuorten osallisuus

Lapsen osallisuus tarkoittaa sitä, että hänellä on mahdollisuus vaikuttaa häntä koskeviin päätöksiin. Osallisuus on tärkeää identiteetin kehittymisen kannalta sekä yksi kasvun ja kehityksen perusedellytyksistä. Lapsen oikeus osallistua kaikkiin häntä koskeviin asioihin on vahvasti suojattu lailla. Tässä yhteydessä lapsilla tarkoitetaan kaikkia

alle 18-vuotiaita. YK:n Yleissopimus lapsen oikeuksista (59/1991) 12. artikla, joka on kansallisen lainsäädännön perusta, määrittelee osallisuuden perusoikeudeksi, joka läpäisee kaiken viranomaistoiminnan. Suomen lainsäädäntö, alkaen perustuslaista (731/1999), korostaa, että asianosaisilla on oikeus saada tietoa heitä koskevista asioista ja esittää niistä omat näkemyksensä. Ikä ei ole este tämän oikeuden toteutumiselle.

Lastensuojelulaki (417/2007) painottaa lapsen oikeutta osallistua kaikkiin lastensuojeluprosessin vaiheisiin. Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) ja nuorisolaki (1285/2016) puolestaan korostavat lasten ja nuorten tarpeiden ja toiveiden huomioimista palveluja järjestettäessä ja kehitettäessä sekä heidän oikeuttaan osallistua heitä koskevien asioiden käsittelyyn.

Tässä teoksessa nuorten osallisuutta tarkastellaan pääasiassa opiskelijoiden näkökulmasta tai heidän arvioimana. Opiskelijan osallisuutta tukevan oppimisympäristön tulee olla aktiivisuutta, reflektointikykyä ja keskustelua stimuloiva (Niemi ym., 2010). Oppimista tukee dialogisuus sekä yhteistoimintaan perustuvat opetus- ja harjoittelutilanteet (mt.). Osallistava pedagogiikka edistää oikeudenmukaisuutta, tasa-arvoa ja yhteistoimijuutta (Simpson, 2018, s. 7). Opiskelijoiden osallisuus tulee huomioida niin opinoissa kuin opintoihin liittyvässä harjoittelussa.

Työikäisten osallisuus

Työikäisillä ja työelämässä osallisuus vaikuttaa yksilön hyvinvointiin ja työkykyyn (THL, 2023b). Yhteiskunnan monimuotoistuesssa ja työelämän muuttuessa yhä nopeammin, osallisuuden merkitys korostuu entisestään. Myös digitalisaatio, esimerkiksi palvelujen digitalisoituminen ja lisääntyvä etätö saattavat osaltaan luoda haasteita osallisuuden ja yhdenvertaisuuden toteutumiselle käytännössä. Tarvitaan uusia osallistumisen muotoja ja tapoja sekä niiden luovaa ja myös työntekijä- ja kansalaislähtöistä kehittämistä. Loppelan (2004, 2014) mukaan osallisuus toteutuu sekä työmotivaatio ja työhyvinvointi lisääntyvät, kun työntekijöillä on mahdollisuus aidosti vaikuttaa työhönsä, sen sisältöihin, määrään ja sen organisointiin. Myös vaikutusmahdollisuus koko työyhteisöön ja sen toimintakulttuuriin on tärkeää. Dialoginen johtaminen ja kehittäminen, dialogiset kohtaamiset, erilaiset dialogitilat, joista

esimerkkinä aidosti dialogiset kokoukset, ovat keskeisiä osallisuutta mahdollistavia toimintatapoja organisaatioissa.

Nummi (2023, tiivistelmä) toteaa väitöstutkimuksessaan, että aidossa, kokemuksiin perustuvassa, reflektiivisessä dialogissa avautuu dialogin eheyttävä voima, joka liittyy yksilön sisäisen ja ihmisten välisen integraation vahvistumiseen. Tämä voi toimia turvallisten ihmissuhteiden rakenteena. Tutkimuksen keskeinen johtopäätös on, että tehokkuusajattelu estää aidon dialogin juurtumista organisaatioon, jolloin dialogin koko potentiaali jää toteutumatta. Kuitenkin, mikäli organisaatioissa ja sen dialogeissa luovutaan tehokkuustavoitteesta ja konsensushakuisuudesta, on mahdollista, että työyhteisössä syntyy tilaa kokemukseen perustuville, ihmislähtöisille, myös haavoittuvuudesta kertoville tarinoille, jotka alkavat rakentaa uudenlaista organisaatiotodellisuutta ja johtajuuskäsitystä. Tavoitteista vapaat, jatkuvat dialogit jäsentävät merkityksellistämisen prosessia organisaatioissa. Niiden kautta voi parhaimmillaan kehittyä tietoinen, aidoista, ihmisten kokemuksista oppiva strategia, joka rakentaa inhimillisesti kestäväää organisaatiota ja työelämää.

Osallistumista ja osallisuutta huomioidaan myös Yhteistoimintalain (1333/2021), minkä tarkoituksena on edistää työpaikoilla toimintakulttuuria, jossa työnantaja ja henkilöstö toimivat yhteistoiminnan hengessä toistensa oikeuksia ja velvollisuuksia kunnioittaen. Lisäksi lain tarkoituksena on, että yrityksen toimintaa ja työyhteisöä kehitetään jatkuvaluonteisesti sekä toiminnan tuloksellisuutta ja työhyvinvointia parannetaan. Toisaalta tämä laki tunnetaan kenties paremmin niin sanottuna muutosneuvottelulakina, sillä muutosneuvottelua käsitellään lain 3. pykälässä. Yhteistoimintalain 4. pykälässä viitataan myös muuhun lainsäädäntöön työntekijöiden osallistumisoikeudesta Suomessa.

Ikääntyneiden osallisuus

Osallisuutta korostetaan ikääntyneiden hoivapolitiikassa, mutta ei ole selvää, miten sitä tuetaan ikääntyneiden hoivassa ja arjessa (Leinonen, 2017, s. 222). Osallisuus on kaikkien ja siten myös ikääntyneiden oikeus, mutta sitä eivät terveydenhuoltolaki (1326/2010) ja sosiaalihoitolaiki

(1301/2014) iäkkäiden osalta suoraan tunnista, joten siten ne eivät takaa ikääntyneiden osallisuuden toteutumista. Laissa ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista (980/2012) eli vanhuspäalvelulaissa osallisuus on esillä. Lain yhtenä tarkoituksena on parantaa vanhusten mahdollisuutta osallistua elinolojaan koskevien päätösten tekemiseen ja palveluiden kehittämiseen kunnassa ja hyvinvointialueella. Vanhuspäalvelulaissa käytetään useita osallisuutta kuvaavia verbejä, kuten osallistuminen, kehittäminen, vaikuttaminen ja päättäminen (Aaltonen ym., 2014, s. 255). Vanhuspäalvelulaki edellyttää, että iäkäs henkilö voi kokea elämänsä turvalliseksi, merkitykselliseksi ja arvokkaaksi (980/2012). Jokaisella on myös perustuslain mukaan iästä riippumatta oikeus yhdenvertaisuuteen ja turvalliseen elämään (731/1999).

Tässä teoksessa ikääntyneiden osallisuutta tarkastellaan koti- ja perhehoidon kehittämisen sekä digiosallisuuden näkökulmista. Ikääntyneiden osallisuutta edistää, kun selvitetään ikääntyneen elämän merkitykselliset asiat sekä kotona asumista tukevan teknologian mahdollisuudet (Hammar ym., 2018). Tavoitteena on, että ikääntyneet asuvat mahdollisimman pitkään kotona, joten ikääntyneiden digiosallisuutta estävät ja edistävät tekijät tulisi tunnistaa.

4 JULKAISUN SISÄLTÖ

Kokoomateoksen ensimmäisessä artikkelissa Kaija Loppela ja Minna Laitila esittävät kattavan koosteen osallisuuden erilaisista määrittelyistä. Lisäksi artikkelissa pohditaan erityisesti sitä, mitä käsitteellä tarkoitetaan eri yhteyksissä sosiaali- ja terveysalalla eli sote-alalla. Osallisuutta tarkastellaan uusien hyvinvointialueiden, laajemmin työelämän ja työyhteisöjen sekä ammattilaisen ja asiakkaan kohtaamisen näkökulmista. Myös vallan elementtiä asiakaskohtaamisissa käsitellään. Osallisuutta kuvataan eri lakien, esimerkiksi perustuslain, kuntalain ja hyvinvointialueisiin liittyvän lain kautta. Lisäksi osallisuutta tarkastellaan yleisemmin demokratian ja dialogisuuden, niiden toteutumisen tai toteutumatta jäämisen kautta esimerkiksi työelämässä.

Lasten ja nuorten osallisuus

Seuraavaksi kokoomateoksen sisältö etenee elinkaaren mukaan päiväkodista opintojen kautta työelämään ja lopuksi tarkastellaan ikääntyvien osallisuutta. Virpi Nikkolan englannin kielisessä artikkelissa käsitellään varhaiskasvatuksen ajankohtaisia hallinnollisia muutoksia Suomessa viime vuosikymmenen aikana. Lainsäädännöllisiä muutoksia kuvataan lähtien siitä, että varhaiskasvatuksen hallinnon alaksi on muuttunut opetusministeriö vuonna 2013 sosiaali- ja terveysministeriön sijaan. Nyt meneillään olevat muutokset liittyvät varhaiskasvatuksessa toimivien kelpoisuusvaatimukseen. Myös varhaiskasvatuksen sisällöllisiä tavoitteita kuvataan ja kerrotaan esimerkiksi lasten ja heidän perheiden osallisuuden lisäämistavoitteista. Lisäksi tarkastellaan varhaiskasvatuksen johtamista, etenkin pedagogista johtajuutta.

Binu Acharyan, Tiina Hautamäen, Emmi Tynjälän ja Helena Yli-Harjan artikkelissa käsitellään lasten ja nuorten osallisuuden edistämistä traumainformoidun lähestymistavan kautta. Artikkelissa on katsaus kansainvälisiin tutkimuksiin, joissa tuodaan esille trauman käsitettä ja traumainformoitua lähestymistapaa. Traumainformoidun työtteen käyttö vahvistaa osallisuutta yhteiskunnan ja työelämän eri tasoilla. Suomeen traumainformoitu työote on rantautunut Yhdysvalloista. SeAMK:ssa on alkanut keväällä 2023 TRAKON hanke, jossa kehitetään trauman kokeneiden lasten ja nuorten kohtaamisen taitoa. Artikkelissa esitetään hankkeen alkukartoituksen keskeisiä tuloksia.

Opiskelijoiden osallisuus ja työelämäosallisuus

Hanna Keski-Saari ja Virpi Rantanen tuovat esille hoitotyön opiskelijoiden osallistamista ja osallisuutta. Yhteiskunnallinen tilanne vaatii monialaista työskentelyä sosiaali- ja terveysalalla. Monialaisuutta, reflektiivistä ja yhteisöllistä asiantuntijuutta tarvitaan, jotta asiakas tulee kokonaisvaltaisesti huomioonotetuksi. Monialaista työskentelyä ja osallisuutta harjoitellaan jo opiskeluaikana. Artikkelissa tuodaan esille opiskelijoiden kokemuksia monialaisista syventävän vaiheen opinnoista.

Emmi Tynjälän artikkeli liittyy CareEP -hankkeeseen. Hankkeen tavoitteena on edistää hoitotyön organisaatioiden kulttuuri- ja kielitietoisuutta sekä Degree Programme in Nursing -tutkinto-ohjelman sairaanhoitajaopiskelijoiden työllistymistä sairaanhoitajiksi Etelä-Pohjanmaan alueella. Artikkelissa kuvataan hankkeessa tehdyn selvityksen tuloksia yhden Top Up Nursing -opiskelijaryhmän kokemuksia osallisuudesta. Selvityksen tavoitteena oli kartoittaa tekijöitä, jotka estävät ja edistävät opiskelijoiden kokemusta osallisuudesta.

Marjut Asunmaa kuvaa artikkelissa tarkemmin CareEP -hankkeen tavoitteita ja toimenpiteitä. Artikkelin fokuksena on toimenpiteisiin, joita ulkomaalaistaustaisten sairaanhoitajaopiskelijoiden opintojen ja harjoittelujen tukeminen edellyttää. Harjoittelut ovat opiskelijoiden ensimmäisiä kontakteja mahdollisiin tuleviin työnantajiin, ja integraatio työelämään alkaa niiden aikana. Tämän vuoksi kulttuuri- ja kielitietoisuuden edistäminen lisää alueen hoitotyön organisaatioiden pitovoimaa.

Mika Uiton, Merja Hoffrén-Mikkolan, Aino Alaverdyanin ja Katja Valkaman artikkeli tarkastelee digitaalista terveyden lukutaitoa ja osallisuutta. Keskiössä on vuonna 2022 alkaneessa Horizon Europe rahoitteisessa IDEAHL-hankkeessa opiskelijoille järjestetyn työpajan anti opiskelijoiden näkemyksistä siitä, millaisia haasteita kansalaisilla on digitaaliseen terveyden lukutaitoon liittyen. Näitä näkemyksiä peilataan teoreettiseen keskusteluun digiosallisuudesta sekä digitaalisen terveyden lukutaidon keskeisestä roolista osallisuuden mahdollistajana.

Annukka Koivurannan ja Emilia Kankaan artikkelissa tarkastellaan sitä, miten pienet eteläpohjalaiset yritykset toteuttavat yritysvastuutaan suhteessa paikallisyhteisönsä. Artikkelissa esitellään yritysvastuun ja erityisesti sosiaalisen vastuun käsitteitä. Pienten yritysten määrä on suuri Suomessa ja etenkin Etelä-Pohjanmaalla ja siten niillä on iso merkitys yhteiskunnalle ja Suomen taloudelle. Mikroyrityksiä eli alle 10 henkilöä työllistäviä yrityksiä on kaikista suomalaisista yrityksistä jopa 93 prosenttia (Yrittäjät, 2023). Ihmisten työelämään osallistumisen mahdollistamisessa pienyritykset ovat maaseudulla

erittäin merkittävässä asemassa. Artikkelissa kerrotaan yritysten kokemuksista yritysvastuustaan suhteessa paikallisyhteisöön GreenGrowth – pk-yritysten vihreän ja inklusiivisen kasvun tukeminen Etelä-Pohjanmaalla -hankkeen tulosten kautta.

Terhi Mustakangas tarkastelee erilaisia osallistamistapoja paikallistasolla johtamisen näkökulmasta. Artikkelissa kuvataan erilaisia tapoja osallistaa kuntalaisia. Tarkastelun kohteena ovat lasten ja nuorten osallisuus, osallistuminen strategiatyöskentelyyn, osallistuva budjetointi sekä hyvinvointijohtamisen näkökulma.

Ikääntyneiden osallisuus

Anna-Kaarina Koivulan ja Hanna Mähösen artikkelissa pohditaan ja kuvataan kotona asuvien ikääntyneiden osallisuutta sekä kerrotaan spiraalimaisesta kehittämisprosessista, jossa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan käyttäjälähtöinen toimintamalli koti- ja perhehoitossa asuvien ikääntyneiden osallisuuden edistämiseen. Osallisuus-käsitettä tarkastellaan osallisuuden nelikentän avulla. Kuvattu kehittämisprosessi on toteutettu SeAMKin ja Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen yhteistyönä osana geronomiopiskelijoille suunniteltua Kotona asumisen mahdollistaminen -opintojaksoa. Kotona asuvan ikääntyneen elämän mielekkyyden kannalta osallisuuden tukeminen ja sen mahdollistavat oikea-aikaiset keinot ovat merkityksellistä arjen toiminnan tukemista.

Kokoomateoksen päättää Katja Valkaman, Mika Uiton, Katri Turusen ja Aino Alaverdyanin artikkeli, jossa tarkastellaan kansainvälistä ja kansallista ikääntyneiden osallisuutta säänteleviä asiakirjoja. Ikääntyneiden digiosallisuutta tulee asiakirjojen mukaan edistää monin eri tavoin. IDEAHL-hankkeen yhteiskehittämisen työpajoissa opiskelijat toivat esiin huolensa ikääntyneiden digiosallisuudesta ja mahdollisista esteistä digitaaliselle terveyden lukutaidolle. Artikkelin lopussa kuvataan erilaisia tapoja edistää ikääntyneiden digiosallisuutta.

LÄHTEET

Aaltonen, T., Henriksson, L., Tiilikka, T., Valokivi, H., & Zechner, M. (2014). Vanhuksen hyvä elämä asiakirjoissa ja haastattelupuheessa. Teoksessa A. Metteri, H. Valokivi, & S. Ylinen (toim.), *Terveys ja sosiaalityö* (s. 244–270). PS-kustannus.

Allardt, E. (1976). *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. WSOY.

Gustavsen, B. (1992). *Dialogue and development: Theory of communication, action research and restructuring of working life* (Social science for social action 1). Van Gorcum.

Hammar T., Mielikäinen L., & Alastalo H. (2018). *Teknologia tukee kotihoidon asiakkaan omatoimisuutta ja turvallisuutta – eroja käyttönotossa maakuntien välillä* (Tutkimuksesta tiiviisti 44). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-252-9>

Hautamäki, T., Aalto, A., Alaverdyan, A., & Saarikoski, S. (2022). Osallisuuden monet ulottuvuudet ihmistyössä. Teoksessa T. Hautamäki, A. Aalto, A. Alaverdyan, & S. Saarikoski (toim.), *Osallisuus ihmistyössä* (s. 9–23). [Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 17]. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022122873919>

Haverinen, R. (2008). Osallisuutta ja ihmisen kunnioitusta – ikääntyneiden palvelukokemuksia. Teoksessa: A. Suomi, & S. Hakonen. (toim.), *Kuluerästä voimavaraksi: Sosiokulttuurinen puheenvuoro ikääntymiskysymyksiin* (s. 219–242). PS-kustannus.

Juhila, K. (2006). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Vastapaino.

Jämsén, A., & Pyykkönen, A. (toim.). (2014). *Osallisuuden jäljillä*. Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys.

Koskiaho, B. (2002). Onko osallisuus vahvaa demokratiaa? Maankäyttö- ja rakennuslain soveltamisesta. Teoksessa P. Bäcklund, J. Häkli, & H. Schulman (toim.), *Osalliset ja osaajat: Kansalaiset kaupungin suunnittelussa* (s. 36–57). Gaudeamus.

Kotimaisten kielten keskus (Kotus). (2022). Osallistaa. Teoksessa *Kielitoimiston sanakirja*. Haettu 5.12.2023, <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi/#/osallistaa?searchMode=all>

Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveystalvveluista 980/2012. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2012/20120980>

Lastensuojelulaki 417/2007. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Lehesvuo, R. (15.12.2022). Opiskelijoiden osallistaminen ja osallisuuden varmistaminen ammattikorkeakoulun kontekstissa. *Energiaa*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022121571845>

Leinonen, E. (2017). Jotain uutta, jotain vanhaa, jotain lainattua – ikään-tyneiden perhehoito Suomessa. *Gerontologia*, 31(3), 197–211. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.63288>

Loppela, K. (2004). *Ihminen ja työ – keskustellen työkuuntoon: Työyhteisön kehittäminen työkykyä ylläpitävän toiminnan viitekehyksessä* [Acta Universitatis Tamperensis 1003] [väitöskirja, Tampereen yliopisto], Trepo. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-5949-0>

Loppela, K. (2014). Työyhteisön innovatiivinen kehittäminen perustuen työntekijöiden itsearviointiin ja demokraattiseen dialogiin. Teoksessa M. Virkajärvi (toim.), *Työelämän tutkimuspäivät 2013: Työn tulevaisuus* (s. 150–163). [Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisu 5/2014]. Työelämän tutkimuskeskus, Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9439-0>

Niemi, R., Heikkinen, H. L. T., & Kannas, L. (2010). Osallisuus koulupe-dagogiikan lähtökohtana. *Kasvatus* 41(1), 53–62.

Nummi, E. (2023). *Dialogi ja inhimillisesti kestävä organisaatio: Autoet-nografisen toimintatutkimus dialogisen toimintakulttuurin kehittämisestä* (Turun yliopiston julkaisu – Annales Universitatis Turkuensis, Ser E: Oeconomica 105) [väitöskirja, Turun yliopisto]. UTUPub. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-29-9456-4>

Nuorisolaki 1285/2016. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2016/20161285>

Perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Raivio, H., & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat. Teoksessa T. Era (toim.), *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* (s. 12–34). [Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisu 156]. Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-280-6>

Rouvinen-Wilenius, P. (2014). Kohti osallisuutta – mikä estää, mikä mahdollistaa. Teoksessa: A. Jämsén & A. Pyykkönen (toim.), *Osallisuuden jäljillä* (s. 51–68). Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>

Simpson, J. (2018). *Participatory pedagogy in practice: Using effective participatory pedagogy in classroom practice to enhance pupil voice and educational engagement*. (Global Learning Programme Innovation Fund Research Series Paper 5). Global Learning Programme (GLP). https://discovery.ucl.ac.uk/id/eprint/10124364/1/Participatory_Pedagogy_in_Practice_Using.pdf

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Syvänen, S., Tikkamäki, K., Loppela, K., Kasvio, A., & Toikko, T. (2015). *Dialoginen johtaminen: Avain tuloksellisuuteen, työelämän laatuun ja innovatiivisuuteen*. Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9985-2>

Terveydenhoitolaki (1326/2010). <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101326>

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2020). *Osallisuuden edistäminen*. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen>

Terveyden- ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2023a). *Osallisuuden edistäjän opas*. (Ohjaus 10/2023). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-088-0>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2023b). *Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet*. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

Yhteistoimintalaki 1333/2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2021/20211333>

Yleissopimus lapsen oikeuksista 59/1991. https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2

NÄKÖKULMIA OSALLISUUTEEN SEKÄ ESIMERKKEJÄ SOSIAALI- JA TERVEYSALALTA

Kaija Loppela, KT, ft, yliopettaja, SeAMK

Minna Laitila, TtT, YTM, lehtori, SeAMK

1 JOHDANTOA

Tässä artikkelissa tarkastellaan, mitä osallisuuskäsitteellä tarkoitetaan eri yhteyksissä etenkin sosiaali- ja terveysalalla (myöhemmin sote-alalla). Osallisuutta tarkastellaan muun muassa uusien hyvinvointialueiden, laajemmin työelämän ja työyhteisöjen sekä ammattilaisen ja asiakkaan kohtaamisen näkökulmista. Lisäksi tarkastellaan osallisuutta dialogisuuden, sen toteutumisen tai toteutumatta jäämisen kautta. Pohditaan myös sitä, miten vallan elementti voi näkyä asiakas kohtaamisissa.

Perustuslaissa todetaan, että yksilöllä on oikeus osallistua ja vaikuttaa yhteiskunnan ja elinympäristön kehittämiseen. (Perustuslaki 731/1999). Kuntalaissa (410/2015) säädetään kuntalaisen mahdollisuudesta osallistua palveluja koskevaan päätöksentekoon niiden suunnittelu-, valmistelu-, päätös- ja toimeenpanovaiheessa. (Kuntalaki 410/2015 Kuntaan on perustettava ainakin seuraavat lakiin perustuvat osallistumisryhmät: nuorisovaltuusto tai vastaava vaikuttajaryhmä, vanhusneuvosto ja vammaisneuvosto.

Osallistumista ja vaikuttamista voidaan kuntalain mukaan edistää erityisesti seuraavilla tavoilla:

- järjestämällä keskustelu- ja kuulemistilaisuuksia sekä kuntalaisraateja
- selvittämällä asukkaiden mielipiteitä ennen päätöksentekoa
- valitsemalla palvelujen käyttäjien edustajia kunnan toimielimiin

- järjestämällä mahdollisuuksia osallistua kunnan talouden suunnitteluun
- suunnittelemalla ja kehittämällä palveluja yhdessä palvelujen käyttäjien kanssa
- tukemalla asukkaiden, järjestöjen ja muiden yhteisöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua (mt.).

Vahva osallisuuden kokemus voi saada aikaan esimerkiksi seuraavia asioita (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), i.a.).

1. Osallisuus lisää yksilön hyvinvointia, koska osalliseksi itsensä kokeva ihminen tekee hyvinvointiaan palvelevia valintoja.
2. Osallisuus lisää yhteisöllistä hyvinvointia sitä kautta, että osallisuuden lisääntyessä myös yhteisöllisyys lisääntyy. Osallinen ihminen kykenee tuottamaan hyvää myös muille ihmisille. Lisäksi hän voi kehittää elinympäristöään osallistumalla esimerkiksi palvelujen kehittämiseen.
3. Osallisuus edesauttaa hyviä väestösuhteita ja luo turvallista arkea: osallinen ihminen kohtaa toiset ihmiset heitä kunnioittaen.

Käsitettä osallisuus voidaan määritellä eri tavoin ja käsitteen käyttö on epäyhtenäistä (Kivinen ym., 2020, s. 269; Julkunen & Heikkilä, 2007). Osallisuutta on kuvattu liittymisenä (involvement), suhteissa olemisena (relatedness), kuulumisena (belonginess) ja yhteisyytenä (togetherness) (Isola ym., 2017, s.3). Samaisen määritelmän mukaan osallisuus on myös yhteensopivuutta (coherence), mukaan ottamista (inclusion), osallistumista (participation), vaikuttamista (representation) ja demokratiaa. Käsitteitä osallistuminen (participation) ja osallisuus (involvement) käytetään välillä samaa tarkoittavina, vaikka ne olisi syytä erottaa (Kivinen ym., 2020, s. 269; Valkama, 2012, s. 57; Laitila, 2010). Osallisuus on laajempi käsite kuin osallistuminen (ks. esim. Julkunen & Heikkilä, 2007) ja se sisältää oletuksen siitä, että palveluiden käyttäjän tai asiakkaan toiminnalla on jonkinlainen vaikutus palveluprosessiin.

Isolan ym. (2017, s. 5) mukaan osallisuus ilmenee: 1) päätösvaltana omassa elämässä, 2) vaikuttamisen prosesseissa ja 3) paikallisesti, kun pystyy panostamaan yhteiseen hyvään, osallistumaan

merkityksellisyys luomiseen ja kokemiseen sekä liittymään vastavuoroisiin sosiaalisiin suhteisiin. Osallisuutta voidaan tarkastella myös sen osa-alueiden kautta. Osa-alueita ovat tieto-osallisuus, toimintaosallisuus, suunnitteluosallisuus ja päätöksenteko-osallisuus (Sihvo ym., 2018).

2 ASIAKASOSALLISUUDESTA SOTE-ALALLA

Osallisuudesta kirjoitetaan myös useissa uusiin hyvinvointialueisiin liittyvissä asiakirjoissa, esim. laissa, strategioissa ja toimenpideohjelmassa. Myös konkreettisia keinoja on mietitty ja kirjattu edellä mainittuihin. Hyvinvointialueiden aluevaltuustojen on pidettävä huolta monipuolisista osallistumisen ja vaikuttamisen mahdollisuuksista ja menetelmistä (Laki hyvinvointialueesta 611/2021, 5 luku 29 §, 32 §). Lain mukaan keskeistä on palvelujen kehittäminen yhdessä palvelujen käyttäjien ja henkilöstön kanssa. Aluevaltuuston on selvitettävä palvelujen käyttäjien mielipiteitä ennen päätöksentekoa. Heille tulisi varata myös mahdollisuuksia osallistua hyvinvointialueen talouden suunnitteluun. Toimielimiin tulisi valita palvelujen käyttäjien edustajia sekä tukea asukkaiden ja järjestöjen oma-aloitteista asioiden suunnittelua ja valmistelua.

Asukkaiden ja asiakkaiden sekä potilaiden oikeudesta osallistumiseen on säädetty lisäksi muun muassa seuraavissa laeissa: sosiaalihuoltolaki (1301/2014), laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000) ja laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992).

2.1 Asiakasosallisuus strategiana ja toimintaohjelmana sote-alalla ja hyvinvointialueilla

Sote-organisaatioiden johdon olisi hyvä huomioida ja ymmärtää myös niitä huolia ja pelkoja, joita ammattilaiset mahdollisesti kokevat silloin kun organisaatiossa kehitetään ja luodaan uutta, yhteistä ymmärrystä

asiakasosallisuudesta (THL, 2022). Asiakasosallisuuden lisääntyminen muuttaa myös työkulttuuria ja organisaation työtapoja, mistä syystä muutoksiin tulee varautua ja luoda yhdessä uusia työtapoja. Tämä tukee myös yleisesti organisaation resilienssiä eli joustavaa ja uudistumismyönteistä ja -kyvykästä toimintaa. Pyrittäessä parantamaan toiminnan laatua on tärkeää muistaa, että hyvä asiakaskokemus syntyy osallisuuden kokemuksesta. Osallisuuden tai osallistumattomuuden kokemus muodostuu oleellisesti juuri palvelutilanteissa. Arjen kohtaamisista voidaan oppia ja siihen liittyviä erilaisia kokemuksia voidaan käsitellä ja analysoida yhdessä kehittämisenäkökulmasta. Parhaimmillaan asiakas nähdään aktiivisena toimijana, jolloin palvelun lähtökohtana on positiivinen kohtaaminen, yhdessä sopiminen ja jaettu päätöksenteko. Niin ikään kohtaamiseen kuuluu molemminpuolinen kunnioitus ja vastuullisuus (mt.).

Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue- ja palvelustrategiassa (Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue, 2022) asiakaslähtöisyyden sanotaan olevan asiakkaiden hyvinvointia varten. Asiakkaiden tarpeet luvataan huomioida niin yksilö- kuin väestötasolla kaikki ikä- ja asiakasryhmät huomioiden. Strategiassa todetaan myös, että kaikessa toiminnassa ja viestinnässä kunnioitetaan kaikkia asiakkaita ja kollegoita. Toiminnan todetaan perustuvan lakiin, ohjeisiin ja luottamuksen rakentamiseen. Vaikuttavuuden ja talouden todetaan kulkevan rinnakkain. Kestävä ja pitkäjänteinen toiminta edellyttää talouden tarkkaa seuranta ja hallintaa. Näin asiakkaiden terveyteen ja hyvinvointiin aidosti vaikuttavat palvelut voidaan turvata jatkossakin (mt.). THL (2022) kuvaa asiakasosallisuuden talossa asiakasosallisuutta strategiana ja toimintaohjelmana sekä asiakkaiden osallistumisena omaan palveluunsa (kuva1).

Kuva 1. Asiakasosallisuus organisaatiossa – asiakasosallisuuden talo (THL 2022).

2.2 Miten osallisuus toteutuu arjen kohtaamisissa sote-alalla

Osallisuus kuvataan usein hierarkkisena tai lineaarisena mallina, jossa asiakkaan osallisuus vaihtelee tiedonantajan roolin ja osattomuuden sekä täysivaltaisen osallistumisen ja päätöksenteon välillä (Kivinen ym., 2020, s. 271). Tällaista kuvaamista on kritisoitu sen yksilotteisuudesta ja siitä, että siinä keskitytään kuvaamaan yksilön valtaa päätöksenteossa eikä huomioida osallisuutta moniolotteisena ja vuorovaikutuksellisenä yhteistyönä (Kivinen ym., 2020, s. 272; Laitila, 2010, s. 10–14).

Warren (2008; kts. myös Kivinen ym., 2020, s. 273; Laitila, 2010, s. 14) on esittänyt osallisuuden holistisen mallin, jossa on neljä, keskenään samanarvoista ulottuvuutta. Hänen mukaansa osallisuus toteutuu neljänä palveluiden käyttäjän ja organisaation välisenä suhteena, jossa osallisuus voi olla osallistumista, voimaantumista, informaatiota tai

konsultointia. Mallin keskiössä on palveluiden käyttäjä ja siinä pyritään ottamaan huomioon se, että erilaiset osallisuuden muodot voivat soveltua erilaisille palveluiden käyttäjille eri ajankohtina ja erilaisissa tilanteissa.

Osallisuuden vajetta voi kuvastaa esimerkiksi se, miten ihmiset melko usein kertovat arkisista kohtaamisistaan ja kokemuksistaan sote-alan palvelujen parissa. Kohtaamisten kuvauksista saattaa välittyä kokemus ja tunne siitä, että ammattilainen ei kohdannut asiakasta tasavertaisena, eikä asiakkaalla ollut mahdollisuutta tuoda omia näkemyksiään esille siinä mittakaavassa ja sillä tavalla kuin hän olisi halunnut ja olisi kokenut tarpeelliseksi asiansa hoitamisen kannalta. Ammattilaisella voi puolestaan olla monia huolia ja epäilyjä mielessään silloin kun puhutaan asiakkaan ja ammattilaisen tasavertaisesta kohtaamisesta (THL, 2022). Yksi yleinen pelko on se, että ammattilaisen näkemykset ja osaaminen heikkenevät ja vähenevät mikäli asiakkaiden näkökulma vahvistuu. Asiantuntijuuden jakaminen asiakkaan kanssa onkin melko uudenlaista ajattelua. Se on vahvistunut tiedon lisääntymisen ja sen saavuttavuuden lisääntyessä.

Ammattilainen on oman ammattinsa ja sen sisältöjen asiantuntija ja potilas / asiakas, joita voi myös kansalaiseksi kutsua, on oman itsensä ja elämänsä asiantuntija. Näiden tietojen yhdistyessä hoito-, kuntoutus- tai terapiatilanteessa, mahdollistuu paras mahdollinen apu ja tuki kulloisessakin tilanteessa. Asioita voidaan selvittää yhdessä, ilman etukäteen tehtyjä oletuksia. Lisäksi ammattilaisen tulisi dialogin periaattein kunnioittaa ja pyrkiä ymmärtämään asiakkaan näkökulmaa silloinkin, kun sitä ei voi itse hyväksyä.

Weisteen ja Kurjen (2022, s. 58–60) mukaan ammattilaisen ja asiakkaan välinen hyvä vuorovaikutus ja yhteinen keskustelu voivat vahvistaa ammattilaisen ymmärrystä asiakkaan tarpeista ja auttaa siten myös kehittämään palveluprosessia. On tärkeä saada esille erilaisia näkemyksiä ja kokemuksia palvelujen toimivuudesta ja kehittämisen tarpeista, koska ne auttavat tuottamaan ja kokeilemaan uusia toimintatapoja ja ratkaisuja. Vuoropuhelua ja dialogia voidaan käydä esimerkiksi yhteisissä asiakastilaisuuksissa päättäjien, ammattilaisten

ja asiakkaiden kesken tai esimerkiksi ammattilaisten ja koulutettujen kokemusasiantuntijoiden välisissä kehittämispajoissa. Parhaimmillaan näiden kautta voidaan ideoida ja aidosti myös luoda uusia palveluja.

Osallisuus sosiaali- ja terveystalvuuissa on monitasoinen ilmiö, jota voidaan tarkastella yhteiskunnan (politiikka), palvelujärjestelmän (sote-organisaatiot/palvelut) ja asiakkaan palvelutapahtuman (asiakkaan kohtaaminen) tasolla (Kivinen ym., 2020, s. 270). Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL, 2018) mukaan asiakasosallisuus tarkoittaa palveluiden käyttäjien osallistumista ja vaikuttamista omaan palveluun sekä palveluiden, palveluketjujen ja -kokonaisuuksien ideointiin, suunnitteluun, kehittämiseen, toteuttamiseen ja arviointiin omaa asiointia laajemmin. Asiakasosallisuus tuo kokemustiedon näkyväksi ammatillisen ja tieteellisen tiedon rinnalle.

2.3 Asiakasosallisuuden haasteita

Osallisuuden käytännön toteutumisessa on edelleen puutteita (Ocloo ym., 2021; Laitila, 2010). Osallisuuden toteutumiseen ovat yhteydessä monet seikat, jotka liittyvät yhteiskuntaan, organisaatioiden ja työntekijöiden toimintaan sekä palvelunkäyttöihin (Ocloo ym., 2021).

Yhteiskunnan tasolla muun muassa lainsäädännön asettamat reunaehdot sekä organisaatioiden säännöt ja toimintakäytännöt vaikuttavat osallisuuden käytännön toteutumiseen (Julkunen & Heikkilä, 2007). Osallisuus ja osallistaminen pitävät sisällään myös hallinnan elementin, mikä mahdollistaa vallankäytön (Kivinen ym., 2020, s. 277). Osallisuus sosiaali- ja terveystalvuuissa ei välttämättä ole vapaaehtoista, jos esimerkiksi saadakseen tarvitsemansa ja haluamansa etuuden tai palvelun palvelunkäyttäjän on osallistuttava (mts. 276). Tästä voi olla seurauksena, ettei esimerkiksi uskalleta kertoa rehellisesti terveydentilan ongelmista etuuksien menettämisen pelosta (Isola & Leemann, 2021, s. 382).

Ocloo ym. (2021) toteavat, että erityistä huomiota tulee kiinnittää niihin palvelunkäyttäjryhmiin, joiden ääni jää usein kuulumattomiin. He jatkavat, että osallisuuden ja yhteistoiminnan toteutuminen edellyttävät koko organisaation sitoutumista. Osallisuutta vahvistamalla voidaan

torjua eriarvoisuutta parantamalla haavoittuvassa ja heikossa asemassa olevien osallisuuden kokemusta ja hyvinvointia (Isola ym., 2020, s. 180). Tämä toteutuu kehittämällä toimintakäytäntöjä, joiden avulla heidän äänensä tulee kuultua sekä tarjoamalla mahdollisuuksia olla osallisena yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Olennaista on, että sekä sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden että ammattilaisten tasolla tunnustetaan osallisuuden monimuotoisuus ja mahdollisuudet, jotta osallisuus voisi toteutua eri tasoilla ja tilanteissa (Kivinen ym., 2020, s. 274).

Palvelunkäyttäjien voimavarat, kyvyt, motivaatio tai ominaisuudet vaikuttavat mahdollisuuksiin ja haluun olla osallisena ja osallistua (Kivinen ym., 2020, s. 279). Osallisuus on myös tilannesidonnaista, toisessa tilanteessa henkilö voi olla aktiivinen osallistuja ja toisessa taas vetäytyä (mts. 280). Osa palvelunkäyttäjistä haluaa luottaa asiantuntijoiden tekemiin päätöksiin ja tyytyä niihin, jotkut haluavat kenties välttää vastuunottoa ja siirtää sen mieluummin työntekijöille (Laitila, 2010). Kieltäytyminen osallistumisesta on myös osallisuuden muoto (Kivinen ym., 2020, s. 273). Palvelunkäyttäjää ei voi pakottaa osallistumaan (mts. 280) eikä pakon sanelema osallistuminen vahvista yksilön autonomian kokemusta (Mäntyneva & Hiilamo, 2018, s. 25). Aktiivisen toimijuuden korostaminen voi johtaa osallisuuteen painostamiseen, jolloin voidaan kysyä, onko palvelunkäyttäjällä oikeus olla osallistumatta (Kivinen ym., 2020, s. 280).

Osallisuus voi toteutua yhtäaikaaisesti eri tasoilla ja siirtyä tasolta toiselle tilanteen, tarpeen tai ajankohdan mukaan (Smith ym., 2008). Olennaista on, että sekä sosiaali- ja terveydenhuollon organisaatioiden että ammattilaisten tasolla tunnustetaan osallisuuden monimuotoisuus ja mahdollisuudet, jotta asiakkaan osallisuus toteutuisi eri tasoilla ja tilanteissa (Kivinen ym., 2020, s. 274). Tarvitaan erilaisia joustavia osallistumisen muotoja ja tukirakenteita, jotta erilaiset palveluiden käyttäjät voisivat osallistua ja kokea osallisuutta (Truman & Raine, 2002). Kullakin palvelunkäyttäjällä tulisi olla mahdollisuus yksilöllisesti ja omista kyvyistään lähtien valita osallistumisen ja osallisuuden tapansa ja tasonsa (Tambuyzer ym., 2014).

Kivinen ym. (2020, s. 278) toteavat, että sosiaali- ja terveystaloudissa palvelunkäyttäjä nähdään yhä enemmän kuluttajana, joka osaa valikoida ja vaatia palveluja sekä tarpeen tullen reklamoida palvelujen

laadusta. Kehitys liittyy aktiiviseen kansalaisuuteen, jonka Kotkas (2012, s. 194) on heidän mukaansa jaotellut vastuulliseen rooliin, kuluttajan rooliin ja itsemääräävän asiakkaan rooliin. Everssiä (2003) mukailleen voi todeta, että palvelunkäyttäjän tulisi nähdä ja hänen osallisuutta tukea kolmesta eri näkökulmasta: 1) kansalaisena, jolla on oikeuksia; 2) voimaantuneena kuluttajana, jolla on valinnanmahdollisuuksia; sekä 3) palveluiden kanssatuottajana, joka pystyy vaikuttamaan palveluihin ja palvelujärjestelmään sekä yksilönä että yhteisöjen jäsenenä (Laitila, 2010, s. 171).

3 OSALLISUUS TYÖELÄMÄSSÄ – JOHTAMISEN MERKITYS

Keskustelu työntekijöiden muuttuvasta roolista ja osallistumisesta työyhteisön kehittämistoimintaan on tullut vahvemmin osaksi työpaikkojen kehitysjärjestelmää vasta 1990-luvulla (Alasoini, 2021, s. 53). Tällöin Suomessa on alettu edistämään työntekijöiden aktiivista roolia ja osallistumista kehittämistyöhön monia muita Euroopan maita aktiivisemmin useiden työelämän kehittämisohjelmien kautta, joita julkinen valta on käynnistänyt työmarkkinajärjestöjen kanssa. Tarkasteltaessa osallisuutta työelämässä tulee väistämättä pohdittavaksi myös johtajuussuhteiden ja niihin liittyvien valtakäsitysten sekä viestinnän demokratisoituminen (Vähämäki, 2010, s. 34). Dualistisen johtaja-alaisuuden sijaan tulisi kehittyä dialoginen suhde. Tällöin kaikkien työelämän osapuolten toiminta tunnustettaisiin ja tunnustettaisiin vaikuttavan johtamisen ja organisoinnin rakentumiseen (mt.). Osallisuuden ja dialogisuuden lisääntyminen työyhteisössä sekä sen johtamisessa ja kehittämisessä on todettu tukevan niin työntekijöiden työhyvinvointia ja työmotivaatiota kuin myös sitoutumista työn ja työyhteisön toiminnan kehittämiseen (Syvänen ym., 2019, 189–193; Loppela, 2004, 2014).

Monet tämän päivän johtamisopeista tunnustavat osallisuuden sekä itse- ja yhteisöohjautuvuuden hyödyt ja useita erilaisia etuliitteitä voidaan liittää johtamisen eteen, joilla selitetään osallisuutta tukevaa organisaatio- ja johtamiskulttuuria. Tällaisia ovat esimerkiksi valmentava johtajuus, palveleva johtaminen, myötätuntojohtaminen

ja dialoginen johtaminen. Moniin johtamisoppeihin sisältyy joko julkituodusti tai piiloisesti vallan käsite, eli kenellä on valta toisten osallistamiseen, kenellä osallistumiseen ja ovatko valtasuhteet selkeitä ja avoimesti esille tuotuja. Martelan (2021, s.11) mukaan itseohjautuvuuden varaan on rakennettu myös useita menestyviä kasvuyrityksiä, joissa työntekijöiden vahva motivaatio ja sitoutuminen yhdistyvät myös taloudelliseen menestymiseen ja kustannussäästöihin. Tällaisia organisaatioita yhdistävät seuraavat tekijät: matala hierarkia, työntekijöiden vahva itseohjautuvuus eli oikeus tehdä merkittäviäkin päätöksiä itsenäisesti, työntekijöiden korkea hyvinvointi ja sisäinen motivaatio sekä menestys myös perinteisillä tulostittareilla.

Alasoini (2021, s. 54) toteaa, että on hyvä kuitenkin muistaa se, että silloin kun työntekijöiden rooli vahvistuu osana työpaikkojen kehitysjärjestelmiä, se ei automaattisesti lisää työntekijöitä itseään hyödyttävää osallisuutta työelämässä. Hänen mukaansa voi käydä jopa päinvastoin, kuten esimerkiksi uudessa työpsykologisessa tutkimuksessa on todettu. Työntekijöille langennut laajentunut kehittämisvastuu (mikä voidaan katsoa osallisuudeksi) on toisaalta työn tehostamisen uusi muoto, joka puolestaan lisää työn intensiivisyyttä ja kuormittavuutta. Tämän myötä työntekijän rooli lisäarvon tuottajana ja sen tuottamisen tavan parantamisena eli tavoitteena löytää itselle sopivampia työskentelymenetelmiä, liittyvätkin toisiinsa. Uudenlaisen vastuun ja roolin myötä työntekijät kantavatkin yhä suurempaa vastuuta myös oman työpaikkansa säilymisestä.

3.1 Dialoginen johtaminen osallisuutta luomassa

Dialoginen johtaminen mahdollistaa Martelan (2021, s. 11) esille tuomia itseohjautuvuuden elementtien toteutumisen aidosti työyhteisöissä myös käytännössä, ei vain juhlapuheissa. Syväsen ym. (2015, s. 31–33) mukaan dialogissa ja dialogisessa johtamisessa sekä sen myötä myös dialogisessa kehittämisessä keskiössä on yksilöiden ajattelua tehokkaampi ja toimivampi kollektiivinen ajattelu, eräänlainen yhdessä ajattelemisen taito. Tällöin tavoitteena ei ole pelkästään päätöksenteko ja lopputulokseen pääseminen, vaan pyrkimys ymmärtää ja nähdä uusia

vaihtoehtoja ja tehdä valintoja useiden vaihtoehtojen joukosta. Yhdessä oppiminen ja uuden luominen mahdollistuu dialogin tuloksena. Tämä puolestaan tukee työntekijöiden vaikutusmahdollisuuksia ja autonomian kokemusta, millä on Ryanin ja Decin (2000) mukaan vaikutusta työmotivaatioon.

Edellä mainittu toimintakulttuuri edellyttävää dialogista toimintatapaa, missä Isaacsin (2001) mukaan keskeisiä asioita ovat suora, rehellinen puhe ja aito, syvälinen toisten kuuntelu. Lisäksi tarvitaan toisen kunnioittamista, myös sellaisissa tilanteissa, joissa ollaan keskenään eri mieltä. Myös odottaminen on tärkeää, tulisi odottaa toisen sanomaa ja näkemystä niitä aidosti kuunnellen, koska tällöin tulee mahdollisuus myös oman näkemyksen tarkasteluun ja mahdolliseen uudelleen arvioimiseen ja sitä kautta suunnan vaihtamiseen ja toisilta sekä yhdessä oppimiseen.

3.2 Demokraattinen dialogi ja demokraattinen kohtaaminen

Gustavsen (1992) on lanseerannut niin sanotut demokraattisen dialogin periaatteet / säännöt, joiden kautta voidaan niin ikään vaalia ja kehittää dialogista vuorovaikutusta ja organisaatiokulttuuria. Kyseiset säännöt ovat seuraavat: Dialogi on ajatusten vaihtoa osanottajien välillä, kaikkien, joita käsiteltävä asia koskee, on saatava osallistua keskusteluun, mahdollisuus osallistumiseen ei yksin kuitenkaan riitä, vaan kaikkien osallistujien tulee olla aktiivisia. Lisäksi jokaisen osanottajan velvollisuutena on oman näkökulman esittämisen lisäksi auttaa myös muita esittämään omansa. Kaikki osallistujat ovat tasa-arvoisia. Työkokemus on kaikkien osanottajien osallistumisen perusta. Jokaisen osanottajan kokemuksista ainakin joitakin tulee pitää oikeutettuina. On välttämätöntä, että kaikki ymmärtävät, mistä on puhe. Kaikki keskusteltavaan asiaan liittyvät väitteet ovat oikeutettuja. Mielipiteet esitetään suullisesti, kukaan ei voi osallistua pelkästään ”paperilla”. Jokaisen osanottajan on hyväksyttävä, että muilla osanottajilla saattaa olla parempia perusteluja kuin hänellä itsellään on. Osanottajien on siedettävä erilaisten mielipiteiden esiintyminen. Jokaisen osanottajan työrooli, kuten auktoriteetti, voidaan ottaa keskustelun kohteeksi. Dialogin tulee tuottaa jatkuvasti sopimuksia, jotka voivat johtaa käytännön toimenpiteisiin.

4 LOPUKSI

Sekä ammattilaisten että palvelunkäyttäjien mielestä osallisuus on tavoite, johon tulee pyrkiä (Weiste ym., 2020). Työntekijöiden tietoisuudella, asenteilla ja toiminnalla on suuri merkitys sille, miten palvelunkäyttäjien osallisuus käytännössä toteutuu (Petersen ym., 2012). Erityisesti vuorovaikutus ja tiedonsaanti ovat tärkeitä edellytyksiä osallisuuden toteutumiseksi (Kivinen ym., 2020, s. 274). Tietoa tulee saada riittävästi ja ymmärrettävässä muodossa, jolloin tulee ottaa huomioon myös eri asiakasryhmien mahdolliset rajoitteet. Erilaisissa hoito- tai palvelutapahtumissa korostuu asiakkaan kohtaaminen. Kohtaamisessa mahdollistuu palvelunkäyttäjän ja ammattilaisen tasa-arvoinen dialogi, joka rakentuu ihmisarvon ja itsemääräämisoikeuden kunnioittamisen, yksilöllisyyden ja joustavuuden periaatteille (mts. s. 284). Palvelunkäyttäjä tulisi nähdä oman elämänsä ja tilanteensa asiantuntijana ja kumppanina omassa asiassa. Palveluiden käyttäjien osallisuus merkitsee asiantuntijavallasta luopumista ja asiakkaiden asiantuntemuksen hyväksymistä ja käyttöönottoa (Laitila, 2010). Se merkitsee myös oman toiminnan asettamista alttiiksi arvioinnille ja palautteelle.

Sitra on vienyt omalta osaltaan dialogista kohtaamista ja hyvää vuorovaikutusta eteenpäin mm. Erätaukodialogimenetelmän kautta (Erätauko-säätiö, i.a.). Ajankohtaista on myös Sitran (2023) julkaisema teos: Demokraattisten kohtaamisten käsikirja. Osallisuudesta vaikuttavuutta julkisiin palveluihin. Alhanen ja Henttonen (2023, s. 11) tuovat käsikirjassa esille tärkeitä demokratiaan ja osallisuuteen liittyviä arvoja ja periaatteita. Tämän päivän alati muuttuvassa ja monimutkaistuvassa yhteiskunnassa on kaikkien etu, mikäli demokratiaan ja dialogiin liittyvät periaatteet alkavat elää yhä enemmän arjessamme sen kaikilla eri osa-alueilla. Mainitussa teoksessa nostetaan esille seuraavat demokratian vahvistamisen kivijalat, elämänlangat ja askeleet. Kivijalkoina ovat tasa-arvo ja vapaus. Elämänlankoja ovat: osallisuus, luottamus, tieto ja oikeudenmukaisuus. Askeleita eli käytännöllisiä toimintatapoja, joita soveltamalla voidaan vahvistaa demokratiaa erilaisissa tilanteissa, joissa kansalaiset ja ammattilaiset kohtaavat toisiaan, ovat: yhdessä, kuunnellen, oppien, haastaen, harkiten ja kuvitellen.

Alhanen ja Henttonen (2023, s. 11) perustelevat käyttämäänsä kansalainen sanaa sellaisissa yhteyksissä, joissa yleensä puhutaan esimerkiksi asiakkaista / potilaista, palvelujen käyttäjistä tai oppilaista. Kansalaisella tarkoitetaan kaikkia yhteiskunnan jäseniä taustaan tai syntyperään katsomatta. Ajatus taustalla on, että joskus pelkää, että jos omia asiakkaita, potilaita, oppilaita tai työtovereita ajattelee nimenomaan kansalaisina, voi muuttaa arkisen tilanteen demokraattiseksi kohtaamiseksi. Alhanen ja Henttonen (2023, s.19) toteavat demokratian edellyttävän osallisuutta, luottamusta, tietoa ja oikeudenmukaisuutta. Useat ihmiset kokevat, että tällä hetkellä nämä demokratian elämänlangat ovat uhattuina. Jokainen voi kuitenkin omalla toiminnallaan vahvistaa demokratian olemassaoloa ja elinvoimaisuutta elämän jokaisena päivänä.

LÄHTEET

Alasoini, T. (2021). Työntekijöiden muuttuva rooli työelämän kehittämisspuheessa. Teoksessa P. Kettunen (toim.), *Työntekijän osallisuus: Mitä se on ja mitä sillä tavoitellaan* (s. 36–73). Gaudeamus.

Alhanen, K., & Henttonen, E. (2023). *Demokraattisten kohtaamisten käsikirja: Osallisuudesta vaikuttavuutta julkisiin palveluihin* (Sitran selvityksiä 223). Sitra.

Erätauko-säätiö. [i.a.]. *Erätauko*. <https://www.eratauko.fi/>

Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue. (2022). *Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue- ja palvelustrategia* https://www.hyvaep.fi/uploads/2022/12/etela-pohjanmaan-hyvinvointialue-ja-palvelustrategia_valtuuston-hyvaksyma-21.11.2022-148.pdf

Evers, A. (2003). *Current strands in debating user involvement in social services: Discussion paper for the "group of specialists on user involvement in social services (CS-US)"*. Council of Europe.

Gustavsen, B. (1992). *Dialogue and development: Theory of communication, action research and restructuring of working life*. Van Gorcum.

Isaacs, W. (2001). *Dialogi ja yhdessä ajattelemisen taito: Uraauurtava lähestyminen liike-elämän viestintään*. Kauppakaari.

Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa*. (Työpaperi 33/2017). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>

Isola, A.-M., & Leemann, L. (2021). Osallisuuden kokemus on hyvinvoinnin ja terveyden tekijä. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti*, 58(4), 381–383. <https://doi.org/10.23990/sa.112402>

Isola, A.-M., Nousiainen, M., & Valtari, S. (2020). Osallisuustyö välineenä heikossa asemassa olevien vallan lisäämiseen. Teoksessa L. Suoninen-Erhiö, A. Pohjola, M. Satka, & J. Simola (toim.), *Sosiaaliala uudistuu: Tietopohjan ja vuorovaikutuksen kysymyksiä* (s. 165–188). (Huoltaja-säätiön julkaisuja). Huoltaja-säätiö. <https://www.huoltaja-saatio.fi/wp-content/uploads/2020/12/SU-ia.pdf>

Julkunen, I., & Heikkilä, M. (2007). User involvement in personal social services. Teoksessa R. van Berkel, & B. Valkenburg (toim.), *Making it personal: Individualising activation services in the EU* (s. 87–103). Policy Press. <https://doi.org/10.1332/policypress/9781861347978.003.0005>

Kivinen, T., Vanjusov, H., & Vornanen, R. (2020). Asiakkaan ääni – osallisuus ja vaikuttamisen mahdollisuudet. Teoksessa A. Hujala, & H. Taskinen (toim.), *Uudistuva sosiaali- ja terveysala* (s. 267–293). Tampere University Press. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-022-9>

Kuntalaki 410/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150410>

Laitila, M. (2010). *Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä: Fenomenografinen lähestymistapa*. (Publications of the University of Eastern Finland. Dissertations in Health Sciences, 31) [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. eRepo. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-0224-5>

Laki hyvinvointialueesta 611/2021. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2021/20210611>

Laki potilaan asemasta ja oikeuksista 785/1992. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1992/19920785>

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista 812/2000. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Loppela, K. (2004). *Ihminen ja työ – keskustellen työkuuntoon: Työyhteisön kehittäminen työkykyä ylläpitävän toiminnan viitekehyksessä* (Acta Universitatis Tamperensis 1003). [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/urn:isbn:951-44-5949-0>

Loppela, K. (2014). Työyhteisön innovatiivinen kehittäminen perustuen työntekijöiden itsearviointiin ja demokraattiseen dialogiin. *Työelämän tutkimuspäivät 2013: Työn tulevaisuus* (s. 150–163). (Työelämän tutkimuspäivien konferenssijulkaisuja 5/2014). Tampereen yliopisto. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9439-0>

Martela, F. (2021). Itseohjautuvuus on yhteisöohjautuva – ja sen lupaus on suuri. Teoksessa M. Gamrasni (toim.), *Matkaopas yhteisöohjautuvuuteen* (s. 11–18). (Haaga-Helian julkaisut 3/2021). Haaga-Helia ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2021041210075>

Mäntyneva, P., & Hiilamo, H. (2018). Osallisuuden ja osattomuuden dynamiikka työtoiminnassa: Etnografinen tutkimus kolmella kuntouttavan työtoiminnan kentällä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 83(1), 18–28. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201802143412>

Ocloo, J., Garfield, S., Franklin, B. D., & Dawson, S. (2021). Exploring the theory, barriers and enablers for patient and public involvement across health, social care and patient safety: A systematic review of reviews. *Health research policy and systems*, 19(1), 8. <https://doi.org/10.1186/s12961-020-00644-3>

Petersen, K., Hounsgaard, L., Borg, T., & Nielsen, C. V. (2012). User involvement in mental health rehabilitation: A struggle for self-determination and recognition. *Scandinavian journal of occupational therapy*, 19(1), 59–67. <https://doi.org/10.3109/11038128.2011.556196>

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.55.1.68>

Sihvo, S., Isola, A.-M., Kivipelto, M., Linnanmäki, E., Lyttikäinen, M., & Sainio, S., (2018). *Asiakkaiden osallistumisen toimintamalli: Loppuraportti* (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 16/2018). Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3927-1>

Smith, E., Ross, F., Donovan, S., Manthorpe, J., Brearley, S., Sitzia, J., & Beresford, P. (2008). Service user involvement in nursing, midwifery and health visiting research: A review of evidence and practice. *International journal of nursing studies*, 45(2), 298–315. <https://doi.org/10.1016/j.ijnurstu.2006.09.010>

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301>

Suomen perustuslaki 731/1999. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>

Syvänen, S., Tikkamäki, K., Loppela, K., Kasvio, A., & Toikko, T. (2015). *Dialoginen johtaminen: Avain tuloksellisuuteen, työelämän laatuun ja innovatiivisuuteen*. Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9985-2>

Syvänen, S., Loppela, K., & Tikkamäki, K. (2019). Dialogisella kehittämisellä tuloksellisuutta, työelämän laatua ja uudistumista. Teoksessa T. Heiskanen, S. Syvänen, & T. Rissanen (toim.), *Mihin työelämä on menossa? Tutkimuksen näkökulmia* (s. 171–215). Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-359-006-9>

Tambuyzer, E., Pieters, G., & Van Audenhove, C. (2014). Patient involvement in mental health care: One size does not fit all. *Health expectations: An international journal of public participation in health care and health policy*, 17(1), 138–150. <https://doi.org/10.1111/j.1369-7625.2011.00743.x>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (i.a.). *Osallisuustyön johtaminen ja osallisuusohjelman teko*. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/osallisuustyon-johtaminen-ja-osallisuusohjelman-teko>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2018). *Asiakasosallisuus palvelujärjestelmässä*. (Tiedä ja Toimi). <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2018121651012>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (27.9.2022). *Asiakasosallisuuden johtaminen sosiaali- ja terveystalveissa*. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/asiakasosallisuuden-johtaminen-sosiaali-ja-terveyspalveluissa>

Truman, C., & Raine, P. (2002). Experience and meaning of user involvement: Some explorations from a community mental health project. *Health & social care in the community*, 10(3), 136–143. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2524.2002.00351.x>

Valkama, K. (2012). *Asiakkuuden dilemma: Näkökulmia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkuuteen*. (Acta Wasaensia 267). [väitöskirja, Vaasan yliopisto]. Osuva. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-476-412-4>

Warren, J. (2008). *Service user and carer participation in social work* (Transforming Social Work Practice). Learning Matters. <https://doi.org/10.4135/9781446278550>

Weiste, E., Käpykangas, S., Uusitalo, L. L., & Stevanovic, M. (2020). Being heard, exerting influence, or knowing how to play the game? Expectations of client involvement among social and health care professionals and clients. *International journal of environmental research and public health*, 17(16), 5653. <https://doi.org/10.3390/ijerph17165653>

Weiste, E., & Kurki A.-L. (2022). Osallisuus ja demokratia. Teoksessa: S. Syvänen, & S. Toivonen (toim.), *Sotehelmet: Hyvinvointialueiden johtamisen tueksi* (s. 54–60). Sotehelmet. <https://www.sotehelmet.fi/wp-content/uploads/2022/11/Sotehelmet.pdf>

Vähämäki, M. (2010). Hierarkiasta jaettuun johtajuuteen: Vuorovaikutuksen haasteet vertikaalisissa ja horisontaalisissa työpaikan suhteissa. *Prologi: Puheviestinnän vuosikirja* 6(1), 34–46.

SOCIAL PEDAGOGUES OF EARLY CHILDHOOD EDUCATION SUPPORTING PARTICIPATION OF CHILDREN, PARENTS AND GUARDIANS

Virpi Nikkola, KM, lehtori, SeAMK

1 INTRODUCTION

Finnish early childhood education has been in the middle of reforms for the past decade; there has been a desire to increase the quality of early childhood education even further. One of the most important reforms has been the change of administration sector in 2013 from the Ministry of Social Affairs and Health to the Ministry of Education and Culture; early childhood education transferred from the social-policy day care system to the part of the educational system (Kinos et al., 2021, p. 23). The change of the administration sector has also been a turning point in the development of early childhood education in terms of jurisprudence, pedagogy, operating culture, and concepts of early childhood education (Alila, 2021, p. 35). With this significant structural reform, the time of daycare ended, and the time of early childhood education started (Ranta et al., 2021, p. 60).

The value base of Finnish early childhood education (ECE, hereafter) closely includes the child's right to express himself/herself, his/her opinions, and thoughts, and to importance of the matter that a child is understood through various ways of expression (Finnish national agency for education, 2022, p. 22–23). Also, the whole operating environment of Finnish ECE is inclusive. In an inclusive operational culture participation and equality are promoted in all activities; the initiatives, views and opinions of children, parents, guardians, and personnel are valued (op. cit., p. 34). Participation as a concept has become popular in Finland

during the 21st century (Nivala & Rynnänen, 2013, p. 9), and it has been an important topic of discussion and research in ECE for the past decade (Nivala, 2021, p. 34).

Early childhood education Act (Varhaiskasvatuslaki 540/2018) specifies that one of the main objectives of Finnish ECE is promoting holistic growth, development, health, and well-being of each child in accordance with their age and development. One holistic approach is a social pedagogical approach; it takes the child into account holistically, and it's naturally suited for the work done in ECE (Nivala & Rynnänen, 2019, p. 237). In early childhood education teams, social pedagogues of early childhood education are the ones who have expertise in social pedagogy and participation.

This article is about the concept of participation in Finnish ECE, and the expertise of social pedagogues of ECE in supporting the participation of children, their parents, and guardians. A social pedagogue of ECE is a new professional title, who's competencies are not yet fully utilized.

2 PARTICIPATION AS A COMPETENCE OF SOCIAL PEDAGOGUES OF EARLY CHILDHOOD EDUCATION

2.1 The concept of participation

The sense of belonging and the experience of one's own meaning as part of a community and a society are basic building blocks of human well-being (Nivala & Rynnänen, 2013, p. 10). Participation is therefore strongly connected to well-being: the experience of lack of participation has been found to be related to, for example, severe psychological stress, loneliness, and poor ability to work (Finnish institute for health and welfare, 2023). Sometimes participation and taking part are seen as completely parallel concepts, however, they have their differences (Nivala & Rynnänen, 2013, p. 25–26). Participation is belonging to something, being, living and acting in connection with other people,

related to the basic social nature of a person. Taking part, on the other hand, is an activity that can promote inclusion, but which in itself cannot be synonymous with participation (op cit., p. 25–26).

Early childhood education is seen to be a key factor in increasing equality of opportunities and reducing inequality; investing in education offers ways to break the intergenerational cycle of disadvantage (Lindberg, 2020, p. 79). One of the reforms in Finnish ECE is the mandatory nature of National core curriculum for early childhood education and care 2022, which supports, among other things, the equity and equality of children; high-quality early childhood education is guaranteed for all children throughout Finland (Ahonen, 2023, p. 135).

The concept of social pedagogical participation examines participation as holistically as possible. Three dimensions can be found in social pedagogical participation; a person is a participant when she or he is part of a community, acts as part of a community and feels that she or he is part of a community. (Nivala & Ryyänen, 2013, p. 26.) A social pedagogical competence of a social pedagogue of ECE includes supporting children's participation as members of a community (Nivala & Rönkkö, 2021, p. 136–137). The key to enabling every child's participation is to accept children into the community as themselves (op. cit., p. 136–137).

2.2 Social pedagogues of early childhood education and participation as a competence

Qualified ECE personnel is seen as an important factor in the implementation of high-quality early childhood education (Vlasov et al., 2019, p. 46). One way of responding to the growing challenges of work in early childhood education is to increase the number of employees with higher education background in groups of children and to clarify the shared and differentiated competence of different ECE professionals (Ukkonen-Mikkola et al., 2021, p. 72). The Early Childhood Education Act (Varhaiskasvatustaki 504/2018) has separated the titles and qualifications of ECE teacher and social pedagogue; new

professional title social pedagogue of early childhood education has been taken to use (Alila, 2021, p. 37). The education of ECE teachers is now arranged only by universities; universities of applied sciences are responsible in educating social pedagogues of early childhood education (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Under the previous Act, the qualification of the ECE teacher was obtained from universities and Universities of applied sciences; this meant that ECE teachers had two different educational backgrounds. The Early Childhood Education Act (504/2018) also determines that from the year 2030 onwards each early childhood education team must have two educators with higher education and at least one of whom must be an ECE teacher.

Differentiated competences of social pedagogues of ECE first emerged at document level in 2017, when Roadmap on the development of early childhood education for 2017–2030 was published. In this document, special expertise of a social pedagogue of ECE is summarized to relate to the social and health services for families with children and the development know-how between them and ECE services, the know-how of cooperation with families in the area of children's well-being and the identification of special support needs in this area (Karila et al., 2017, p. 105). In 2021, Forum for Developing Education and Training Provision and Programmes in Early Childhood Education and Care published differentiated competence of social pedagogues of ECE. According to this forum, among other things, social pedagogues of ECE's early childhood education expertise includes many issues related to participation. They are able to strengthen the well-being and resources of children and families, promote the child's participation, well-being and competence, master participatory and communal pedagogical methods under the guidance of a group of children and in cooperation with families, and are able to support the peer activities of families and the construction of self-motivated community spirit (Karila, 2021, p. 83–84).

The Early Childhood Education Act (Varhaiskasvatuslaki 504/2018) requires that a degree of a social pedagogue of ECE must include at least 60 credits of early childhood education and social pedagogy studies. A versatile Bachelor's degree in Social Services produces competencies that a social pedagogue of ECE can use when working in early childhood

education, in other words, her/his competencies consist of more than just the ECE studies defined by the law. Social pedagogues of ECE have competencies, for example, in supporting children's participation in peer groups, working with families and, on the broadest level, social advocacy to change practices and structures that produce inequality (Nivala & Rönkkö, 2021, p. 130–130). She/he also brings expertise to the ECE teams, in addition to the skills already mentioned, special pedagogical expertise related to supporting children's holistic growth and well-being, service system and network cooperation, preventive child protection work, and critical social awareness related to issues of child upbringing and well-being (see Nivala & Rönkkö, 2021, p. 133).

3 SUPPORTING PARTICIPATION OF CHILDREN, PARENTS AND GUARDIANS

We live in an individual-centered time. The need for the special expertise of social pedagogues of early childhood education has increased (Ukkonen-Mikkola et al., 2020, p. 335). Social pedagogues of ECE are in an important position in creating community and strengthening the participation of children, parents, and guardians. One of their core competences is that they are able to take into account the diversity of families and aim to increase and strengthen the well-being and resources of the families (Helminen, 2023).

The participation of children, parents, and guardians is strongly reflected in the objectives of early childhood education defined in the Early Childhood Education Act (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). The Early Childhood Education Act highlights many matters related to this theme, which are also mentioned as the competences of social pedagogues of ECE, as already mentioned above. The objective of early childhood education is, for example, to promote comprehensive growth, development, health, and well-being of each child, to promote the equality of children and gender equality, and to ensure that every child has the opportunity to participate and be able to influence matters concerning her/himself (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). It is also important to work in close cooperation with parents and guardians

for the best of the child's development and holistic well-being, and to support parents and guardians in their work of child's upbringing (op. cit.).

Participation is closely related to the concept of agency. Agency strongly defines humanity; we have a need to feel that we are able to direct and control our own lives, and to pursue goals that we ourselves find valuable (Martela, 2022, p. 569). Agency and participation are being challenged by poverty, social exclusion, and intergenerational cycle of disadvantage. Number of people at risk of poverty or social exclusion in Finland was 894,000 in 2021 (Statistics Finland, 2023). There were 121,800 children in low-income households in 2021, which was 11.9% of all persons under the age of 18 (Statistics Finland, 2023). The number of poor children in Finland has increased by about 30,000 persons (Kröger, 2023). Early childhood education has been found to prevent social exclusion, equalize differences due to children's home backgrounds, and increase educational equality (Kahiluoto et al., 2022, p. 7). In their day-to-day work in day-care centers, social pedagogues of ECE are able to meet, support and be present for children, parents, and guardians, and provide them with low-threshold support.

Participation is closely related to belonging in a community, which is the opposite of exclusion and loneliness (see Nivala, 2021, p. 36). Social exclusion and poverty are prevented by strengthening participation (Ministry of Social affairs and health, n.d.). The experience of participation also increases well-being, security, faith in the future and one's own possibilities (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 2023).

4 REFLECTION

A shortage of qualified personnel is common in Finnish early childhood education, and the field's attraction and retention factors cause concern (Rintakorpi & Holmikari, 2021, p. 242). The Early Childhood Education Act (504/2018) determines that from the year 2030 onwards each ECE team must have two educators with higher education and at least one of whom must be an ECE teacher. The number of social pedagogues of ECE is not defined by the law. In principle, the law could be applied in

such a way that two ECE teachers and one childcarer work in a group of children and there are no social pedagogues in the team. One can even wonder, if a social pedagogue of ECE is the easiest employee to replace (Nivala & Rönkkö, 2021, p. 144).

Different calculations have been made about the amount of early childhood educators who will be needed by the year 2030 when the new personnel structure is taken to use. According to a report of the Association of Finnish municipalities, at least 18,000 new ECE teachers and social pedagogues of ECE will be needed to work in Finnish ECE (Lahtinen, 2022). According to the ECE directors of the six largest cities in Finland, these six cities currently lack 2,600 highly educated early childhood educators; by the year 2030, more than 9,000 of them would be needed so that ECE could be implemented as required by the Early Childhood Education Act (Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia, 2023). On the other hand, according to calculations of the Ministry of Education and Culture (Opetus- ja kulttuuriministeriö, n.d.), in 2030 there will be enough qualified ECE teachers and social pedagogues of ECE to implement the personnel structure required by the law. The numbers in these scenarios are quite high and there is also a severe differences between the views of the different parties.

A total of 20 universities of applied sciences offers education of social pedagogues of ECE in Finland, two of which are Swedish speaking (Töytäri, 2021, p. 44). Social pedagogue of ECE is a new professional title in the field of early childhood education and it's important to bring light to their competences. There is a great workforce shortage in the field, but there are still no vacancies available for social pedagogues of ECE in many places. If a social pedagogue of ECE does not consider necessary for each group of children, it means that early childhood education for every child is not as high-quality as it could be (Nivala & Rönkkö, 2021, p. 144). ECE teams can also lack expertise on the important theme of participation. The importance of participation is increasingly significant in today's world. The expertise of social pedagogues of ECE is needed now and in the future.

REFERENCES

Ahonen, L. (2023). *Tiimin voima varhaiskasvatuksessa*. PS-Kustannus.

Alila, K. (2021). Varhaiskasvatuksen muuttuneet tehtävät ja muuttunut ohjaus Suomessa. In *Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisohjelma 2021–2030: Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisfoorumi* (pp. 34–43). (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:3). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-876-2>

Finnish national agency for education. (2022). *National core curriculum for early childhood education and care*.

Helminen, J. (28.4.2023). Varhaiskasvatuksen sosionomin tehtäväkuvauksissa on vain vähän vaihtelua. *Dialogi*. <https://dialogi.diak.fi/2023/04/28/varhaiskasvatuksen-sosionomin-tehtavakuvauksissa-on-vain-vahan-vaihtelua/>

Helsingin kaupunki, kaupunginkanslia. (24.4.2023). *Kuuden suurimman kaupungin huoli varhaiskasvatuksesta: Tarvitsemme yli 9000 uutta varhaiskasvatuksen korkeakoulutettua ammattilaista vuoteen 2030 mennessä*. <https://www.sttinfo.fi/tiedote/69974618/kuuden-suurimman-kaupungin-huoli-varhaiskasvatuksesta-tarvitsemme-yli-9-000-uutta-varhaiskasvatuksen-korkeakoulutettua-ammattilaista-vuoteen-2030-mennessa?publisherId=60590288>

Kahiluoto, T., Holappa, A.-S., Siippainen, A., & Kuusiholma-Linnamäki, J. (2022). *Maksuttoman varhaiskasvatuksen kokoilu 2018–2021: Kokeilun toteuttaminen, arviointi ja johtopäätökset* (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2022:32). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-800-7>

Karila, K. (2021). Varhaiskasvatuksen tutkintokoulutuksen tuottama osaaminen. In *Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisohjelma 2021–2030: Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisfoorumi* (pp. 70–88). (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:3). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-876-2>

Karila, K., Kosonen, T., & Järvenkallas, S. (2017). *Varhaiskasvatuksen kehittämisen tiekartta vuosille 2017–2030. Suuntaviivat varhaiskasvatukseen osallistumisasteen nostamiseen sekä päiväkotien henkilöstön osaamisen, henkilöstörakenteen ja koulutuksen kehittämiseen* (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2017:30). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-487-0>

Kinos, J., Rosqvist, L., Alho-Kivi, H., & Korhonen, R. (2021). Suomalaisen varhaiskasvatuksen työ- ja toimintatavat opetussuunnitelmissa. *Kasvatus & Aika*, 15(2), 22–42. <https://doi.org/10.33350/ka.99664>

Kröger, T. (27.8.2023). *Nyt ei ole rahaa*. Yle. <https://yle.fi/a/74-20045655>

Lahtinen, J. (21.2.2022). *Kuntaliiton selvitys varhaiskasvatuksen henkilöstön riittävydestä*. Suomen Kuntaliitto. [https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Varhaiskasvatus_ty%C3%B6ntekij%C3%B6iden%20riitt%C3%A4vyys%20\(002\).pdf](https://www.kuntaliitto.fi/sites/default/files/media/file/Varhaiskasvatus_ty%C3%B6ntekij%C3%B6iden%20riitt%C3%A4vyys%20(002).pdf)

Lindberg, M. (2020). Näköaloja lapsiperheiden köyhyyteen ja huono-osaisuuteen Suomessa. In J. Kallio, & M. Hakovirta (Eds.), *Lapsiperheiden köyhyys ja huono-osaisuus* (pp. 77–79). Vastapaino.

Martela, F. (2022). Hyvinvoinnin mittaus edellyttää hyvinvoinnin teoriaa: Erik Allardtin hyvinvoinnin ulottuvuudet päivitettyinä nykyaikaan. *Yhteiskuntapolitiikka*, 87(5–6), 565–572. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022112366604>

Ministry of Social Affairs and Health. (n.d.). *Key areas of participation and inclusion*. <https://stm.fi/en/participation-key-areas>

Nivala, E. (2021). Osallisuuden vahvistaminen yksinäisyyden ehkäisemisenä varhaiskasvatuksessa. *Journal of Early Childhood Education Research*, 10(1), 33–59. <https://journal.fi/jecer/article/view/114149>

Nivala, E., & Ryyänen, S. (2013). Kohti sosiaalipedagogista osallisuuden ideaalia. *Sosiaalipedagoginen aikakausikirja*, 14, 9–41. <https://doi.org/10.30675/sa.122317>

Nivala, E., & Ryyänen, S. (2019). *Sosiaalipedagogiikka*. Gaudeamus.

Nivala, E., & Rönkkö, S. (2021). Varhaiskasvatuksen sosionomin asiantuntijuus ja sosiaalipedagoginen osaaminen. In E. Fonsén, M. Koivula, R. Korhonen, & T. Ukkonen-Mikkola (Eds.), *Varhaiskasvatuksen asiantuntijat: Yhteistyössä eteenpäin* (pp. 127–146). Suomen varhaiskasvatus.

Opetus- ja kulttuuriministeriö. (n.d.). *Usein kysytyä varhaiskasvatuksesta*. <https://okm.fi/varhaiskasvatus-ukk>

Ranta, S., Sajaniemi, N., Eskelinen, M., & Lämsä, T. (2021). Päivähoidosta varhaiskasvatukseen: Pedagogisen toiminnan edellytykset suomalaisessa päivähoidossa ja varhaiskasvatuksessa. *Kasvatus & Aika*, 15(2), 60–72. <https://doi.org/10.33350/ka.103194>

Rintakorpi, K., & Holmikari, J. (2021). Sosiaalipedagogisen osaamisen tunnistaminen varhaiskasvatuksessa. *Sosiaalipedagoginen Aikakausikirja*, 22, 241–251. <https://doi.org/10.30675/sa.109067>

Statistics Finland. (19.12.2022). *Pienituloisten määrä kasvoi vuonna 2021*. <https://www.stat.fi/julkaisu/clbksh4ppy1y20bum4uh8ngbg>

Statistics Finland. (24.3.2023). *Number of people at risk of poverty or social exclusion was 894,000 in 2021*. <https://www.stat.fi/en/publication/cl8lp8xaorjoa0cw1txm8lzp9>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (19.6.2023). Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/heikoimmassa-asemassa-olevien-osallisuus/osallisuuden-osa-alueet-ja-osallisuuden-edistamisen-periaatteet>

Töytäri, A. (2021). Korkeakoulut. In *Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisohjelma 2021–2030: Varhaiskasvatuksen koulutusten kehittämisfoorumi* (pp. 44–48). (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2021:3). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-876-2>

Ukkonen-Mikkola, T., Yliniemi, R., & Wallin, O. (2020). Varhaiskasvatuksen työ muuttuu – muuttuuko asiantuntijuus? *Työelämän tutkimus*, 18(4), 323–339. <https://doi.org/10.37455/tt.89217>

Ukkonen-Mikkola, T., Yliniemi, R., Wallin, O., & Kinnunen, P. (2021). Kohti muuttuvaa moniammatillisuutta. In E. Fonsén, M. Koivula, R. Korhonen, & T. Ukkonen-Mikkola (Eds.), *Varhaiskasvatuksen asiantuntijat: Yhteistyössä eteenpäin* (pp. 71–84). Suomen varhaiskasvatus.

Varhaiskasvatustilaki 540/2018 [Act on Early childhood Education and Care]. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>

Vlasov, J., Salminen, J., Repo, L., Karila, K., Kinnunen, S., Mattila, V., Nukarinen, T., Parrila, S., & Sulonen, H. (2019). *Guidelines and recommendations for evaluating the quality of early childhood education and care* (Publications 5:2019). Finnish Education Evaluation Centre. https://www.karvi.fi/sites/default/files/sites/default/files/documents/FINEEC_Guidelines-and-recommendations_web.pdf

TRAUMA-INFORMED APPROACH INCREASE THE PARTICIPATION OF CHILDREN AND YOUNG PEOPLE IN THE SOCIETY

Binu Acharya, M.H.Sc, RDI, SeAMK

Tiina Hautamäki, PhD, Principal lecturer, SeAMK

Helena Yli-Harja, Master of Social Services, Project Manager, SeAMK

Emmi Tynjälä, Bachelor of Social Services, RDI, SeAMK

1 INTRODUCTION

Many children and young people struggle with mental health challenges and trauma background that impact their participation in society (US department of education, Office of Special Education and Rehabilitative Services, 2021). A safe environment, mental and social support are important for children and young people suffering trauma background (World Health Organization, 2018). This article seeks to explore a trauma-informed approach and how it can increase the engagement and participation of children and young people in society. The article is based on the international literatures within the trauma topic, developing questions concerning trauma concept and the project itself “Encountering trauma in the social, health and education services – coping in the midst of trauma in Southern Ostrobothnia” (Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK), n.d.). The TRAKON project concentrates on the relationship between a trauma-informed approach and the participation of various professionals working with children and young people with trauma background in the fields of education, social and health care. By exploring this relationship, the project aims to inform policies and practices that support trauma-informed care and improve the outcomes for those children affected by trauma and increase

participation. To do so, it is imperative to understand the concepts of trauma, trauma-informed approach and participation of different stakeholders at diverse levels within society.

The primary aim of the current article is to seek answers to the question of how a trauma-informed approach can increase the engagement and participation of children and young people in society. The article presents how trauma is defined and how the trauma-informed approach is implemented in various settings to improve the participation of children and young people affected by trauma. The article furthermore presents the key components of a trauma-informed approach that promotes engagement and participation of children and young people in school and social and health care services. The major results of the primary survey taken under the TRAKON project will then be discussed, highlighting the important findings and their implications for the broader field of trauma-informed approach in society.

2 TRAUMA CONCEPT AND TRAUMA-INFORMED APPROACH

Trauma can significantly affect a child or young person's capacity to engage in activities, relationships, education, social and health care services, and other facets of daily life. According to Grossman et al. (2021) people can experience trauma on individual, interpersonal or collective levels. These levels do not always happen separately though; they often occur as intersectional and dynamic layers within the life stages of the person. Understanding the possible impacts of trauma and taking a sensitive approach to interactions and interventions are key components of the trauma-informed care approach (Cutuli et al., 2019). Previous research has shown that trauma-informed approaches significantly influence the engagement and participation young people affected by trauma. The traumatic experience can create barriers to developing relationships and feeling comfortable, leading to a range of negative outcomes, such as social isolation, lack of sense of belongingness, and low self-esteem (Substance Abuse and Mental Health Services Administration (SAMSHA), 2014). Hence, a trauma-informed strategy, which incorporates specialist knowledge about

trauma, trauma assessment, and trauma-informed policy, is beneficial in implementing services to build a trauma-informed social system (Conradi & Wilson, 2010). In Finland, the trauma-informed approach is developed on the basis SAMHSA model (Sarvela, 2023, 152).

The Trauma and Justice Strategic Initiative of SAMHSA also states that “trauma results from an event, series of events, or set of circumstances that are perceived by an individual as physically or emotionally harmful or threatening and that have long-lasting adverse effects on the individual’s functioning and physical, social, emotional, or spiritual well-being” (SAMHSA, 2014, p. 7-8). Anybody can be impacted by trauma, regardless of their colour, ethnicity, age, sexual orientation, gender, psychological background, or location. A single incident, a string of incidents, or a persistent disease can all constitute a traumatic experience (e.g., childhood neglect, domestic violence). Traumas can impact people individually, as well as in families, groups, communities, and across the generations.

The children and young people who have experienced trauma frequently suffer with emotional control, social isolation, and physical health issues (Ford et al., 2015). Studies have repeatedly demonstrated that being exposed to maltreatment, neglect, prejudice, violence, and other unfavorable events can have substantial and enduring effects on health outcomes throughout the course of one’s lifetime (Menschner & Maul, 2016). Srivastav et al. (2020) in their study also mentioned that adverse childhood experiences (ACEs) stemmed from trauma can raise the likelihood of engaging in hazardous habits such as smoking tobaccos and using e-cigarette.

On the other hand, the protective factors such as safe, stable, and nurturing relationships support children’s resilience. However more research is needed in this area, but using a trauma-informed strategy can aid in addressing these problems and encourage young people’s engagement and participation in society.

A trauma-informed approach widely integrates knowledge of trauma and its influence on all aspects of organizational functioning (Berliner

& Kolko, 2016). Trauma-informed approach is an umbrella concept for different trauma related concepts and approaches. Trauma-informed care is used especially in the context of health care. It involves approaches, interactions, and interventions in a sensitive and supportive way that creates a safe and trusting environment. Such approaches have been shown to improve engagement, participation and outcomes for individuals affected by trauma (Levenson, 2017). Recognizing and understanding the link between participation and a trauma-informed approach helps guide the development of policies and practice that supports trauma-informed contexts such as early education, teaching, healthcare, and others, ultimately enhancing the resilience (Menschner & Maul, 2016).

Levenson's definition of trauma-informed care approach recognizes the prevalence of early adversity in the lives of clients, views presenting problems as symptoms of maladaptive coping (Levenson, 2017). Additionally, it acknowledges how early trauma shapes a client's fundamental beliefs about the world and affects his or her psychosocial functioning and well-being across the life span.

Trauma-informed approach encourage involvement, participation, and empowerment by fostering a safe and supportive environment, which can enhance the outcomes for children and young people who have experienced trauma (US department of education, Office of Special Education and Rehabilitative Services, 2021). This calls for a departure from conventional strategies that could stigmatize or assign blame to those who have experienced trauma and towards an approach that recognizes the complex nature of trauma and its impact on development, relationship, and behaviors. Repeated, ongoing trauma survivors display strong symptoms and effects such as substance abuse, mental health problems and other health issues related to that. Hence, trauma therefore, has a substantial impact on how a person interacts with the important domains of life (Center for Substance Abuse Treatment, 2014) and trauma-informed approach is needed to understand these impacts during the early developmental phase of the children and young people.

Recognizing how socioeconomic determinants of health, such as racism, social isolation, and poverty, affect health outcomes is another crucial component of a trauma-informed approach (Center for Substance Abuse Treatment, 2014). These difficulties may be more common for young people who have suffered trauma, which may further reduce their prospects for involvement and participation from early childhood. Policymakers and practitioners may contribute to the creation of more fair and inclusive societies that encourage the engagement of all young people by tackling these socioeconomic determinants.

Through the trauma-informed approach, a child or young person can recognize their own strengths and skills. This, in turn, strengthens their self-esteem and belief in their own abilities, which is important in promoting inclusion. A trauma-informed approach also emphasizes the importance of the safety of the child or young person, which is a key factor in promoting inclusion. When the child or young person feels safe, they dare to express themselves and participate in social activities. Hence, trauma-informed practice involves recognizing trauma's impact on children's learning, development, and well-being, creating safe, supportive environments, and helping them develop capacity for emotional regulation (Australian Government Department of Education (AGDE), 2022).

3 PARTICIPATION AND WELL-BEING

Participation entails a person's ability to impact both their personal life and the society in which they live (Schuring et al., 2011). Participation is also considered a determinant of health and well-being. Hammel's (2008) study defines participation as a set of values including active engagement, choice, control, access, personal and societal duties, influence, social connection, inclusion, and membership. Hence, participation involves a diversity of subdomains, which varies between individuals and stages of life (de Wind et al., 2019).

Children and young people's participation is particularly crucial for their development and well-being from an early age. Their sense of self-worth and independence are enhanced by participation, which

promotes academic performance (AGDE, 2022). A sense of belonging is crucial for human survival, forming identities through trustworthy connections and validating experiences. Children come from diverse families, communities, and neighborhoods, and being and becoming are intertwined, shaping a child's identity and potential. The rapid and significant change in children's identities, knowledge, and relationships during childhood requires collaboration between educators, families, and children to enhance their connections and active participation (AGDE, 2022). The necessity for developing trauma-informed strategies enhances participation and is highlighted by the fact that stress related to trauma can make it harder for children and young people to participate.

Creating a secure and encouraging environment that encourages recovery and healing is crucial when working with children and young people who have experienced trauma. This may entail employing techniques like fostering trusting relationships, offering chances for self-expression, giving people choices and empowerment, and fostering a sense of safety and predictability (Choitz & Wagner, n.d.). Children and young people who have suffered trauma can be seen, heard, and valued by using a trauma-informed approach (Martin et al., 2023).

It is important to know how children and young people experience the situations that cause traumas and may hinder their participation. Experiential knowledge is needed when the goal is to enhance understanding of trauma. The clients who are educated experts-by-experience can inform carers about trauma background and what trauma means for children and young. Experts-by-experience can also tell their trauma stories and enhance to develop trauma sensitive approach. At same time it is important to take account ethics, how experiential knowledge is used and what kind of position experts-by-experience have in the social and health care system (Kiili & Itäpuisto, 2022).

Happell et al. (2022) addressed the valuable roles of experts by experience in promoting the trauma-informed approach using their expertise in the academic sector. From a trauma-informed perspective, it recognizes the significance of positive attitudes and relationships

when working with students and other service users who may have experienced trauma. Experts by experience bring unique perspectives to the educational environment, fostering more collegial and empathetic relationships between students and service users. Trauma-informed practice emphasizes creating safe and inclusive spaces, and this can extend to academic settings where students affected by trauma and their lived experience can contribute meaningfully.

4 ENHANCING TRAUMA-INFORMED APPROACH VIA PROJECT TRAKON

The TRAKON project, which is scheduled from February 2023 to February 2026 aims to address trauma-informed approaches in social, health, and educational services in the Southern Ostrobothnia region (SeAMK, n.d.). The primary goal of the project is to enhance the professionals' understanding of various traumas, their effects, and the integration of trauma knowledge into counseling and support systems. As planned previously, the project will feature lecture series, supervision, technique training, mentorship, and peer support, encouraging resilience in work teams.

The development of a digital toolbox will focus on trauma-informed strategies and provide guidance on how they can be applied practically in daily work-life contexts (SeAMK, n.d.). The project will improve the integration of trauma-informed methods across the South Ostrobothnia region and create a network of professionals committed to trauma-informed practices, further facilitated by the collaborative development of a vision paper.

TRAKON project will further explore the key components of trauma-informed methods and their potential to support the healing and well-being of young people, as well as investigate how policymakers, practitioners, and educators can better integrate trauma-informed approaches into social and community programs to increase the participation and inclusion (SeAMK, n.d.).

5 RESULTS OF THE TRAKON PRIMARY SURVEY

The primary survey questionnaires of the TRAKON project focused on the various aspects of trauma, and its impact on children, youth, and families as well as the professionals dealing with individuals having trauma backgrounds in the social, health, and educational sectors. A Webropol survey was chosen as the primary data collection tool due to its accessibility and user-friendly interface. The initial survey questionnaire consisted of a combination of closed and open-ended questions, altogether thirteen questions. These questionnaires were formulated by the TRAKON Project members to gather respondents' experience and initial knowledge on trauma, the utilization of trauma-informed approaches in their professional roles and other trauma themes related to the objectives of the TRAKON Project. The survey targeted professionals working in the social, health, and educational sectors within the South Ostrobothnia region. A purposive sampling method was employed to ensure representation from diverse roles within these sectors. 67 professionals answered the survey which was conducted in June 2023 (Hautamäki et al., 2023).

Survey questions regarding the capacity and skills in responding to the challenges of trauma, almost all respondents have encountered traumatized children and young people in their work lives at some form, and they recognize the long-lasting impact of trauma on children and youth. Trauma-informed approach knowledge is poorly known among 20% of the respondents while 8% of the respondents have good knowledge of the trauma-informed approach. Only 28% of the respondents utilize the trauma-informed approach at work. One of the survey questionnaires was aimed at understanding the perspectives, challenges, and professional development in meeting client needs with trauma. Almost half of the respondents (n=29) cited lack of training and knowledge, lack of time, and resources as challenges in adopting a trauma-informed approach in their respective workplaces.

From the survey, it was noted that trauma has significant effects on the growth and development of children and youth. Young children are

particularly vulnerable to the impacts of trauma whereas adolescents may exhibit various behavioral changes and challenges due to the trauma they experienced during their growth and developmental phase. On the question regarding well-being and psychological impact, the overwhelming majority of the respondents (n=63) reported that trauma can lead to a range of psychological symptoms affecting emotional regulation and mental health. Sleep disturbances and somatic symptoms are common among those with trauma backgrounds which could affect daily life and interpersonal relationships.

Most of the respondents (n=49) reported that the manifestations of trauma can vary and include aggression, withdrawal from social interaction as well as other behavioral problems. These behaviors influence how they interact with peers and authoritative adults, progress, and perform in school activities. Trauma significantly impacts a child's learning experience, necessitating special help in education and schooling system. It also affects school environments, students' overall well-being, and occasionally increases absent rates.

Interestingly, some of the respondents (n=12) observed the significant impact of trauma on both parenting and family relationships. According to them, parents who have experienced trauma in the past may find it difficult to cope, which affects how well their kids behave and function in general. This interaction between trauma and family dynamics emphasizes the value of a comprehensive strategy for dealing with its repercussions.

Other respondents also cited the effects of trauma seen in early education settings however only two respondents (n=2) explicitly described the situations including domestic violence, escapes from conflict zones or loss. Safety, active listening, and support are of the utmost importance in these situations. Professionals encountering in this sector may also suffer from secondary traumatic stress because of their profession, emphasizing the significance of self-care and coping mechanisms. Hence, the identification of trauma-related symptoms among children and youths is crucial for effective treatment since comprehensive trauma care has far-reaching effects on psychological

assessments and diagnosis. Almost all respondents emphasize the constant need to enhance their competence in adopting trauma-informed approaches.

Taken together, these results suggest that a trauma-informed approach is deemed essential for improving the well-being of children, youth, and families as well as for professionals. Professionals with the capacity to be empathic, solution-oriented, and professionally competent in trauma-related topics can support children and young people. Professional development, application of trauma knowledge, effective networking in family services, good practice, and shared reflection can lead to growth and improved outcomes while working with children having trauma backgrounds. The survey also resonated the need for coaching and well-being support for employees and front-line workers.

6 CONCLUSIONS

The results of the primary survey conducted by the TRAKON project, hence unequivocally support the notion that adopting a trauma-informed approach is essential to achieving the goal of a diverse society in which every child and young person may actively participate, learn, and grow regardless of their prior traumatic experiences. By providing the professionals with knowledge, tools, and resources to implement the trauma-informed approach, they establish a safe and inclusive space. This is about creating a society where each person has the chance to realize their full potential, not merely about enhancing mental health and well-being.

In conclusion, the TRAKON project's survey provided an important insight into the crucial facet of trauma, trauma-informed care and the involvement and well-being of children and young people. The knowledge gained through the preliminary survey highlighted the tremendous effects of trauma on people's life from early childhood to maturity and emphasizes significances of utilizing a trauma-informed approach in a variety of professional settings. The trauma-informed approach has proven to improve the engagement and participation

of people affected by trauma by including them in decision-making processes and initiatives that have an impact on their lives. Socially inclusive youth participation thus can be developed and provided in ways that cater to the needs and preferences of young people who have experienced trauma. This in the long run will result in greater activity engagement, enhanced social and emotional growth, and improved overall well-being. Once again, the survey results demonstrated how critical it is for the social, health and educational sectors to implement a trauma-informed approach. The possibility for positive transformation in the lives of persons impacted by trauma is highlighted by professionals' acknowledgment of the lasting effects of trauma and their motivation to improve their trauma-informed knowledge and competence in this area.

REFERENCES

Australian Government Department of Education. (2022). *Belonging, being and becoming: The early years learning framework for Australia (V2.0)*. Australian Government Department of Education for the Ministerial Council. <https://www.acecqa.gov.au/sites/default/files/2023-01/EYLF-2022-V2.0.pdf>

Berliner, L., & Kolko, D. (2016). Trauma informed care. *Child Maltreatment*, 21(2), 168–172. <https://doi.org/10.1177/1077559516643785>

Center for Substance Abuse Treatment. (2014). *Trauma-informed care in behavioral health services* (Treatment Improvement Protocol (TIP) Series, No. 57). Substance Abuse and Mental Health Services Administration. <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK207195/>

Choitz, V., & Wagner, S. (n.d.). *A trauma informed approach to workforce: An introductory guide for employers and workforce development organizations*. National Fund for Workforce Solutions. <https://nationalfund.org/wp-content/uploads/2021/04/A-Trauma-Informed-Approach-to-Workforce.pdf>

Conradi, L., & Wilson, C. (2010). Managing traumatized children: A trauma systems perspective. *Current Opinion in Pediatrics*, 22(5), 621–625. <https://doi.org/10.1097/mop.0b013e32833e0766>

Cutuli, J. J., Alderfer, M. A., & Marsac, M. L. (2019). Introduction to the special issue: Trauma-informed care for children and families. *Psychological Services*, 16(1), 1. <https://doi.org/10.1037/ser0000330>

de Wind, A., van der Beek, A. J., Boezeman, E. J., Swenneker, R., Anema, J. R., de Boer, A. G. E. M., Beckerman, H., Hoving, J. L., Nieuwenhuijsen, K., Scharn, M., Stam, M., Terwee, C. B., Frings-Dresen, M. H. W., & Tamminga, S. J. (2019). A qualitative study investigating the meaning of participation to improve the measurement of this construct. *Quality of Life Research*, 28(8), 2233–2246. <https://doi.org/10.1007/s11136-019-02179-9>

Ford, J. D., Grasso, D. J., Elhai, J. D., & Courtois, C. A. (2015). Social, cultural, and other diversity issues in the traumatic stress field. In J. D. Ford, D. J. Grasso, J. D. Elhai, & C. A. Courtois (Eds.), *Posttraumatic stress disorder (2nd ed., pp. 503–546)*. Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-801288-8.00011-X>

Grossman, S., Cooper, Z., Buxton, H., Hendrickson, S., Lewis-O'Connor, A., Stevens, J., Wong, L. Y., & Bonne, S. (2021). Trauma-informed care: Recognizing and resisting re-traumatization in health care. *Trauma Surgery & Acute Care Open*, 6(1), Article e000815. <https://doi.org/10.1136/tsaco-2021-000815>

Hammel, J., Magasi, S., Heinemann, A., Whiteneck, G., Bogner, J., & Rodriguez, E. (2008). What does participation mean? An insider perspective from people with disabilities. *Disability and Rehabilitation*, 30(19), 1445–1460. <https://doi.org/10.1080/09638280701625534>

Hautamäki, T., Acharya, B., Tynjälä, E., & Yli-Harja, H. (3.10.2023). *Osaamista trauman kokeneiden lasten ja nuorten kohtaamiseen*. @SeAMK. <https://lehti.seamk.fi/hyvinvointi-ja-luovuus/osaamista-trauman-kokeneiden-lasten-ja-nuorten-kohtaamiseen/>

Happell, B., Donovan, A. O., Warner, T., Sharrock, J., & Gordon, S. (2022). Creating or taking opportunity: Strategies for implementing expert by experience positions in mental health academia. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 29(4), 592–602. <https://doi.org/10.1111/jpm.12839>

Kiili, J., & Itäpuisto, M. (2022). Expertise-by-experience in child and family services: Professionals' perspectives on experiential knowledge. *Nordic Journal of Social Research*, 13(2). <https://doi.org/10.18261/njsr.13.2.3>

Levenson, J. (2017). Trauma-informed social work practice. *Social Work*, 62(2), 105–113. <https://doi.org/10.1093/sw/swx001>

Martin, K., Dobson, M., Fitzgerald, K., Ford, M., Lund, S., Egeberg, H., Berger, E. (2023). International trauma-informed practice principles for schools (ITIPPS): Expert consensus of best-practice principles. *Australian Educational Researcher*. <https://doi.org/10.1007/s13384-023-00648-2>

Menschner, C., & Maul, A. (2016). Key ingredients for successful trauma-informed care implementation. Center for Health Care Strategies. https://www.samhsa.gov/sites/default/files/programs_campaigns/childrens_mental_health/atc-whitepaper-040616.pdf

Sarvela, K. (2023). Traumainformoidun liikkeen juuret ja tavoitteet. In: J. Linner Matikka, & T. Hipp (Eds.). *Traumainformoitu työote* (pp.150–169). PS-kustannus.

Schuring, M., Mackenbach, J., Voorham, T., & Burdorf, A. (2011). The effect of re-employment on perceived health. *Journal of Epidemiology and Community Health*, 65(7), 639–644. <https://doi.org/10.1136/jech.2009.103838>

Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK). (n.d.). TRAKON: *Trauman kokeen kohtaaminen sosiaali-, terveys- ja kasvatusalalla – työssä jaksaminen traumojen keskellä Etelä-Pohjanmaalla* [Encountering trauma in the social, health and education services – coping in the midst of trauma in Southern Ostrobothnia]. <https://projektit.seamk.fi/hyvinvointi-ja-luovuus/trakon/>

Srivastav, A., Stropolis, M., Kipp, C., Richard, C. L., & Thrasher, J. F. (2020). Moderating the effects of adverse childhood experiences to address inequities in tobacco-related risk behaviors. *Health Promotion Practice*, 21(1_suppl), 139S-147S. <https://doi.org/10.1177/1524839919882383>

Substance Abuse and Mental Health Services Administration. (2014). *SAMHSA's concept of trauma and guidance for a trauma-informed approach*. https://ncsacw.acf.hhs.gov/userfiles/files/SAMHSA_Trauma.pdf

U.S. Department of Education, & Office of Special Education and Rehabilitative Services. (2021). *Supporting child and student social, emotional, behavioral, and mental health needs*. <https://www2.ed.gov/documents/students/supporting-child-student-social-emotional-behavioral-mental-health.pdf>

World Health Organization. (2018). *Mental health of children and adolescents*.

SAIRAANHOITAJA- OPISKELIJOIDEN OSALLISUUS MONIALAISISSA SYVENTÄVISSÄ OPINNOISSA

Hanna Keski-Saari, TtM, lehtori, SeAMK

Virpi Rantanen, TtM, lehtori, SeAMK

1 JOHDANTO

Sosiaali- ja terveysministeriön (i.a.) määritelmässä osallisuus nähdään mukanaoloksi, vaikuttamiseksi, huolenpidoksi sekä osallisuudeksi yhteisestä hyvinvoinnista. Osallisuus voidaan määritellä myös kuulumiseksi johonkin, yhteisyydeksi, mukaan ottamiseksi, osallistumiseksi ja osallistumiseen liittyväksi vaikuttamiseksi (Isola ym., 2017, s. 5). Yleisellä tasolla osallisuus voidaan nähdä arvotavoitteena, kun taas yksilötasolla puhutaan usein ihmisten osallistumisesta ja konkreettisesti toiminnasta (Raivio & Karjalainen, 2013, s. 13).

Osallisuus on käsitteenä laaja ja sen määrittely riippuu osin asiayhteydestä, jossa osallisuutta tarkastellaan (Jauhola & Kortelainen, 2018, s. 9). Opetus- ja kulttuuritoiminnassa osallisuuden määritelmässä painottuvat mahdollisuudet ja merkityksellisyys. Osallisuuden näkökulmasta esimerkiksi opiskelijoiden mukanaolo opintojaksojen kehittämisessä tulee nähdä koulutuksissa tärkeänä (mts. 60). Työ- ja opiskeluhuvinvoinnin on todettu lisääntyvän, mikäli yksilö pääsee vaikuttamaan työnsä tai opintojensa sisältöihin ja käytänteisiin (Vehviläinen, 2015, Jauhola & Kortelainen, 2018, s. 9 mukaan). Ideaalitilanteessa osallisuus on osa oppilaitoksen arvomaailmaa ja vakiintunutta toimintakulttuuria, mikä näyttäytyy oppijan suurempana vastuuna omista opinnoistaan (Tynjälä, 2005, Jauhola & Kortelainen, 2018, s. 9 mukaan).

Nykyisessä työelämässä asiantuntijuus on muuttunut ja muuttuu yhä enemmän yksilön asiantuntijuudesta kohti yhteisöllistä, jaettua ja verkottunutta asiantuntijuutta (Pukkila & Helander, 2016). Myös oppimisessa yhteisöllisyyden ja yhteistyön näkökulmat ovat merkittäviä (Timperi, 2022, s. 52). Ammatillinen vuorovaikutus ja ryhmässä toimiminen ovat oppimisessa keskeisessä roolissa. Yhteiskunnallinen tilanne, kuten väestön ikääntyminen ja kroonisten sairauksien lisääntyminen, vaativat yhä enemmän monialaista työskentelyä sosiaali- ja terveysalalla (Tuomela ym., 2017). Tätä työskentelyä ja yhteistyötä tulee oppia jo koulussa.

Yhteisöllistä, tiimipohjaista asiantuntijatyötä kutsutaan sosiaali- ja terveysalalla moniammatilliseksi yhteistyöksi (Isoherranen, 2012, s. 5). Puhekielessä moniammatillisuus ja monialaisuus mielletään usein samaa tarkoittaviksi synonyymeiksi (Pukkila ym., 2015). Moniammatillisuuden käsitteessä korostuu perinteisesti eri ammattiryhmiin kuuluvien asiantuntijoiden yhteistyö, kun taas monialaisuus voidaan määritellä laajemmin eri hallinnon- ja tieteenalat ylittäväksi toiminnaksi.

Tässä artikkelissa tarkastellaan hoitotyön opiskelijoiden osallistamista ja osallisuuden kokemuksia syventävän vaiheen opinnoissa. Eri osaamisalueiden välisestä yhteistyöstä käytetään käsitettä monialaisuus. Artikkelissa pohditaan monialaisuuden merkitystä osallisuuden kokemuksen taustalla sekä etsitään keinoja osallisuuden syventämiseen omalla opintopolulla.

2 OSALLISUUS JA OPINTOIHIN OSALLISTAMINEN

Osallisuus ei ole ihmisen yksilöllinen ominaisuus, vaan se rakentuu vuorovaikutuksessa ja erilaisissa suhteissa toisten ihmisten kanssa, kirjoittaa Isola kumppaneineen (2017, s. 16). Osallisuus ilmenee heidän mukaansa olemisessa, toimimisessa sekä osallistumisessa erilaisiin suhteisiin ja prosesseihin. Osallisuus kytkeytyy vahvasti yksilön toimijuuteen ja siinä ilmeneviin mahdollisuuksiin sekä rajoituksiin. Raivion ja Karjalaisen (2013, s. 14) mukaan osallisuus on ensisijaisesti yksilöllinen kokemus tai tunne, jota toinen ihminen ei voi koskaan täysin

tietää. Salmikangas (2002) määrittelee osallisuuden mahdollisuudeksi vaikuttaa asioiden kulkuun sekä tunteeksi johonkin kuulumisesta ja sitoutumisesta (Pukkilan & Helanderin, 2016, mukaan). Osallisuuden myönteisessä kehässä osallisuuden kokemus motivoi osallistumaan, ja osallistuminen puolestaan lisää kokemusta osallisuudesta (Niiranen, 1997, Pukkilan & Helanderin, 2016, mukaan).

Pedagogisessa ajattelussa tiedostetaan nykyisin oppijan oma, aktiivinen rooli oppimisprosessissa (Tynjälä, 2005, Jauhola & Kortelainen, 2018, s. 9 mukaan). Tässä prosessissa oppimisen metataidot, kuten itseohjautuvuus, kriittinen ajattelu, omaehtoinen tiedonhankinta ja ongelmanratkaisukyky, ovat keskeisiä. Osallisuuden tunteen on Niemen ym. (2010) mukaan todettu edesauttavan opintoja, kun taas osallisuuden puute voi päinvastoin vähentää opiskelumotivaatiota (Jauhola & Kortelainen, 2018, s. 9 mukaan). Perunka ja Hoppo (2018) tuovat esiin opiskelijan sitoutuvan opinnoissaan parhaiten asioihin, joihin hän voi itse vaikuttaa. Opiskelumotivaatio ja opiskelijoiden tyytyväisyys opintoihin ovat opintojen etenemisessä keskeisiä tekijöitä (Aittola & Ursin, 2019). Opintojen mielekkyys ja itselle koettu hyödyllisyys vaikuttavat merkittävästi opiskelumotivaation syntymiseen ja säilymiseen erityisesti aikuisten opiskelijoiden kohdalla.

Osallistaminen voidaan ymmärtää menettelytapoina ja toimintamalleina, jotka mahdollistavat osallistumisen ja antavat tilaa myös opiskelijan omille valinnoille (Pukkila & Helander, 2016). Osallistavan pedagogiikan periaatteisiin kuuluu opiskelijan vastuu omasta ammatillisesta kasvustaan sekä vapaus valita, mitä osaamista hän haluaa itselleen hankkia (Perunka & Hoppo, 2018). Vaikka koulutuksen järjestäjällä ja opettajalla on valta asettaa opiskelulle tiettyjä reunaehtoja, päättää opiskelija osallistavassa pedagogiikassa itse, miten hän reunaehtojen puitteissa kehittää omaa osaamistaan. Opettajan tehtävänä on ohjata opiskelijaa tämän asettamien tavoitteiden suuntaisesti ja kuunnella opiskelijoiden esiin tuomia näkökulmia, toiveita ja ehdotuksia.

Osallistava pedagogiikka pyrkii edistämään yhteistoimijuutta, tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta, mutta ei takaa kaikkien oppimista (Valkama & Hautamäki, 2022, s. 188 ja 193). Lehesvuon (2022) mukaan opettajan taidoilla käyttää osallistavaa pedagogiikkaa on pedagogiikan

onnistumisessa keskeinen merkitys. Osallistavat menetelmät nostavat ryhmän energiatasoa, luovat positiivisen ilmapiirin sekä lisäävät ryhmän jäsenten välistä luottamusta. Opiskeluryhmän osallisuuden tunteen syntymisessä ja vahvistumisessa luottamus on oleellinen tekijä.

Maxwell-Stuart ym. (2018) tutkimus osoitti, että opiskelijat ovat tyytyväisempiä opintoihinsa, kun he kokevat saavansa niihin tukea ja kokevat saavansa osallistua kurssin suunnitteluun. Brooman ym. (2015) tutkimuksessa tutkittiin opiskelijoiden osallistumista opintosuunnitelman kehittämiseen. Tulokset ovat siirrettävissä myös yksittäisten kurssien suunnitteluun. Tulosten mukaan opiskelijoiden oppimistulokset paranevat ja he ovat tyytyväisempiä ja sitoutuneempia saadessaan olla mukana suunnittelemassa kurssia. Opiskelijoiden kuuleminen auttaa myös opettajaa vastaamaan opiskelijoiden oppimistarpeeseen. Myös Lehesvuo (2022) tuo esiin osallisuuden lisäävän opintomenestystä, yhteisöllisyyttä ja mahdollisuuksia merkityksellisten oppimiskokemusten syntymiselle.

Kansainvälinen julkisen osallistumisen järjestö (International Association for Public Participation (IAP2), i.a.) on jakanut opiskelijan osallisuuden viiteen portaaseen. Osallisuuden alimmalla tasolla asioista tiedotetaan opiskelijalle. Opiskelija saa siis asiat tiedoksi, mutta ei osallistu itse aktiivisesti prosessiin. Seuraavalla tasolla opiskelijalta kysytään opintojakson lopussa palautetta. Kolmannella portaalla opiskelijan mielipiteitä kuunnellaan myös opintojakson aikana, jolloin opiskelijalla on jo mahdollisuus vaikuttaa toteutuksen etenemiseen. Neljännellä portaalla opintokokonaisuutta kehitetään yhdessä ja opiskelija hyväksyy asian. Viimeinen osallisuuden taso on yhdessä päättäminen, jolloin opiskelija ottaa myös itse vastuuta kokonaisuudesta ja sen suorittamisesta.

Tarkasteltaessa sairaanhoitajan opintoja näitä viittä osallisuuden porrasta vasten (IAP2, i.a.) opintojen alussa sairaanhoitajaopiskelijoilla on kursseja, joissa asiat tiedotetaan heille. Eri säännösten tarkasti määrittelemällä alalla tietyt asiat on osattava eikä niistä voida käydä opiskelijoiden kanssa neuvotteluja. Opintojen edetessä osallisuutta pyritään lisäämään asteittain. Syventävän vaiheen opiskelijoiden kanssa pyritään siihen, että he ottavat itse vastuuta alueista, joissa heillä on

mahdollisesti vielä heikko kohta osaamisessa ja joita heidän tulee oppia ja harjoitella lisää. Näin opiskelijoiden osallisuus opintojaksoilla kasvaa opintojen edetessä.

3 MONIALAISUUTTA OPPIMASSA

Timperin (2022, s. 14) mukaan monialaisuus on monitulkintainen käsite, joka voidaan nähdä eräänlaisina yhteistyön ilmenemisen ja rakentamisen tasoina. Monialaista yhteistyötä voidaan tarkastella esimerkiksi organisaatioiden ja yksiköiden tapana organisoida, järjestää ja tehdä yhteistyötä sekä olla kytköksissä toisiinsa. Yhteistyössä monialaisuus ilmenee organisaatiotason lisäksi myös ryhmä- ja yksilötasolla (Odegård, 2005; 2006, Timperin, 2022, s. 16 mukaan). Organisaatiotasolla luodaan yhteistyön puitteet. Ryhmätasolla monialaisen yhteistyön onnistumisen määrää yhteistyöilmapiiri. Yhteistyöilmapiirissä keskeisiä ovat ryhmän jäsenten vuorovaikutus- ja yhteistyötaidot. Myönteisessä ilmapiirissä ryhmän jäsenet kykenevät antamaan sosiaalista tukea toinen toisilleen. Yksilötasolla yhteistyön onnistumisen ratkaisee yksilön kokemus omista vaikutusmahdollisuuksistaan sekä kokemus yhteistyön hyödyllisyydestä omien tavoitteiden ja kehittymisen näkökulmasta.

Pukkilan ja Helanderin (2016) mukaan asiakkaan tai opiskelijan osallisuus on monialaisessa työskentelyssä vahvasti mukana. Kokemukset kuulluksi tulemisesta ja vaikuttamisen mahdollisuudesta lisäävät osallisuuden tunnetta (Niiranen, 1997, Pukkilan & Helanderin, 2016 mukaan). Osallisuuden kokemus ja monialaisuus sitovat yksilöä ja ryhmää yhteen ja parantavat mahdollisuuksia yhteisesti sovittuun päämäärään pääsemisessä (Timperi, 2022, s. 20).

Timperi (2022, s. 22) korostaa monialaista sosiaalistumisprosessia ja monialaisen yhteistyön esteiden madaltamista jo koulutusaikana. Monialaisen yhteistyön taitojen oppiminen edellyttää arjen kontekstissa tapahtuvaa kehittämistä ja kehittymistä (Pukkila & Helander, 2016). Kyse on taidoista ja työtavoista, joita ei voida oppia perinteisen koulumallin mukaan toimittaessa. Yhteistyöosaamisen kehittyminen riippuu tarjotuista koulutusmahdollisuuksista sekä koulutuksen aikaisista mahdollisuuksista kehittää omia monialaisen yhteistyön taitoja, esimerkiksi

kommunikaatiota, yhteistyön tekemistä, tiimiytymistä ja reflektointia (Timperi, 2022, s. 50–51). On tärkeää kouluttaa yksittäisiä opiskelijoita ja työntekijöitä niin, että heidän osaamisensa integroituu osaksi yhteisön osaamista. Erityisen tärkeää tämä on sosiaali- ja terveysalalla, jossa monialaisuuden ja moniammatillisuuden tarve korostuu mm. väestön ikääntymisen myötä (Isoherranen, 2012, s. 66). Asiakkaan kokonaisuuden huomioiminen edellyttää hoitotyön asiantuntijoilta yhä enemmän laajennettua, reflektiivistä ja yhteisöllistä asiantuntijuutta. Tätä reflektiivistä, laajennettua, raja-aidat ylittävän yhteistyön omaksumista ja kehittymistä syventävän vaiheen opinnot voivat parhaimmillaan edesauttaa.

4 HOITOTYÖN OPISKELIJOIDEN OSALLISUUS SYVENTÄVÄN VAIHEEN OPINNOISSA

Seinäjoen ammattikorkeakoulun hoitotyön koulutusohjelmassa opiskelijoille on kyetty tarjoamaan useita syventävien opintojen vaihtoehtoja integroimalla mahdollisten pienten opiskelijaryhmien opintoja yhteiseen kontaktiopetukseen. Näin opiskelijat ovat voineet valita heitä itseään eniten kiinnostavan syventävien opintojen vaihtoehdon muiden opiskelijoiden valinnoista riippumatta. Yhteisen kontaktiopetuksen myötä opiskelijat saavat hoitotyöhön tavallista monialaisemman näkökulman ja oppivat ymmärtämään eri erikoisalojen vahvaa kytköstä ja lomittumista toinen toisiinsa. Vaikka hoitotyön syventävien opintojen opintojaksossa ei ole kyse puhtaasta monialaisesta yhteistyöstä, voidaan hoitotyön monialaisen asiantuntijuuden kehittymistä pitää syventävien opiskelijaryhmien yhdistämisen keskeisenä tausta-ajatuksena.

Koska opiskelijoiden kokemuksen osallisuudesta on todettu parantavan oppimistuloksia (mm. Brooman ym., 2015), on pysähdyttävä miettimään, miten opiskelijoiden osallisuutta opintojaksolla voidaan lisätä. Luontevin vastaus ovat opiskelijat itse ja heidän ottamisensa mukaan opintojakson kaikkiin vaiheisiin entistä vahvemmin. Syventävien opintojen integroitua toteutusta on lähdetty kehittämään tästä näkökulmasta käsin. Opintojakson sisältö jätetään opettajien taholta alkuvaiheessa melko avoimeksi. Ensimmäisillä tunneilla pohditaan

yhdessä opiskelijoiden kanssa, mitä toiveita heillä on ja miten niihin pystytään opintojakson puitteissa vastaamaan. Pohdintojen tueksi eri aihealueiden perusosaamisen taso varmennetaan lähtötasotestillä. Myös keskeisiä kädentaitoja kerrataan ja varmennetaan heti opintojakson alussa. Nämä kertaustoimet auttavat opiskelijoita opintojakson sisältötoiveiden hahmottamisessa.

Tarkasteltaessa syventävän vaiheen opintoja opiskelijoiden tarpeista käsin, on tärkeää taata kaikille opiskelijoille turvallinen tilanne, missä täydentää omaa osaamistaan. Hoitotyön syventävissä opinnoissa yhteiseen opetukseen integroiduissa ryhmissä on kyse muutaman opiskelijan valitsemista pienistä toteutuksista. Myös yhdistetyn ryhmän koko jää opiskelijan näkökulmasta maltilliseksi. Pienemmässä ryhmässä luottamuksen rakentuminen lyhyessäkin ajassa on helpompaa, mikä helpottaa keskusteluihin osallistumista ja turvallisen oppimistilan syntymistä. Hujalan ym. (2019) mukaan myönteinen asenne, luottamus ja avoin keskusteluilmapiiiri ovat monialaisen työskentelyn edellytykset. Pienempi ryhmä syventävissä opinnoissa vahvistaa siis hyvin myös monialaisen työskentelyn omaksumista. Jauholan ja Kortelaisen (2018, s. 59) mukaan ryhmäytyminen parantaa osallisuuden tunnetta. Syventävän vaiheen opintojen näkökulmasta pienemmässä ryhmässä ryhmäytyminen on helpompaa. Toisaalta ajallisesti lyhyt teoriajakso ennen käytännön harjoitteluun siirtymistä asettaa ryhmäytymiselle omat haasteensa.

Yhdistetyssä syventävien ryhmässä opiskelijoita pyritään osallistamaan opintoihin käymällä heidän kanssaan avointa keskustelua opintojakson sisällöistä ja kontaktituntien sekä opintokäyntien aiheista. Opiskelijat saavat näin mahdollisuuden vaikuttaa opetuksen sisältöön oman kiinnostuksensa ja ammatillisen kehittymisensä näkökulmista (vrt. Perunka & Hoppo, 2018). Opiskelijoilla on vapaus valita, ottavatko he myös toisesta syventävästä suppeamman suoritusmerkinnän opintosuoritusotteelleen. Tämä edellyttää opiskelijalta lisätyötä varsinaisten omien syventävien opintojen suorittamisen lisäksi, mutta samalla se mahdollistaa oman ammatillisen osaamisen laajentamisen ja todentamisen kirjattuna opintosuorituksena.

Opiskelijoiden antama palaute integroiduista opinnoista on ollut myönteistä ja mahdolliset epäilykset ryhmien yhdistämisen vaikutuksesta

opintojen sisältöön ovat osoittautuneet ainakin palautetta antaneiden opiskelijoiden kohdalla aiheettomiksi. Opiskelijat ovat kokeneet saaneensa vaikuttaa riittävästi oppituntien ja opintokäyntien sisältöihin. Monialainen, eri syventäviä toisiinsa kytkevä ja yhtymäkohtia osoittava opetus sekä käydyt keskustelut eri osaamisaloja edustavien opettajien ja opiskelijakollegoiden kanssa on koettu mielenkiintoisiksi sekä omaa osaamista ja näkökulmia avartaviksi. Mahdollisuus saada osasuoritusmerkintä myös toisesta syventävästä on nähty myönteisenä asiana. Yhdistetyssä opetuksessa tiettyyn osaamisalaan kohdentuva opetustuntimäärä on perinteistä, yhden osaamisalan syventävää opetusta rajallisempi, mikä on aiheuttanut opiskelijoissa myös kritiikkiä, vaikka he ajalliset ja sisällölliset rajoitteet integroidussa opetuksessa ymmärtävätkin. Saadun palautteen ja opettajille kertyneen kokemuksen myötä opetusta tullaankin jatkossa osin eriyttämään opiskelijan omien syventävien suuntaisesti, vaikka pääpaino ja opetuksen runko tulevat myös jatkossa säilymään integroidussa opetuksessa.

Osallisuuden esteinä Jauhola ja Kortelainen (2018, s. 60) tuovat esiin ilmapiirin ja opetuksen. Este voi olla yksittäisen opettajan asenteissa ja käytetyissä opetusmenetelmissä tai laajemmassa mittakaavassa kannustavassa ilmapiirissä tai sen puutteessa sekä opetusmenetelmissä ja mahdollisuudessa vaikuttaa niihin. Opettajien suhtautumisella on merkittävä vaikutus opiskelijoiden kokemaan ilmapiiriin. Syventävien yhdistettyjen opintojen myötä myös opiskelijoiden oman asenteen ja aktiivisuuden on todettu vaikuttavan merkittävästi opiskelijoiden osallistumiseen ja osallisuuden kokemukseen opintojaksolla. Parhaan mahdollisen oppimiskokemuksen ja osallisuuden saavuttamisessa tarvitaan niin opettajilta kuin opiskelijoitakin aktiivisuutta ja avointa mieltä uuden oppimiseen ja oman asiantuntijuuden jakamiseen.

Timperin (2022, s. 55) mukaan osaaminen tulisi nähdä kumuloituvana prosessina, jossa yksilön osaaminen muokkaa koko yhteisön osaamista. Tämä prosessi on mahdollinen vain, mikäli yhteisö on valmis tunnistamaan, tunnustamaan ja yhteensovittamaan yksilöiden osaamiset. Tätä yksilön ja yhteisön yhdessä rakentuvaa osaamista kohti myös hoitotyön integroitua syventävien opintojaksoa pyritään kehittämään yhä enenevässä määrin toteutus ja oppimiskokemus kerrallaan.

LÄHTEET

- Aittola, H., & Ursin, J. (2019). Finnish adult students' perspectives on short-cycle study programmes: Motives and evaluations. *Higher education research and development*, 38(2), 205–218. <https://doi.org/10.1080/07294360.2018.1515182>
- Brooman, S., Darwent, S., & Pimor, A. (2015). The student voice in higher education curriculum design: Is there value in listening? *Innovations in education and teaching international*, 52(6), 663–674. <http://dx.doi.org/10.1080/14703297.2014.910128>
- Hujala, A., Taskinen, H., Oksman, E., Kuronen, R., Karttunen, A., & Lammintakanen, J. (2019). Sote-ammattilaisten monialainen yhteistyö: Paljon palveluja tarvitsevat asiakkaat etusijalle. *Yhteiskuntapolitiikka* 84(5–6), 592–600. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2019112744444>
- International Association for Public Participation (IAP2). (i.a.). *Spectrum of public participation*. Organizing Engagement. <https://organizingengagement.org/models/spectrum-of-public-participation/>
- Isoherranen, K. (2012). *Uhka vai mahdollisuus – moniammatillista yhteistyötä kehittämässä* [Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:18] [väitöskirja, Helsingin yliopisto]. Helda. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-10-7664-0>
- Isola, A.-M., Kaartinen, H., Leemann, L., Lääperi, R., Schneider, T., Valtari, S., & Keto-Tokoi, A. (2017). *Mitä osallisuus on? Osallisuuden viitekehystä rakentamassa* (Työpaperi 33/2017). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-917-0>
- Jauhola, L., & Kortelainen, J. (2018). *Osallisena opinnoissa: Tutkimus oppijoiden osallisuuden vahvistamisesta ammatillisessa koulutuksessa* (Raportit ja selvitykset 2018:7). Opetushallitus. <https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/osallisena-opinnoissa.pdf>
- Lehesvuo, R. (15.12.2022). Opiskelijoiden osallistaminen ja osallisuuden varmistaminen ammattikorkeakoulun kontekstissa. *Energiaa*. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022121571845>
- Maxwell-Stuart, R., Taher, B., Paterson, A. S., O’Gorman, K., & Jackson, W. (2018). Working together to increase student satisfaction: Exploring the effects of mode of study and fee status. *Studies in higher education*, 43(8), 1392–1404. <https://doi.org/10.1080/03075079.2016.1257601>
- Perunka, S., & Happo, I. (19.1.2018). Osallistava pedagogiikka jakaa vallan ja vastuun. *ePooki*, 1. <http://urn.fi/urn:nbn:fi-fe201801101177>

Pukkila, P., & Helander, J. (16.12.2016). Miten monialainen yhteistyö rakentuu? *HAMK unlimited professional*. <https://unlimited.hamk.fi/ammattillinen-osaaminen-ja-opetus/miten-monialainen-yhteistyö-rakentuu/>

Pukkila, P., Helander, J., & Laitila, K. (24.11.2015). Matkalla monialaisuuteen. *Elinikäisen ohjauksen verkkolehti*. <https://verkkolehdet.jamk.fi/elo/2015/11/24/matkalla-monialaisuuteen/>

Raivio, H., & Karjalainen, J. (2013). Osallisuus ei ole keino tai väline, palvelut ovat! Osallisuuden rakentuminen 2010-luvun tavoite- ja toimintaohjelmissa. Teoksessa T. Era (toim.), *Osallisuus – oikeutta vai pakkoa?* (s. 12–34). (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 156). Jyväskylän ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-830-280-6>

Sosiaali- ja terveysministeriö. (i.a.). *Osallisuuden edistäminen*. <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>

Timperi, T. (2022). *Sote-integraation edellyttämä monialainen yhteistyöosaaminen: Selvityshenkilön raportti* (Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2022:22). Sosiaali- ja terveysministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-5399-4>

Tuomela, K., Heikkilä, K., Haapanen, H., Kortekangas-Savolainen, O., & Salminen L. (2017). Moniammatillinen oppiminen yhteistyöosaamisen edistäjänä terveydenhuollossa. *Hoitotiede* 29(4), 264–275. <https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128400>

Valkama, K., & Hautamäki, T. (2022). Osallistavan opetuksen kerroksellisuus. Teoksessa T. Hautamäki, A. Aalto, A. Alaverdyan, & Silja Saarikoski (toim.), *Osallisuus ihmistyössä* (s. 186–196). (Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 177). Seinäjoen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022122873919>

OSALLISUUDEN ESTEET JA EDISTÄJÄT – ULKOMAALAIS-TAUSTAISTEN SAIRAAHOITAJAOPISKELIJOIDEN KOKEMUKSIA OSALLISUUDESTA

Emmi Tynjälä, sosionomi (AMK), asiantuntija, TKI, SeAMK

1 JOHDANTO

Sisäministeriön (i.a.) mukaan Suomen väestö ikääntyy vauhdilla, eikä syntyvyys riitä ylläpitämään väestönkasvua. Näin ollen työikäisen väestön määrä tulee vähenemään edelleen, eikä työntekijöitä tule riittämään kaikille aloille. Yksi ratkaisu ongelmaan on työvoiman maahanmuutto.

Kulttuuri- ja kielitietoinen hoitotyö Etelä-Pohjanmaalla eli CareEP-hankkeen (Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK), i.a.a) tavoitteena on lisätä hoitotyön organisaatioiden kulttuuri- ja kielitietoisuutta sekä edistää DP in Nursing tutkinto-ohjelman sairaanhoitajaopiskelijoiden työllistymistä sairaanhoitajiksi Etelä-Pohjanmaan alueella. DP in Nursing koulutusohjelma on aloittanut SeAMKissa vuonna 2009 ja koko tämän ajan on ollut haasteellista löytää työharjoittelupaikkoja alueen ulkomaalaistaustaisille sairaanhoitajaopiskelijoille. Osaltaan tästä syystä SeAMKista valmistuneita Nursing opiskelijoita on lähtenyt paljon Etelä-Suomeen töihin, vaikka samaan aikaan Etelä-Pohjanmaalla kärsitään sairaanhoitajapulasta. Hankkeen tavoitteena on turvata pätevien sairaanhoitajien saatavuus alueella.

Tässä artikkelissa käsitellään yhden Top Up Nursing -opiskelijaryhmän kokemuksia osallisuudesta ja pyritään kartoittamaan estäviä ja edistäviä tekijöitä heidän kokemukselleen osallisuudesta. SeAMKin Top Up Nursing -opiskelijat ovat EU/ETA-maiden ulkopuolelta tulevia jo valmiita sairaanhoitajia, joilla on mahdollista valmistuttuaan toimia

sairaanhoidajina myös Suomessa (SeAMK, i.a.b) Käsitteinä avataan pintapuolisesti mitä on osallisuus, sekä hiukan syvemmin mitä on kotoutuminen. Opiskelijaryhmä, jolta aineisto kerätään, on asunut Suomessa aineiston keruun aikaan vasta noin puoli vuotta.

2 AINEISTO, TUTKIMUSMENETELMÄ JA TUTKIMUKSEN TAVOITTEET

Tutkimus toteutettiin Webropol-kyselyllä Top Up Nursing -opiskelijaryhmälle kesän 2023 aikana. Kysely lähetettiin 3.7.2023 ja oli avoinna 3.–31.7.2023 välisen ajan. 22 opiskelijan ryhmästä kyselyyn vastasi 19. Kyselylomakkeessa käytettiin sekä monivalintakysymyksiä, että avoimia kysymyksiä.

Tavoitteena on selvittää, mikä on ulkomailta muuttaneiden sairaanhoitajaopiskelijoiden kokemus osallisuudesta. Millaisia osallisuuden kokemusta edistäviä ja estäviä tekijöitä on ja kuinka estäviä tekijöitä voisi vähentää. Tutkimuskysymykset ovat: 1) Mitkä tekijät edistävät ulkomailta muuttaneen opiskelijan kokemusta osallisuudesta, sekä 2) Mitä esteitä osallisuuden kokemukselle on ulkomailta muuttaneella opiskelijalla.

Aineiston käsittelyssä ensin käydään läpi kaikki vastaukset yksinkertaisesti lukemalla ne. Monivalintakysymysten kohdalla vastaukset kootaan Excel-taulukkoa käyttäen prosenttiosuuksiksi, ja raportoidaan artikkelissa määrinä ja lukuina. Avoimissa kysymyksissä vastaukset yksinkertaistetaan ja toistuvat teemat nostetaan esiin. Myös yksittäiset vastaukset tullaan huomioimaan ja käymään läpi tuloksissa. Tulokset raportoidaan kuvailevasti, jolloin saadaan tietoa vastaajien näkemyksistä, asenteista sekä kokemuksista aiheeseen liittyen (Surveymonkey, i.a.).

3 OSALLISUUS JA KOTOUTUMINEN

Nivala (2021) kiteyttää artikkelissaan osallisuuden olevan tunnetta kuulumisesta johonkin sekä tietoisuutta siitä, että voi tulla nähdyksi, kuulluksi ja hyväksytyksi omana itsenään. Hän kertoo osallisuutta määriteltävän monin tavoin, mutta sen ytimessä olevan ihmisen

ja yhteisön välinen suhde. Edellytyksenä on mahdollisuus olla osa yhteisöä ja mukana sen toiminnassa. Hän selittää osallisuuden kehittyvän vuorovaikutuksessa ihmisen osallistuessa itselleen mielekkäillä tavoilla yhteisön elämään. Yhteisön jäsenten suhteita ja tunnetta yhteenkuuluvuudesta vahvistaa mahdollisuudet jakaa omia kokemuksia ja ajatuksia. Tärkeässä osassa on myös mahdollisuus kertoa oma mielipiteensä ja näin vaikuttaa yhteisön asioihin sekä omiin asioihin yhteisön jäsenenä. Lyhyesti sanottuna, osallisuus on siis kuulumista ja vaikuttavaa osallistumista.

Kotoutumisella tarkoitetaan maahanmuuttajan ja yhteiskunnan vuorovaikutteista kehitystä, jonka tavoitteena on antaa maahanmuuttajalle yhteiskunnassa ja työelämässä tarvittavia tietoja ja taitoja samalla, kun tuetaan hänen mahdollisuuksiaan oman kielen ja kulttuurin ylläpitämiseen (Laki kotoutumisen edistämisestä). Työ- ja elinkeinoministeriö (2021, s. 15) kertoo kotoutumisen olevan maahanmuuttajan yksilöllinen prosessi, joka tapahtuu vuorovaikutuksessa yhteiskunnan kanssa. Kotoutumisen aikana maahanmuuttajan osallisuus, yhdenvertaisuus ja tasa-arvo yhteiskunnassa lisääntyvät.

Työ- ja elinkeinoministeriö (i.a.) kertoo kotoutumisen päävastuun olevan kotoutujalla itsellään, mutta viranomaisen tehtävän olevan tukea kotoutumista erilaisin kotoutumispalveluin ja toimenpitein. Kotoutumispalvelujen lisäksi pysyvästi Suomeen muuttaneet ulkomaan kansalaiset ovat oikeutettuja peruspalveluihin, joilla tuetaan niin maahanmuuttajien kuin kantaväestön hyvinvointia ja osallisuutta yhteiskunnassa. Ministeriö kertoo kotoutumisen tapahtuvan ennen kaikkea arjen vuorovaikutuksessa, osana yhteiskuntaa ja ympärillä olevia lähiyhteisöjä. Näitä yhteisöjä voivat olla esimerkiksi koulu, työpaikka, päiväkotiki tai vapaa-ajan toiminta. Kotoutumista voivat edistää myös yksityishenkilöiden väliset kohtaamiset. Yhdenvertaisuus ja syrjimättömyys sekä myönteinen asenne maahanmuuttajia kohtaan ovat edellytyksiä onnistuneelle kotoutumiselle.

Työ ja elinkeinoministeriö (i.a.) kertoo myös työllistymisen olevan yksi tärkeä kotoutumisen mittari ja sen kautta maahanmuuttajien voivan myös osallistua yhteiskunnan kehittämiseen. Työllistymiseen vaikuttavat usein niin työnantajien asenteet, kuin maahanmuuttajien vähäiset

verkostot. Työllistymisen lisäksi tärkeitä kotoutumisen indikaattoreita ovat koulutus, hyvinvointi sekä osallistuminen. Ministeriö mainitsee vielä kotoutumisen eri osa-alueiden olevan luonnollisesti sidoksissa toisiinsa, sillä esimerkiksi työllistyminen mahdollistaa sekä kielitaidon että hyvinvoinnin edistämisen.

4 OSALLISUUDEN KOKEMUS JA SEN TAUSTAT JA TEKIJÄT

4.1 Taustatietoja

Kyselyn aluksi kartoitettiin hiukan vastaajien taustatietoja: kuinka kauan Suomessa oli asuttu, paljonko Suomesta tiedettiin ennen saapumista ja oliko suomen kieltä opeteltu etukäteen. Kyselyyn vastattaessa heinäkuussa 2023, vastaajat olivat asuneet Suomessa 6–7 kuukauden ajan. Tietoa Suomesta heillä oli vaihtelevasti joko vähän tai jonkin verran, suurin osa saatuna internetistä, sekä jo Suomessa asuvilta tuttavilta. Suomen kieltä ennen saapumista Suomeen olivat opiskelleet kaikki. Osalla oli taustallaan muutamia oppitunteja, toisilla taas kolmen kuukauden kurssi, joka sisälsi puolentoista tunnin oppitunnin kahdesti viikossa.

4.2 Kuuluvuuden kokemus

Ulkopuolisuuden kokemusta kartoitettaessa, yli puolet vastaajista (53 %) vastasi, ettei koe ulkopuolisuutta Suomessa. Eräs vastaaja pohti, että ehkä se johtui siitä, ettei hän työnsä ja koulunsa lisäksi viettänyt paljoakaan aikaa suomalaisten kanssa, jolloin ulkopuolisuuden tunnetta ei ollut päässyt syntymään. Toinen vastaaja mainitsi kokevansa Suomen tasa-arvoiseksi paikaksi elää. Noin kolmasosa vastaajista (32 %) kertoi kokevansa ulkopuolisuutta joskus, kaksi nostoen vastauksissaan esille, että erityisesti alussa he kokivat ulkopuolisuutta. Kaksi vastaajaa toi erityisesti esille kielimuurin, ja kuinka se luo omalta osaltaan ulkopuolisuuden tunnetta. Kolme vastaajista (16 %) vastasi kokevansa ulkopuolisuuden tunnetta Suomessa.

Seuraavaksi kysyttiin kuuluvuuden kokemuksesta suomalaiseen yhteiskuntaan. Miltei kolmannes vastaajista (63 %) kertoi kokevansa kuuluvuutta suomalaiseen yhteiskuntaan. Tällä kohtaa vastauksista nousi selvästi esille osan määrittävän oman kuuluvuuden kokemuksensa sen perusteella, kuinka ihmiset heitä kohtelevat ja kuinka heidät on otettu Suomeen saapuessa vastaan. Viisi vastaajista nosti erityisesti esille juuri sen, kuinka heidät on otettu hyvin vastaan ja kuinka heitä on kohdeltu lämpimästi ja ymmärtäväisesti. Yksi vastaajista nosti esille sen, kuinka kokee työympäristönsä vieraanvaraiseksi ja turvalliseksi. Noin kolmasosa vastaajista (32 %) kertoi kokevansa kuuluvuutta suomalaiseen yhteiskuntaan joskus. Näissäkin vastauksissa yksi oli antanut esimerkin siitä, kuinka kuuluvuuden tunnetta ovat lisänneet ne suomalaiset, jotka ovat kohdelleet häntä hyvin. Yksi vastaajista kertoi olevan liian aikaista sanoa, kokeeko hän kuuluvuutta suomalaiseen yhteiskuntaan.

4.3 Osallisuuden kokemus

Kartoitettaessa tekijöitä osallisuuden kokemuksen taustalla, käytettiin monivalintakysymystä, jossa vastaaja sai valita kaikki hänen mielestään sopivat vaihtoehdot. Lisäksi valittavissa oli vapaa kommenttikenttä, johon vastaajalla oli mahdollisuus kirjoittaa vapaa vastaus. Kaikki vastaajista kertoivat kielen oppimisen lisäävän kokemukseen osallisuudesta. Suurin osa vastaajista (89 %) kertoi SeAMKin toimien lisänneen heidän kokemukseen osallisuudesta. Erikseen kysyttiin vielä CareEP -hankkeen toimien vaikutuksista osallisuuteen, mutta useista vastauksista nousi esille, että SeAMKin ja CareEP -hankkeen toimia ei nähty erillisinä. Nämä vastaukset päätettiin siis käsitellä yhdessä, sillä vastauksissakin ne esiintyivät joko yhdessä, tai pelkästään SeAMKin toimina, jos CareEP -hanketta ei ollut tunnistettu.

Suurin osa vastaajista (89 %) vastasi oman työllistymisen lisäävän osallisuuden kokemuksesta, kun taas opintojen aikaisen työharjoittelun koki tärkeäksi reilusti yli puolet vastaajista (68 %). Suurin osa vastaajista (74 %) koki myös Suomen kulttuurin ja tapojen oppimisen merkittävänä tekijänä. Vähän reilu neljännes vastaajista (26 %) vastasi maahanmuuttajayhteisön lisäävän heidän kokemukseen osallisuudesta.

Pyydettyäessä avaamaan, miten edellä mainitut tekijät paransivat heidän kokemukstaan osallisuudesta, suomen kielen oppiminen nousi avainasemaan. Sen koettiin avaavan mahdollisuuksia kommunikoida ja ilmaista itseään paremmin erityisesti tilanteissa, joissa suurimmaksi osaksi ollaan tekemisissä suomalaisten kanssa. Eräskin vastaaja mainitsi suurimman osan työkavereista olevan mukavia ja aina valmiina juttelemaan ja kertomaan millaisia suomalaiset ovat. Hänelle on jaettu tietoa muun muassa missä käydä ostoksilla, kävelyillä, sekä mitä ovat yleisimmät suomalaiset ruuat. Yhteisen kielen kautta koettiin avautuvan mahdollisuuksia tutustua paikallisiin ja heidän tapoihinsa.

SeAMKin ja CareEP -hankkeen toimet ja niiden tarjoama tuki mainittiin useamman vastaajan toimesta merkittäväksi. Kaksi vastaajaa kertoi, kuinka tärkeää SeAMKin ja CareEP -hankkeen työntekijöiden kärsivällisyys ja positiivinen palaute kielen oppimisessa on ollut. Se on auttanut heitä pysymään motivoituneena ja optimistisena uutta oppiessa. Myös työharjoittelu- ja työpaikoilla on saatu tukea ja apua suomen kielen ja kulttuurin oppimiseen.

Yksi vastaajista toi esille turvallisuuden tunteen. Hän kertoi pystyvänsä antaa lastensa kulkea naapurustossaan ilman huolta. Toinen vastaaja toi esille, kuinka Suomessa kukaan ei suhtaudu häneen alentavasti.

Vastaajia pyydettiin seuraavaksi valitsemaan tekijöitä, jotka ovat esteinä heidän kokemukselleen osallisuudesta. Samoin kuin aikaisemmassa kysymyksessä, jossa kartoitettiin osallisuutta edistäviä tekijöitä, tässäkin kohdalla käytettiin monivalintakysymystä, jossa vastaaja sai valita kaikki hänen mielestään sopivat vaihtoehdot. Lisäksi valittavissa oli taas vapaa kommenttikenttä, johon vastaajalla oli mahdollisuus kirjoittaa vapaa vastaus.

Kaikki vastaajista valitsivat kielimuurin yhdeksi esteeksi osallisuuden kokemukselle. Reilusti alle puolet vastaajista (37 %) koki kulttuuriset erot ja suomalaiset tavat esteeksi heidän osallisuuden kokemukselleen. Haasteet löytää työtä valitsi vain noin neljännes vastaajista (26 %), taloudelliset haasteet noin viidennes vastaajista (21 %) ja oman terveyden ja byrokratian vain hyvin pieni osa vastaajista (5 %). Lisäksi yksi vastaajista oli maininnut haasteet löytää työtä puolisolle sekä koulupaikka 18-vuotiaalle lapselleen.

Pyydettyäessä avaamaan, kuinka nämä tekijät estävät osallisuuden kokemusta, kaikki vastaukset käsittelivät juuri kielimuuria ja yhteisen kielen puuttumista. Suomen kieli koettiin haastavaksi oppia, ja turhautumista oppimisen hitauteen oli vastauksista havaittavissa. Moni vastaajista kuitenkin mainitsi yrittävänsä olla ymmärtäväinen itseään kohtaan, sillä heidän aikataulunsa oppia suomen kieli on ollut tiukka. Yhteisen kielen puutteen kerrottiin aiheuttavan haasteita kommunikoinnissa ja osaltaan olevan esteenä erilaisille mahdollisuuksille kaikilla elämän osa-alueilla.

Kysyttäessä, ovatko vastaajat tehneet itse jotain kehittääkseen omaa osallisuuden kokemustaan, kaikki vastaajat vastasivat kyllä. Suurin osa vastaajista mainitsi juuri suomen kielen opiskelun, mutta myös ajan vietto suomalaisten kanssa ja kulttuuriin tutustuminen nousivat esiin vastauksissa.

4.4 CareEP -hanke ja SeAMK osallisuuden kokemuksen kehittäjinä

Seuraavaksi kartoitettiin, kuinka CareEP -hankkeen toimet ovat parantaneet vastaajien osallisuuden kokemusta. Tässä kysymyksessä käytettiin monivalintakysymystä, jossa vastaaja sai valita kaikki hänen mielestään sopivat vaihtoehdot. Eniten apua oli saatu työnhaun työpajoista ja työharjoittelusta, joista molemmat vaihtoehdot valitsivat reilusti yli puolet vastaajista (58 %). Seuraavaksi eniten apua oli ollut työharjoittelun mentoroinnista, jonka valitsi lähes puolet vastaajista (47 %). Ryhmäohjauksesta oli hyötynyt reilu kolmannes vastaajista (37 %) ja vierailuista työnantajaorganisaatioihin reilu viidennes vastaajista (16 %). Yksilöohjauksen valitsi vain viidennes vastaajista (11 %).

Pyydettyäessä kertomaan, oliko jotain muita tapoja, joilla CareEP -hanke voisi auttaa kehittämään vastaajien osallisuuden kokemusta, muutamiakin toiveita nostettiin esille. Työpajoja toivottiin lisää, painottuen kirjoittamisen ja puhumisen harjoitteluun. Yksilöllistä ohjausta toivottiin myös lisää, sekä mahdollisuutta ryhmälle, jossa suomen kielen puhumista saisi harjoitella hyvin vapaasti. Ryhmään voisi osallistua niin suomen kieltä äidinkielenään puhuvia, kuin

suomen kieltä vasta opettelevia henkilöitä. Moni oli tyytyväinen nykyiseen tilanteeseen ja tarjottuun tukeen.

Lopuksi vielä kysyttiin, onko SeAMK tehnyt jotain, joka on parantanut vastaajien osallisuuden kokemusta. Kaikki vastaajat vastasivat kyllä, ja toivat useampia esimerkkejä esille siitä, millaista tukea he olivat saaneet. Näissäkin vastauksissa nousi esille se, että CareEP -hankkeen ja SeAMKin toimet ei nähty toisistaan erillisinä. Kaksi teemaa nousi esille vastauksissa: työharjoittelun aikana ja sitä ennen saatu tuki, sekä kielen oppimisessa saatu tuki ja ohjaus.

5 LOPUKSI

Vastauksissa näkyi voimakkaasti yhteisen kielen puuttumisen ja kielimuurin asettamat haasteet osallisuuden kokemukselle. Se oli osaltaan aiheuttanut ulkopuolisuuden tunnetta sekä vaikeuttanut kommunikointia suomalaisten kanssa, tehden osallisuuden kokemisen lähes mahdottomaksi. Kun kommunikointi oli onnistunut ja yhteinen kieli löytynyt, oli mahdollisuudet oppia suomalaisesta kulttuurista ja tavoista sekä luoda suhteita lisääntyneet huomattavasti. Kielimuurin lisäksi haasteita olivat jonkin verran aiheuttaneet kulttuuriset erot, työpaikan löytymisen vaikeus sekä taloudelliset haasteet.

Vastapainona kielimuurille kielen oppimisen koettiin lisäävän osallisuuden kokemusta ja avaavan paljon mahdollisuuksia elämässä. Kielen oppimisen kautta kommunikointi suomalaisten kanssa helpottui ja tutustuminen uuteen kulttuuriin ja tapoihin lisääntyi. Kielitaidon lisäksi osallisuutta olivat edistäneet työharjoittelu, ja suomalaiset työkaverit oli koettu pääosin ystävällisinä ja avuliaina.

Myös SeAMKin ja CareEP -hankkeen toimet nostettiin tärkeiksi tukipilareiksi osallisuuden kokemukselle ja kielen oppimiselle. Työharjoittelupaikalla saatu mentorointi sekä ennen harjoittelun alkua toteutetut työpajat olivat kaikki vahvistaneet kokemusta osallisuudesta ja tietysti myös vaikuttaneet työharjoittelun onnistumiseen.

CareEP -hankkeelta toivottiin vielä lisää yksilöllistä ohjausta sekä ryhmämuotoista kokoontumista, jossa saisi vapaammin harjoitella suomen kielen käyttöä. Tämä nähtiin myös mahdollisuutena tutustua suomalaisiin, sillä ryhmän pystyisi toteuttamaan siten, että siihen osallistuisi niin suomea äidinkielenään puhuvia, kuin suomea vasta opettelevia henkilöitä. Yksilöllisen ohjauksen mahdollisuutta tulee tuoda vielä vahvemmin esille opiskelijoille, sillä sitä ei selvästi oltu hyödynnetty tarpeeksi.

Kotoutumisen ja sitä kautta osallisuuden kokemuksen voi nähdä olevan hyvin alkutekijöissään tässä opiskelijaryhmässä, mutta tätä selittää paljolti heidän Suomessa viettämänsä aika, joka oli kyselyn toteutuksen aikaan vasta noin puoli vuotta. Vastauksista näkyy selkeästi heidän oma motivaationsa kotoutua ja tulla osaksi suomalaista yhteiskuntaa, joka tulee varmasti edistämään heidän kotoutumistaan. Kuten kotoutumista käsiteltäessä mainittiin, päävastuu kotoutumisesta tulisi olla kotoutujalla itsellään, mutta viranomaisten tehtävän on tukea sitä.

Artikkeli on valmisteltu osana Kulttuuri- ja kielitietoinen hoitotyö Etelä-Pohjanmaalla -hanketta, ja haluamme kiittää hankkeen ja tämän artikkelin rahoittamisesta Euroopan sosiaalirahastoa.

LÄHTEET

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>

Nivala, E. (14.04.2021). Osallisuuden moninaisuus. *Tietopankki*. Kansalaisfoorumi. <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/osallisuuden-moninaisuus/>

Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK). (i.a.a). *CareEP: Kulttuuri- ja kielitietoinen hoitotyö Etelä-Pohjanmaalla*. <https://projektit.seamk.fi/hyvinvointi-ja-luovuus/careep/>

Seinäjoen ammattikorkeakoulu (SeAMK). (i.a.b). *Top up nursing education at SeAMK: Bachelor of health care, nursing*. <https://www.seamk.fi/en/top-up-nursing/>

Sisäministeriö. (i.a.). *Suomi panostaa työvoiman maahanmuuttoon*. <https://intermin.fi/maahanmuutto/tyovoiman-maahanmuutto>

Surveymonkey. (i.a.) *Kuvaileva tutkimus: Vastaajien määrittely ja johtopäätösten tekeminen*. <https://fi.surveymonkey.com/mp/descriptive-research/>

Työ- ja elinkeinoministeriö. (2021). *Kotoutumisen sanasto: 1. laitos*. [Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2021:54]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-931-5>

Työ- ja elinkeinoministeriö. (i.a.). *Maahanmuuttajien kotoutuminen*. <https://tem.fi/maahanmuuttajien-kotouttaminen>

MAAHANMUUTTANEEN SAIRAAHOITAJAOPIKELIJAN INTEGROITUMINEN JA OSALLISUUS HARJOITTELU- JA TYÖYHTEISÖSSÄ – CareEP -HANKE TUKEMASSA URAPOLKUA

Marjut Asunmaa, TtM, koulutuspäällikkö SeAMK Nursing,
projektipäällikkö CareEP -hanke

1 JOHDANTO

Sosiaali- ja terveysministeriön (2023) selvityksestä käy ilmi, että eläköitymisen ja alanvaihdon vuoksi Suomessa on pula sairaanhoitajista ja muista hoitotyöntekijöistä. Hoitotyöntekijöistä arvioilta 10 % tulee olemaan työperäisiä maahanmuuttajia vuoteen 2030 mennessä. Hoitotyön työyhteisöistä tulee monikulttuurisempia ja monikielisempiä, mikä haastaa hoitotyön työnantajaorganisaatioita pysymään mukana kehityksessä, sekä tukemaan maahanmuuttaneita sairaanhoitajaopiskelijoita ja valmiita sairaanhoitajia integroitumisessa ja osallisuuden kokemuksen saavuttamisessa (Ea ym., 2010, s. 443). Myös ammattikorkeakoulujen nursing koulutusten tulee mukautua vastaamaan kasvavaan työperäiseen maahanmuuttoon hoitoalalla ja sen tuottamaan tarpeeseen suomen kielen, kulttuurin ja hoitotyön opetukselle (Kehus ym., 2019, s. 168–170). Ammattikorkeakoulujen tulee pystyä innovoimaan opetusmenetelmiä, jotka tuottavat sairaanhoitajan osaamisen ja mahdollistavat ammatillisen suomen kielen oppimisen ja löydettävä uusia opetusmenetelmiä, jotka auttavat maahanmuuttanutta sairaanhoitajaopiskelijaa oppimisessa. Paras lopputulos saavutetaan, kun opetuksen kehittäminen tehdään yhdessä hoitotyön työnantajaorganisaatioiden kanssa (Roth ym., 2023, s. 5229).

Avain maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan osallisuuden kokemukseen on integroituminen (O’Callaghan ym., 2019, s. 23). Integraatiolla ymmärretään kuuluvuutta johonkin ja osallisuus on tästä vielä syvempää tunnetta yhteenkuuluvuudelle, kuten työyhteisön jäsenenä voi kokea ”kuuluvansa porukkaan”. Osallisuus on myös mahdollisuutta vaikuttaa asioihin, kuten työpaikalla tehtäviin päätöksiin.

Kun puhutaan integraatiosta, kuulee usein sanottavan miten maahanmuuttanut henkilö ei ole vielä integroitunut (Ramji & Etowa, 2018, s. 2–3). Tällöin viestinä on odotus siitä, että integroituminen olisi yksin maahanmuuttaneen henkilön vastuulla. Tulee kuitenkin muistaa, että integraatio on kaksisuuntainen prosessi, joka vaatii aikaa. Esimerkiksi hoitotyössä maahanmuuttanut sairaanhoitajaopiskelija on vastuussa omasta integroitumisestaan opettelemalla hoitotyön työkieltä, kulttuuria ja hoitotyötä. Kaksisuuntaisessa integraatiossa ymmärretään myös työyhteisön kuten harjoittelu- tai työpaikan vastuu integraation mahdollistamisesta. Myös ammattikorkeakouluilla ja muilla kouluttajilla on keskeinen rooli integraation mahdollistamisessa (Kehus ym., 2019, s. 168–170). Sen tulee tukea hoitotyön työyhteisöjä ja harjoitteluympäristöjä integroitumisen mahdollistamisessa ja maahanmuuttanutta sairaanhoitajaopiskelijaa integraatiossa.

Tässä artikkelissa käsitellään maahanmuuttaneiden sairaanhoitajaopiskelijoiden integroitumista työyhteisöihin ja osallisuutta työyhteisöjen jäseninä. Lisäksi pohditaan millaisia kehittämistoimenpiteitä maahanmuuttaneiden sairaanhoitajaopiskelijoiden integroitumisen ja osallisuuden kokemuksen edistämiseksi voidaan tehdä. Maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan asemaa työyhteisössä lähestytään erityisesti seuraavista teemoista: Maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan integroituminen harjoittelu- ja työyhteisöön sekä sitä edistävät tekijät.

Artikkelissa esitellään kulttuuri- ja kielitietoinen hoitotyö Etelä-Pohjanmaalla, CareEP -hankkeessa tehtäviä kehittämistoimenpiteitä Etelä-Pohjanmaan alueella. Artikkelin näkökulmat ovat sovellettavissa myös maahanmuuttaneen valmiin sairaanhoitajan perehdytyksen, integraation ja osallisuuden näkökulmasta.

2 KULTTUURI- JA KIELITIE TOINEN HOITOTYÖ ETELÄ-POHJANMAALLA, CareEP -HANKKEEN TAVOITTEET

Kulttuuri- ja Kielitietoinen hoitotyö Etelä-Pohjanmaalla on ESR+-rahoitteinen hanke. Hankkeen tavoitteena on tukea maahanmuuttaneiden sairaanhoitajaopiskelijoiden, eli nursing opiskelijoiden klinisen hoitotyön harjoitteluita ja työllistymistä sairaanhoitajina Etelä-Pohjanmaalla.

Hanke tarjoaa nursing opiskelijoille ohjausta ja neuvontaa työnhaussa ja harjoitteluissa. Lisäksi hankkeessa toimitaan yhteistyössä työelämän kanssa ja informoidaan hoitotyön organisaatioita ja hoitohenkilökuntaa kieli- ja kulttuuritietoisesta työskentelytavasta nursing opiskelijoiden ohjauksessa ja työhön perehdyttämisessä.

Hankkeessa tullaan järjestämään webinaareja ja työpajoja hoitohenkilökunnalle ja hoitotyön lähiesihenkilöille, jotta heidän osaamisensa nursing opiskelijoiden ohjauksessa vahvistuu. Vastaavasti nursing opiskelijoille järjestetään esimerkiksi *hoida suomeksi* -työpajoja, joissa keskitytään hoitotyön suomen kielen vahvistamiseen.

Hankkeessa tähdätään myös pitkäjänteiseen työhön hoitotyön eettisen rekrytoinnin näkökulmasta. Maailman terveysjärjestön (World Health Organization (WHO), 2010) eettisen rekrytoinnin periaatteisiin kuuluu, että sairaanhoitajaksi opiskelleet maahanmuuttaneet henkilöt työllistetään sairaanhoitajina. Mikäli tämä ei ole mahdollista esimerkiksi kielitaidon takia, olisi hyvä, että työnantajalla olisi suunnitelma kielikoulutukselle ja jatkuvalla perehdytykselle, jotta sairaanhoitajaksi opiskellut maahanmuuttanut henkilö pystyisi työskentelemään sairaanhoitajana.

Myös tästä eettisen rekrytoinnin näkökulmasta tälle CareEP -hankkeelle on nähty selkeä tarve Etelä-Pohjanmaalla. Jo useita vuosia nursing opiskelijoiden työllistyminen Etelä-Pohjanmaan alueelle sairaanhoitajan tehtäviin on ollut heikkoa. Etelä-Pohjanmaalla maahanmuuttaneelta sairaanhoitajaopiskelijalta vaaditaan huomattavasti

korkeampi suomen kielen osaamistaso kuin esimerkiksi Etelä-Suomen hoitotyön yksiköissä. Lisäksi työnantajat näkevät maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan työllistymisen vaikeana siitäkin syystä, että työnantajilla ei ole vielä kehittyneitä prosesseja suomea toisena kielinä puhuvan sairaanhoitajan kielitaidon kehittämiseksi. Vastaavasti maahanmuuttaneet sairaanhoitajaopiskelijat toivovat työnantajan huomioivan suomen kielen opiskelun työtunneissaan. Hoitajapulan myötä hoitotyön työyhteisöjen monikulttuuristuminen tulee nopeasti ajankohtaiseksi ja työnantajilta vaaditaan nopeita toimia perehdytys- ja integraatioprosessien kehittämiseksi. Näissä ajankohtaisissa asioissa CareEP -hanke haluaa tukea hoitotyön työnantajaorganisaatioita.

CareEP -hankkeessa luodaan maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan urapolkumalli, joka palvelee tuotoksillaan nursing opiskelijoita, ammattikorkeakouluja sekä työnantajia. Tavoitteena on, että hankkeessa tuotettava materiaali auttaa maahanmuuttaneita sairaanhoitajaopiskelijoita, eli nursing opiskelijoita, hoitotyön ammattisuomen oppimisessa ja luo työnantajille valmiuksia työllistää maahanmuuttanut sairaanhoitajaopiskelija valmistumisen jälkeen sairaanhoitajana. Tällöin vältetään siltä, että valmiit Suomessa koulutuksensa saaneet suomea vähintään kohtalaisesti osaavat sairaanhoitajat työskentelevät hoiva-avustajan tehtävissä tai ajautuvat alalta kokonaan pois. Tavoitteena on, että mahdollisimman moni SeAMKin maahanmuuttanut sairaanhoitajaopiskelija integroituisi alueelle, pääsisi kokemaan osallisuutta hoitotyön työyhteisössä ja pystyisi perustamaan oman elämänsä Etelä-Pohjanmaalle.

3 MAAHANMUUTTANUT SAIRAANHOITAJAOPISKELIJA

3.1 Sairaanhoitajaopiskelijaksi SeAMKiin

Seinäjoen ammattikorkeakoulun (SeAMK) nursing koulutuksella on jo melko pitkät perinteet. Ensimmäinen maahanmuuttaneille sairaanhoitajaopiskelijoille suunnattu koulutus alkoi vuonna 2009. Tähän aikaan

koulutukseen hakeutuvien sairaanhoitajaopiskelijoiden ei tarvinnut osata suomen kieltä koulutuksen alkaessa. Sittemmin vuonna 2020 koulutukseen hakeutumisen valintakriteeriksi määriteltiin suomen kielen osaaminen tasolla B1. Riittävä suomen kielen osaaminen hoitotyössä on ollut monen keskustelun aihe Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen ja muiden nursing opiskelijoille harjoittelupaikkoja tarjoavien tahojen kanssa. Koulutuksen tarjoajana SeAMK nursing on samaa mieltä harjoittelu- ja työnantajatahojen kanssa, että voidakseen toimia sairaanhoitajana Suomessa, on henkilön osattava suomen kieltä. Meidän on koulutuksen tarjoajana löydettävä uusia ja innovatiivisia keinoja suomen kielen opettamiseksi ja oppimiseksi yhdessä harjoittelu- ja työnantajatahojen kanssa.

Tällä hetkellä SeAMK nursing koulutukseen hakeutuvat henkilöt ovat maahanmuuttaneita jo useamman vuoden Suomessa asuneita henkilöitä. On ollut ilo huomata, että nursing koulutus kiinnostaa edelleen sekä kansallisesti, että kansainvälisesti, joskin suomen kielen osaamisvaatimus rajoittaa henkilöitä, jotka voidaan koulutukseen hyväksyä.

Syksyllä 2023 aloittaneessa ryhmässä aloitti 36 nursing opiskelijaa. Tästä määrästä suurin osa on maahanmuuttaneita henkilöitä, mutta myös natiivisuomalaisia on mukana ryhmässä. Ryhmän heterogeenisuus on etu ja auttaa maahanmuuttaneita sairaanhoitajaopiskelijoita integroitumisessa ja samalla suomalaiset opiskelijat oppivat monikulttuurisessa ympäristössä toimimista, mikä on tärkeä taito tulevaisuuden hoitotyötä ajatellen.

3.2 Opintojen kulku ja työelämäyhteistyö

Sairaanhoitajaopinnot kestävät 3,4 vuotta, 210 opintopistettä (Hirsi-vaara, 2023). Tämä koulutuksen kesto on sama sekä suomeksi, että englanniksi toteutettavissa koulutuksissa. Opinnoista 75 opintopistettä tehdään kliinisen hoitotyön harjoittelupaikoissa syventäen hoitotyössä tarvittavia sairaanhoitajan kompetensseja. Nämä kompetenssit sisältävät monipuolisesti hoitotyössä vaadittavaa osaamista vuorovaikutustaidoista aina vaativiin hoitotyön toimenpiteisiin.

Direktiivi 2005/36/EY määrittelee sairaanhoitajan työssä vaadittavan osaamisen ja sen millaisissa harjoitteluympäristöissä sairaanhoitajaopiskelijan tulisi harjoitteluita suorittaa. Samat osaamisvaatimukset koskevat maahanmuuttaneita sairaanhoitajaopiskelijoita, kuin suomalaisia sairaanhoitajaopiskelijoitakin. Välillä esitetään erilaisia harjoitteluihin liittyviä ratkaisuja nursing opiskelijoiden suomen kielen kielitaidon puutteen takia.

Monissa ammattikorkeakouluissa onkin pilotoitu erilaisia malleja nursing ja muiden alojen opiskelijoiden harjoitteluiden toteuttamiseksi. Insinöörien harjoittelussa on saatu hyviä tuloksia esimerkiksi tandem harjoittelusta, jossa suomalainen ja maahanmuuttanut opiskelija tekevät harjoittelun parina (Nieminen, 2023). Harjoittelupaikassa heitä ohjaa sama ohjaaja. Muun muassa tällaisilla ratkaisuilla voisi varmistaa, että nursing opiskelija pääsee harjoitteluun samoihin paikkoihin, kuin suomalaiset sairaanhoitajaopiskelijat. Tämä olisi tärkeää jo yhdenvertaisuudenkin näkökulmasta (Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014). Haastavaa on, jos ajatellaan, että nursing opiskelija voisi tehdä harjoittelut vähemmän vaativissa hoitotyön yksiköissä. Ensinnäkään sellaisia hoitotyön yksiköitä ei ole, sillä kaikki hoitotyön yksiköt ovat vaativia esimerkiksi vuorovaikutuksen näkökulmasta. Toisekseen yhdenvertaisuuden periaatteiden mukaisesti nursing opiskelijoilla tulisi olla samat harjoittelumahdollisuudet kuin suomalaisilla sairaanhoitajaopiskelijoillakin on.

Harjoitteluiden ja valmistumisen jälkeisen työllistymisen näkökulmasta nursing koulutuksessa tehtävä työelämäyhteistyö on erittäin tärkeää (Kamau ym., 2023, s. 3). Työelämäyhteistyö on mahdollisuus lisätä vuoropuhelua koulutuksen ja työelämän välillä. Nursing opiskelijoita ohjaavien opettajien tehtävä on olla ikään kuin tien tasoittajia. He tekevät tietä sileämmäksi puhuessaan opiskelijoille harjoittelupaikkoja ja luodessaan suhteita työelämään. Tietoisuuden lisääminen monikulttuurisuudesta ja hoitotyössä yhä enemmän tarvittavasta selkokielestä on myös tärkeää ja osa opettajienkin tehtävää (Philip ym., 2015, 2628–2629). Kuitenkin työnantajien huoli nursing opiskelijoiden suomen kielen kielitaidon puutteesta on aivan ymmärrettävää ja aiheellista. Puheen ja kirjoitetun tekstin lisäksi ymmärrystä vaatii myös sanaton viestintä, kehon eleet ja ilmeet, joilla ilmaistaan

esimerkiksi tunnetiloja (Hartikainen, 2016, s. 22). Tämä liittyy vahvasti myös kulttuurin ymmärtämiseen ja kulttuurin kokemukseen. Tästä syystä kulttuuritietoisuuden lisääminen työyhteisöissä on aivan yhtä tärkeää kuin nursing opiskelijan suomen kielen oppiminen.

4 INTEGRAATIO JA OSALLISUUS

Tässä artikkelissa integraatio määritellään kaksisuuntaisena prosessina, joka tapahtuu maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan ja työyhteisön välillä (Ramji & Etowa, 2018, s. 2). Integraatioon liittyvät maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan sosiaaliset, koulutukselliset, kulttuurilliset ja kielelliset tekijät. Nämä huomioon ottamalla työyhteisö pystyy tukemaan integroitumisprosessia. Zanjani ym. (2018) huomauttavat, että maahanmuuttaneet sairaanhoitajaopiskelijat tulevat useimmiten kehittyvistä maista, mikä voi tuoda omia haasteita integraatioon esimerkiksi hoitotyön työkultuurin oppimisen näkökulmasta.

Osallisuus hoitotyön työyhteisössä edistää maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan sitoutumista, ammatillista kasvua ja potilastyötä (Nieminen, 2011, s. 76–80). Osallisuutta voidaan lisätä esimerkiksi kommunikaation ja kuuntelun avulla, mikä korostuu silloin, kun maahanmuuttanut sairaanhoitajaopiskelija harjoittelee suomen kielellä työskentelyä. Osallisuuden kokemusta lisäävinä tekijöinä nähdään salliva työkultuuri, jossa työkielenä voidaan käyttää rinnakkain opeteltavaa kieltä ja englantia ja sallitaan kääntäjien sekä muiden digitaalisten sanakirjojen tai apuvälineiden käyttö potilasturvallisuus huomioiden (Philip ym., 2019, s. 3511). Lisäksi työyhteisö huomioi maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan käyttämällä selkokieltä hänen kanssaan kommunikoidessaan (Selkokeskus, 2021).

Jotta maahanmuuttaneiden sairaanhoitajaopiskelijoiden integraatiota ja osallisuutta voidaan tukea, on ymmärrettävä edellä mainittuja asioita, jotka ovat yhteydessä integroitumiseen ja osallisuuteen (Al-Hamdan ym., 2015, s. 2306). Integraation merkitystä ei voi vähätellä, sillä integroitumisella on todettu olevan selvä yhteys osallisuuden kokemukseen työyhteisössä, jolla taas on yhteys hoitotyön työtu-
lokseen, jota voidaan mitata muun muassa potilasturvallisuudella.

Myös maahanmuuttaneiden sairaanhoitajaopiskelijoiden ja valmiiden sairaanhoitajien halukkuus jäädä alueelle ja vastaanottaneeseen maahan töihin valmistumisen jälkeen, on yksi mittari onnistuneelle integraatiolle ja osallisuuden kokemukselle (Roth ym., 2021, s. 7). Tässä tapauksessa integraatiota voidaan mitata veto- ja pitovoimana. Pitovoimaa hoitotyössä tarvitaan tällä hetkellä voimistuvan hoitajapulan myötä ja kun sitä on tarkasteltu maahanmuuttaneiden sairaanhoitajaopiskelijoiden näkökulmasta, on huomattu, että integroituminen tulee mahdollistaa jo opintojen aikana (Al-Hamdan ym., 2015, s. 2305). Mikäli mielikuva alueesta tai maasta muodostuu opintojen aikana negatiiviseksi, on todennäköistä, että maahanmuuttanut sairaanhoitajaopiskelija lähtee pois alueelta tai maasta heti valmistuttuaan (Roth ym., 2021, s. 8). Tämä osoittaa miten suuri merkitys onnistuneilla harjoittelujaksoilla on maahanmuuttaneille sairaanhoitajaopiskelijoille. Mikäli harjoittelujaksosta ei synny onnistumisen kokemuksia, niin saman alueen hoitotyön työyksiköt harvoin saavat enää mahdollisuutta rekrytoida maahanmuuttanutta sairaanhoitajaopiskelijaa, sillä hän on voinut jo opintojen aikana tehdä päätöksen, että lähtee alueelta tai maasta heti valmistuttuaan. Tällöin työnhaku kohdistuu alueen ulkopuolelle jo opintojen aikana.

4.1 Maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan harjoittelujaksojen aikainen tuki

Kun maahanmuuttanut sairaanhoitajaopiskelija siirtyy teoriajaksolta harjoittelujaksolle, syntyy ikään kuin kuilu, jonka yli hänen on hypättävä (Hadziabdic ym., 2021, s. 2). Huolellisesti suunniteltu ja tuettu harjoittelujakso voi toimia siltana tuon kuilun yli. Tämän toteuttamiseksi ammattikorkeakoulun ja työelämän yhteistyö on erittäin tärkeää.

Yleisimmin maahanmuuttaneita sairaanhoitajaopiskelijoita on ohjattu harjoittelujaksoilla perinteisen mallin mukaan, jossa jokaisella opiskelijalla on oma kliinisen hoitotyön harjoittelunohjaaja ja ohjaava opettaja, jotka yhdessä tukevat harjoittelujakson onnistumista (Kamau ym., 2023., s. 2). Tämän mallin harjoittelunohjaajat ovat kokeneet hyvin kuormittavaksi, etenkin mikäli maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan

kielen osaaminen ei ole vielä hyvällä tasolla (Xianming ym., 2022). Kaksikielisen ohjauksen on koettu kuormittavan ohjaajaa ja tuovan lisähaasteita potilaan ja maahanmuuttaneen sairaanhoitaja väliseen kommunikaatioon (Haggqvist ym., 2020). Tämä kommunikaation haastavuus on yleisin syy siihen, että harjoittelupaikat eivät tarjoa harjoittelua maahanmuuttaneille sairaanhoitajaopiskelijoille. Sen sijaan, että heidät nähtäisiin tulevaisuuden kollegoina, heidät nähdään kuormittavuustekijänä jo muutenkin kiireisessä hoitotyön arjessa. Kuitenkin hoitotyön työvoimapulaa tarkastellessa, on selvää, että harjoitteluyhteisöissä tulisi nähdä maahanmuuttaneet sairaanhoitajaopiskelijat tulevina kollegoina, jotka tarvitsevat opillista tukea voidakseen työskennellä sairaanhoitajina tulevaisuudessa.

Hoitotyön opettajan osaaminen korostuu maahanmuuttaneiden sairaanhoitajaopiskelijoiden harjoittelunohjauksessa (Fuller & Mott-Smith, 2017, s. 390). Opettajalla tulisi olla kokemusta ohjaamisesta ja taitoa tunnistaa opiskelijan osaaminen kehittyvän kielitaidon näkökulmasta. Tulisi muistaa, että kielitaito ei ole täysin sama kuin ammattitaito (Nieminen, 2011, s. 22–23). Esimerkiksi potilaan kohtaaminen eleiden, kosketuksen ja hoitotyön kädentaitoja vaativien asioiden näkökulmasta voi olla maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan vahvuus, mutta suullinen ja kirjallinen kommunikaatio suomen kielellä on vielä heikkoa. Opettajalta vaaditaan ammattitaitoa myös opiskelijaan kohdistuvassa arvioinnissa, sillä kielitaidon kehittymisen lisäksi arvioinnin kohteena tulisi olla myös hoitotyön taidot ja toiminnot.

Muutamissa aikaisemmissa hankkeissa on pilotoitu erilaisia harjoittelumalleja ja pohdittu niiden sopivuutta maahanmuuttaneiden sairaanhoitajaopiskelijoiden ohjaukseen. Esimerkiksi tandem -mallilla harjoittelu siten, että suomalainen sairaanhoitajaopiskelija ja maahanmuuttanut sairaanhoitajaopiskelija harjoittelevat parina, on ollut yksi pilotoitu menetelmä harjoittelunohjaukseen.

CareEP -hankkeessa pilotoidaan harjoittelunohjauksen tukea, jossa TKI-asiantuntija osallistuu ohjaukseen klinisen hoitotyön ympäristössä ja opettaa samalla harjoittelunohjaajaa selkokielen käytössä ja tuo esille muitakin seikkoja, jotka voivat auttaa harjoittelun sujumisessa.

4.2 Integraatio syventää osallisuutta

Seuraavaksi on lueteltu esimerkkinä muutamia asioita, jotka voivat edistää maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan integraatiota ja osallisuutta harjoittelu- ja työyhteisössä (Baluyot, 2018, s. 5). On todettu, että integraation mahdollistaminen voi nostaa maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan halukkuutta jäädä alueelle valmistutuaan ja työskennellä sairaanhoitajana esimerkiksi jossakin hoitotyön yksikössä, jossa hän on ollut harjoittelussa (Roth ym., 2023, s. 5228). Tästä syystä integroitumiseen kannattaa kiinnittää erityistä huomiota.

Harjoittelu- ja työyhteisön vastuu integraation mahdollistamisessa (Roth ym., 2023, s. 5229).

- Käytetään selkokieltä suullisessa ja kirjallisessa kommunikaatiossa.
- Sallitaan englannin kielen käyttö toisena työkielenä tai esimerkiksi digitaalisten kääntäjien käyttö tilanteissa, joissa maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan suomen kielen sanat eivät vielä riitä kommunikaatioon pääsemiseksi.
- Osoitetaan, että halutaan auttaa maahanmuuttajataustaista sairaanhoitajaopiskelijaa oppimisessa ja mahdollistetaan oppiminen esimerkiksi aikaresurssit huomioimalla. Tällä tarkoitetaan aikaa ohjaukselle ja aikaa oppimiselle.
- Ollaan kiinnostuneita maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan omasta kulttuurista ja jaetaan tietoa suomalaisesta kulttuurista, esimerkiksi suomalaisesta työelämästä.
- Tunnistetaan maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan aiemmin hankittu osaaminen esimerkiksi aikaisempi ammatti ja nähdään se hänen voimavaranaan.
- Ongelmien tai väärinkäsitysten ilmetessä otetaan asia rohkeasti puheeksi ja ollaan tarvittaessa yhteydessä ohjaavaan opettajaan.
- Pyritään positiiviseen kommunikaatioon. Sen sijaan että sanotaan: ”et vielä osannut tätä” voidaan sanoa: ”tämä vaatii vielä harjoittelua, mutta hienoa että yritit jo rohkeasti”.

Maahanmuuttaneen sairaanhoitajaopiskelijan vastuu integroitumisessa (Brunton ym., 2020, s. 166–170. ks. myös Roth ym., 2023, s. 5229–5230).

- Opiskelee ammattikieltä ja kulttuuria ja kertoo harjoittelu- ja työpaikalla missä vaiheessa kielen opiskelua on, missä tarvitsee tukea ja millaiset oppimismenetelmät sopivat hänelle.
- Laatii harjoittelujaksolle myös kielen oppimiseen liittyvät tavoitteet.
- Kertoo potilaille itsestään ja pyrkii kommunikoidaan ammattikielillä.
- Kertoo, miten toivoo harjoittelunohjaajan puuttuvan kielellisiin virheisiin, jotka voivat aiheuttaa väärinymmärryksiä työyhteisössä tai potilaan kanssa toimiessa.
- Kertoo ja kysyy mikäli ei ymmärrä annettuja ohjeita.
- Tuo esille asiat, jotka vaikeuttavat työskentelyä tai esimerkiksi hoitotyön kulttuuriin sopeutumista.
- Jakaa työyhteisössä tietoa oman kotimaansa kulttuurista.
- Tuo esille asiat, jotka ovat huomioon otettavia työyhteisössä. Tällainen voi olla esimerkiksi uskontoon liittyvä pukeutuminen.

Integraation mahdollistaminen vaatii sopeutumista kaikilta osapuolilta (Ramji & Etowa, 2018, s. 2–4). Kuitenkin hyvään lopputulokseen on mahdollista päästä, mikäli kaikki osapuolet sitoutuvat ja luodaan yhdessä hyvä malli integraation toteuttamiselle.

5 LOPUKSI

Maahanmuuttaneiden sairaanhoitajaopiskelijoiden integraatio ja osallisuus on tärkeä aihe monikulttuurisuuden lisääntyessä hoitotyön työyhteisöissä. Aiheesta tarvitaan lisää tutkimusta, mutta myös koulutusta hoitotyön työyhteisöille ja koulutusta järjestäville tahoille. Olisikin tärkeää, että hoitotyön lähiesihenkilöt tunnistaisivat tämän tarpeen omassa yksikössään ja ennakoisivat tulevaa monikulttuuristumista. Myös nursing opiskelijoiden varhainen rekrytointi omaan yksikköön on varautumista nopeaan kasvuun maahanmuuttaneiden sairaanhoitajien rekrytoinnin määrässä.

Koulutustarpeet Etelä-Pohjanmaan alueella on tunnistettu ja CareEP -hanke järjestää webinaareja ja muita koulutustilaisuuksia hoitotyön työyhteisöille. Lisätietoa hoitotyön lähiesihenkilöt saavat esimerkiksi tämän artikkelin kirjoittajalta.

Artikkeli on valmisteltu osana Kulttuuri- ja kielitietoinen hoitotyö Etelä-Pohjanmaalla, CareEP -hanketta, ja haluamme kiittää hankkeen ja tämän artikkelin rahoittamisesta Euroopan sosiaalirahastoa.

LÄHTEET

Al-Hamdan, Z., Al-Nawafleh, A. H., Bawadi, H. A., James, V., Matiti, M., & Hagerty, b.M. (2015). Experiencing transformation: The case of Jordanian nurse immigrating to the UK. *Journal of clinical nursing*, 24(15–16), 2305–2313. <https://doi.org/10.1111/jocn.12810>

Baluyot, C. (2018). Using action research as the basis of transforming a workplace culture so that integration of overseas registered nurses to the nursing home clinical setting be more adaptive, inclusive and mutually supportive: How to integrate overseas registered nurses into the clinical setting of a nursing home in Norway? *6th annual worldwide nursing conference – WNC 2018*, 2–7.

Brunton, M., Cook, C., Walker, L., Clendon, J., & Atefi, N. (2020). Home and away: A national mixed-methods questionnaire survey of host and migrant registered nurses in New Zealand. *Collegian*, 27(2), 164–173. <https://doi.org/10.1016/j.colegn.2019.08.004>

Direktiivi 2005/36/EY. Direktiivi ammattipätevyyden tunnustamisesta. EUR-Lex - 32005L0036 - EN - EUR-Lex (europa.eu)

Ea, E., Itzhaki, M., Ehrenfeld, M., & Fitzpatrick, J. (2010). Acculturation among immigrant nurses in Israel and the United States of America. *International nursing review*, 57(4), 443–448. <https://doi.org/10.1111/j.1466-7657.2010.00812.x>

Fuller, B. L., & Mott-Smith, J. A. (2017). Issues influencing success: Comparing the perspectives of nurse educators and diverse nursing students. *Journal of nursing education*, 56(7), 389–396. <https://doi.org/10.3928/01484834-20170619-02>

Hadziabdic, E., Sarstrand Marekovic, A.-M., Salomonsson, J., & Heikkilä, K. (2021). Experiences of nurses educated outside the European Union of a Swedish bridging program and the program's role in their integration into the nursing profession: A qualitative interview study. *BCM nursing*, 20(7). <https://doi.org/10.1186/s12912-020-00525-8>

Hagqvist, P., Oikarainen, A., Tuomikoski, A.-M., Juntunen, J., & Mikkonen, K. (2020). Clinical mentors' experiences of their intercultural communication competence in mentoring culturally and linguistically diverse nursing students: A qualitative study. *Nurse education today*, 87, artikkeli 104348. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2020.104348>

Hartikainen, J. *Maahanmuuttajahoitajien perehdyttäminen vanhustenhoitotyössä: Toimintatutkimus vanhustenkeskuksessa pääkaupunkiseudulla* (Publications of the University of Eastern Finland, Dissertations in Health Sciences, Number 372) [väitöskirja, Itä-Suomen yliopisto]. eRepo. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-2246-5>

Hirsivaara, S. (14.3.2023) *Soteko hankkeen loppuraportti*. Opetus- ja kulttuuriministeriö.

Kamau, S., Koskenranta, M., Isakov, T.-M., Kuivila, H., Oikarainen, A., Tomietto, M., & Mikkonen, K. (2023). Culturally and linguistically diverse registered nurses' experiences of integration into workforce – A qualitative descriptive study. *Nurse education today*, 121, artikkeli 105700. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2022.105700>

Kehus, E., Kääriäinen, M., Kyngäs, H., & Mikkonen, K. (2019). Hoitotyön opettajien kokemuksia kansainvälisten tutkinto-opiskelijoiden kliinisestä harjoittelusta. *Hoitotiede*, 31(3), 167–179. <https://journal.fi/hoitotiede/article/view/128448>

Nieminen, M. (25.1.2023). Tandem harjoittelumalli auttaa yrityksiä kansainvälistymisessä ja osaamistarpeiden ennakoinnissa. *TAMK-blogi*. <https://blogs.tuni.fi/tamkblogi/kansainvalisyys/tandem-harjoittelumalli-auttaa-yrityksia-kansainvalistymisessa-ja-osaamistarpeiden-ennakoinnissa/>

Nieminen, S. (2011). *Kuulemisen politiikka: Maahanmuuttajasairaanhoidajat, ammattikuntaan sisäänpääsy ja toimijuuden ehdot* (Acta Electronica Universitatis Tamperensis 1077) [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8458-2>

O'Callaghan, C., Brady, M., Loukas, P., & Perry, A., (2019). Exploring the experiences of internationally and locally qualified nurses working in a culturally diverse environment. *Australian journal of advanced nursing*, 36(2), 23–34.

Philip, S., Manias, E., & Woodward-Kron, R. (2015). Nursing educator perspectives of overseas qualified nurses' intercultural clinical communication: Barriers, enablers, and engagement strategies. *Journal of clinical nursing*, 24(17–18), 2628–2637. <https://doi.org/10.1111/jocn.12879>

Philip, S., Tert Ed, G. C., Woodward-Kron, R., & Manias, E. (2019). Overseas qualified nurses' communication with other nurses and health professionals: an observational study. *Journal of clinical nursing*, 28(19–20), 3505–3521. <https://doi.org/10.1111/jocn.14942>

Ramji, Z., & Etowa, J. (2018). Workplace integration: Key considerations for internationally educated nurses and employers. *Administrative science* 8(1), 2. <https://doi.org/10.3390/admsci8010002>

Roth, C., Berger, S., Krug, K., Mahler, C., & Wensing, M. (2021). Internationally trained nurses and host nurses' perceptions of safety culture, work-life-balance, burn out and job demand during workplace integration: A cross-sectional study. *BMC nursing*, 20(1), 77. <https://doi.org/10.1186/s12912-021-00581-8>

Roth, C., Breckner, A., Wensing, M., Mahler, C., Krug, K., & Berger, S. (2023). Barriers and enabling factors for workplace integration of internationally qualified nurses: A qualitative study of perceptions of German nurses. *Nursing open*, 10(8), 5225–5235. <https://doi.org/10.1002/nop2.1760>

Selkokeskus. (27.7.2021). *Selkokielen määritelmä*. <https://selkokeskus.fi/selkokieli/selkokielen-maaritelma/>

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. (2023). *Vastuullisuusosuusosituksia sosiaali- ja terveysalan henkilöstön kansainväliseen rekrytointiin*.

World Health Organization (WHO). (20.5.2010). *Global code of practice on the international recruitment of health personnel*. <https://www.who.int/publications/i/item/wha68.32>

Xiangming, T., Yuding, H., Yi, Z., Jingfei, T., Yanxia, H., & Sun, M. (2022). Facilitators and barriers of African postgraduate nursing students' adaptation to internship: A qualitative study. *Nurse education today*, 119, artikkeli 105534. <https://doi.org/10.1016/j.nedt.2022.105534>

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141325>

Zanjani, M. E., Ziaian, T., & Ullrich, S. (2018). Challenges and experiences of overseas qualified nurses adjusting to new roles and health care systems: A narrative review of the literature. *Singapore nursing journal*, 45(2), 7–16.

DIGITAALISEN TERVEYDEN LUKUTAIDON JA OSALLISUUDEN HAASTEET – OPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSIÄ

Mika Uitto, TtM, asiantuntija, TKI, SeAMK

Merja Hoffrén-Mikkola, LitT, yliopettaja, SeAMK

Aino Alaverdyan, YTM, tutkija, Kuntoutusinstituutti, JAMK

Katja Valkama, HTT, YTM, yliopettaja, SeAMK

1 DIGITAALINEN TERVEYDEN LUKUTAITO OSALLISUUDEN EDISTÄJÄNÄ

Terveysinformaation ja terveystalveluiden tarjonta siirtyy enenevissä määrin digitaalisiin ympäristöihin. Sosiaalinen media, blogit, videot ja muut terveystalveluiden jakavat sivustot tarjoavat ihmisille ennennäkemättömät määrät tietoa terveydestä ja hyvinvoinnista, mikä voi auttaa ihmisiä ymmärtämään ja hallitsemaan terveyttään paremmin, mutta voi myös altistaa väärälle ja vanhentuneelle tiedolle. Samaan aikaan myös digitaalisten terveystalveluiden merkitys yhteiskunnassa lisääntyy ja kansalaisilta odotetaan entistä parempia valmiuksia hyödyntää niitä. Pääministeri Orpon hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto, 2023) esitetään tavoitteeksi tehdä digitaalisesta asioinnista sosiaali- ja terveystalveluissa ensisijaista niiden asiakkaiden kohdalla, joille se on mahdollista. Jotta kansalaiset voivat tehdä luotettavaan tietoon perustuvia terveystalveluiden päätöksiä ja hyötyäkseen täysimääräisesti digitaalisista terveystalveluista, on tärkeää, että heillä on vahva digitaalinen terveyden lukutaito (Bright ym., 2022).

Digitaalinen terveyden lukutaito (digital health literacy) voidaan ymmärtää kykyinä etsiä, käyttää, ymmärtää, arvioida ja soveltaa verkossa olevaa

terveystietoa sekä muotoilla ja ilmaista kysymyksiä, mielipiteitä, ajatuksia tai tunteita digitaalisia laitteita käytettäessä (M-POHL, 2022). Sitä voidaan kuvata eräänlaisena risteyskohtana ja yhtymäpisteenä digitaalisen lukutaidon (digital literacy) ja terveyden lukutaidon (health literacy) välillä (van Kessel ym., 2023). Yksilön korkea digitaalinen terveyden lukutaito on yhteydessä myönteiseen terveyskäyttäytymiseen ja selittää terveystiedon hankkimisen sekä suotuisan terveyskäyttäytymisen välistä yhteyttä (Kim ym., 2023). Matalan digitaalisen terveyden lukutaidon tasojen merkittävimpiä ennustajia ovat korkea ikä, alhainen koettu sosiaalinen asema sekä taloudellinen syrjäytyminen (M-POHL, 2022). Digitaalinen terveyden lukutaito ei ole ainoastaan yksilön asia ja vastuu, vaan liittyy laajemmin myös yhteiskunnan velvollisuuteen edistää ja ylläpitää tiedon ja palveluiden saavutettavuutta kaikille ihmisille (COE, 2023), liittyen siten vahvasti myös digitaalisen osallisuuteen (lyh. digiosallisuuteen).

Digiosallisuus tarkoittaa ”vapaaehtoista ja arjen sujuvuuden kannalta riittävän aktiivista osallistumista yhteiskunnan toimintaan, jossa hyödynnetään digitaalisia välineitä, sovelluksia ja palveluita yksilön/yhteiskunnallisen ryhmän näkökulmasta mielekkäällä ja merkityksellisellä tavalla” (Hänninen ym., 2022). Kyse on toisin sanoen riittävästä taidosta ja mahdollisuuksista toimia sujuvasti digitaalisissa ympäristöissä. Jos näitä taitoja ei ole yhteiskunnassa riittävästi ja tasapuolisesti kaikilla, syntyy eriarvoisuutta, jota voidaan kuvata digikuiluina. Digikuilut voidaan jakaa kolmeen tasoon: käyttökuiluihin, käyttötapakuiluihin sekä hyödyntämiskuiluihin (Alasoini ym., 2022; Hänninen ym., 2020). Käyttökuilut viittaavat eroihin niiden välillä, jotka käyttävät teknologiaa aktiivisesti ja niiden välillä, jotka eivät käytä sitä lainkaan tai vain vähän. Käyttötapakuilut keskittyvät eroihin teknologian käytön taidoissa ja monipuolisuudessa. Hyödyntämiskuilut taas liittyvät eroihin siinä, miten ihmiset kykenevät saamaan teknologiasta hyötyä elämäänsä.

SeAMK on mukana edistämässä digiosallisuutta ja digitaalista terveyden lukutaitoa EU:ssa IDEAHL-hankkeen (Improving Digital Empowerment for Active Healthy Living 2022–2024) avulla. Hankkeen lopputulemana syntyy EU-tasoinen digitaalisen terveyden lukutaidon strategia. Strategia on työstetty yhteiskehittämällä työpajoissa, joihin tavoiteltiin osallistuvan yli 1400 kansalaista ympäri Eurooppaa. SeAMKin yhteiskehittämisen työpajoihin osallistui sosiaali- ja terveysalan

ammattilaisia, opettajia sekä opiskelijoita. Tässä artikkelissa raportoidaan tuloksia opiskelijoiden kohderyhmälle järjestetyistä työpajoista. Artikkelin tavoitteena on kuvata opiskelijoiden näkemyksiä sosiaali- ja terveysalan asiakkaiden ja potilaiden digitaalisen terveyden lukutaidon ja osallisuuden haasteista.

2 OPISKELIJOIDEN NÄKEMYKSIÄ DIGITAALISESTA TERVEYDEN LUKUTAIDOSTA

2.1 Yhteiskehittämistyöpajat opiskelijoille

Sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden yhteiskehittämistyöpajoissa oli mukana fysioterapian, hoitotyön ja Ikääntymisen asiantuntija YAMK-koulutuksen opiskelijoita SeAMKista (n=42). Työpajoja järjestettiin keväällä 2023 sekä Teamsissa että paikan päällä kampuksella yhteensä neljä kappaletta. Yksittäinen opiskelija pystyi osallistumaan kahteen työpajaan, jotka olivat toisillensa jatkumoa. Työskentelyalustana työpajoissa hyödynnettiin Google Jamboard -valkotaulutyökalua tai luokkatilan valkotauluja. Kutakin työpajaa fasilitoi kaksi hanketyöntekijää. Fasilitaattorit toimivat keskustelun käynnistäjinä, aktivaattoreina sekä pyrkivät pitäytymään ennakkoon laadituissa aikataulu- ja sisältösuunnitelmissa. Aktiivisissa ryhmissä opiskelijat kirjasivat itse näkemyksiään, mutta tarvittaessa fasilitaattorit ottivat vahvempaa roolia ja olivat apuna myös kirjaamisessa.

Ensimmäisissä työpajoissa keskusteltiin terveyden lukutaidon ja digitaalisen terveyden lukutaidon käsitteistä, kuvattiin niihin liittyviä haasteita sekä esteitä asiakkaiden ja potilaiden näkökulmasta, esitettiin ratkaisuja tunnistettuihin haasteisiin ja esteisiin, ja valittiin viisi tärkeintä ratkaisua näihin haasteisiin. Toisissa työpajoissa sovellettiin BIKVA-menetelmää (Krogstup, 2004) siten, että opiskelijat kommentoivat opettajien vastaavien työpajojen tuloksia koskien terveyden lukutaidon ja digitaalisen terveyden lukutaidon haasteita sekä niihin esitettyjä ratkaisuja. Lisäksi pohdittiin näihin liittyviä eettisiä näkökulmia ja käytiin keskustelua siitä, minkälaista aiheeseen liittyvää

tukea opiskelijat kaipaisivat ammattityöhönsä ja ammatilliseen kehittymiseensä. Tässä artikkelissa raportoidaan ensimmäisen työpajan ensimmäisessä kokonaisuudessa esiintyneitä digitaalisen terveyden lukutaitoon ja osallisuuteen liittyviä haasteita.

2.2 Digitaalisen terveyden lukutaidon ja osallisuuden haasteet

Ensimmäisissä työpajoissa opiskelijoille esitettiin kysymys: Minkälaisia haasteita ja esteitä asiakkaiden ja potilaiden digitaaliseen terveyden lukutaitoon liittyy? Opiskelijat vastasivat kysymykseen lisäämällä valkotaululle näkemyksiään sekä keskustelemalla niistä yhdessä ryhmän kanssa, jolloin työpajan fasilitaattorit kirjasivat ylös näkemyksiä valkotaululle. Opiskelijoiden näkemysten analysoinnin ja teemoittelun tuloksena tunnistettiin kuusi eri teemaa (Taulukko 1).

Taulukko 1. Digitaalisen terveyden lukutaidon haasteet

Digitaalisen terveyden lukutaidon haasteet
1. Kyvyt ja mahdollisuudet käyttää digitaalisia laitteita
2. Vaikeus löytää ja ymmärtää terveyteen liittyvää tietoa
3. Palvelujen ja järjestelmien haasteet
4. Terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät haasteet
5. Asenteet
6. Sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen puute

Kyvyt ja mahdollisuudet käyttää digitaalisia laitteita

Opiskelijat nostivat yhtenä keskeisenä digitaalisen terveyden lukutaidon ja osallisuuden haasteena asiakkaiden ja potilaiden rajalliset kyvyt ja mahdollisuudet käyttää digitaalisia laitteita. Näkemyksissä kävi ilmi, että useilla asiakkailla ja potilailla, eritoten ikäänntyneillä, ei ole tarvittavia laitteita saatikka tarvittavia taitoja tietokoneiden, älylaitteiden tai internetin käyttämiseen. Digitaalisten lähtötasoissa nähtiin voivan olla paljon vaihtelua yksilöiden välillä esimerkiksi sosioekonomisen aseman ja työhistorian kautta.

Tämän hetken ikääntyneillä on hyvin erilaiset pohjataidot tiedon etsimiselle ja sen tulkitsemiselle. Vertaa 80v maanviljelijä – 80v pankinjohtaja (Ikääntymisen asiantuntija- ja fysioterapiaopiskelijat).

Kaikilla ei ole digilaitetta tai sitä ei osata käyttää
(Sairaanhoitajaopiskelijat).

Opiskelijat arvioivat, että monille ikääntyneille digitaalisiin taitoihin liittyvä osaaminen on puutteellista ja että kaikki eivät osaa käyttää internetiä hakeakseen esimerkiksi terveystietojaan Kanta-palveluista. Haasteena Kanta-palveluiden kaltaisissa järjestelmissä nähtiin muun muassa se tosiasia, että pääsy palveluihin vaatii verkkopankkitunnuksilla kirjautumisen, joka voi osoittautua monille asiakkaille ja potilaille, myös ikääntyneille, haastavaksi.

Kaikki eivät osaa käyttää internetiä ja hakea terveystietoja mm. Kanta.fi -palvelusta. Huomioitava hyvä perehdytys digitaalisten laitteiden käyttöön (Sairaanhoitajaopiskelijat).

Vaikeus löytää ja ymmärtää terveyteen liittyvää tietoa

Toinen digitaalisen terveyden lukutaidon haaste, jonka opiskelijat tunnistivat potilaiden ja asiakkaiden näkökulmasta, oli vaikeus löytää ja ymmärtää terveyteen liittyvää tietoa. Opiskelijoiden mukaan terveyteen liittyvää tietotulvaa on liikaa ja liikkeellä oleva informaatio voi olla sekä harhaanjohtavaa että virheellistäkin. Opiskelijoiden mukaan asiakkailla ja potilailla tulisi olla kykyä ja osaamista hahmottaa relevantti tieto ja erottaa oleelliset asiat epäoleellisista. Lisäksi heillä tulisi olla kyky ymmärtää ohjeita ja tehdä johtopäätöksiä hoidon suhteen. Tämä puolestaan edellyttää kykyä arvioida ja varmistaa tiedon luotettavuutta, jotta vältytään virhetulkinnoilta. Opiskelijat pitivät myös tärkeänä kykyä suojella omaa tietoturvallisuutta sekä ymmärtää uusia jatkuvasti kehittyviä keinoja oman terveyden hoidossa.

Kyky ymmärtää uusia ja alati kehittyviä keinoja oman terveyden hoidossa (Ikääntymisen asiantuntija- ja fysioterapiaopiskelijat).

Kyky hahmottaa relevantti tieto (Ikääntymisen asiantuntija- ja fysioterapiaopiskelijat).

Vaikeus ymmärtää omalle terveydelle hyödylliset asiat (Sairaanhoitajaopiskelijat).

Haasteena terveystiedon löytämiselle ja ymmärtämiselle nähtiin useat erilaiset luotettavuudeltaan ja ymmärrettävyydeltään vaihtelevat tiedon lähteet. Opiskelijoiden mukaan tietoa on tarjolla jatkuvasti sosiaalisessa mediassa, keskustelupalstoilla, televisiossa ja lehdissä. Joidenkin asiakkaiden ja potilaiden nähtiin voivan tukeutua tiedon hankkimisessa myös sosiaaliin suhteisiin, jolloin tiedon lähteenä voi olla sukulainen tai vaikkapa naapuri. Haastavana terveystiedon lähteenä nähtiin myös terveydenhuollon ammattilaisten kirjoittamat raportit, jotka voivat osoittautua vaikean ammattikielen vuoksi vaikeaksi tulkittaviksi maallikoille.

Lähdekritiikin puutteellisuus tai puuttuminen (ikäntyneet ei käytä digitaalisia laitteita, lähteenä esim. naapuri, tai sukulainen, TV, lehdet) (Ikääntymisen asiantuntija- ja fysioterapiaopiskelijat).

Ns. ammattikielen ymmärtämisen vaikeus, esim. laboratoriovastaukset yms. vaikeita tulkittavia maallikolle (Sairaanhoitajaopiskelijat).

Palvelujen ja järjestelmien haasteet

Opiskelijat arvioivat, että myös palvelut ja järjestelmät voivat toimia haasteina potilaiden ja asiakkaiden digitaaliselle terveyden lukutaidolle. Haasteina nähtiin esimerkiksi useat rinnakkaiset järjestelmät ja heikko tiedonkulku terveydenhuoltoyksiköiden välillä. Myös saavutettavuusasioissa arvioitiin olevan parannettavaa. Terveyspalveluiden ja -sivustojen nähtiin voivan olla vaikeasti käytettäviä ja tietokantojen sisällöissä voi olla epäselvyyksiä. Myös esimerkiksi näkövaikeuksien ja -vammojen huomioidessa digipalveluissa nähtiin parannettavaa.

Palveluja kehitetään yksittäin, jolloin muodostuu pahimmillaan monia rinnakkaisia järjestelmiä (Sairaanhoitajaopiskelijat).

Esteettömyys, esim. näkövaikeudet, miten otetaan huomioon digipalveluissa (Ikääntymisen asiantuntija- ja fysioterapiaopiskelijat).

Terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät näkemykset

Terveyteen ja toimintakykyyn liittyvien vaikeuksien nähtiin myös muodostavan haasteita potilaiden ja asiakkaiden digitaaliselle terveyden lukutaidolle eri tavoin. Näitä olivat muun muassa kognition, aistien ja hienomotoriikan heikentyminen. Kognition heikentymisen myötä potilaan tai asiakkaan tiedonkäsittelytaitojen nähtiin voivan heikentyä. Aistien, kuten kuulon ja näön, heikentymisen nähtiin voivan vaikeuttaa navigointia terveystalveissa ja -sivustoissa. Hienomotoriikan heikentymisen nähtiin taas voivan hankaloittaa esimerkiksi hiiren ja näppäimistön käyttöä. Lisäksi taustalla olevien perussairauksien arvioitiin voivan vaikuttaa tähän kokonaisuuteen.

Hienomotoriikan heikentyminen, esim. sorminäppäryys heikkenee (Ikääntymisen asiantuntija- ja fysioterapiaopiskelijat).

Perussairauksien vaikutus oman tilanteen ymmärtämisessä (Sairaanhoitajaopiskelijat).

Asenteet

Myös asenteiden nähtiin voivan asettaa haasteita potilaiden ja asiakkaiden digitaaliselle terveyden lukutaidolle. Opiskelijat kuvailivat, että digitaalisuuteen kenties liittyy etäisyyden ja vaarallisuuden tunteita, jotka voivat aiheuttaa pelkoja ja ennakkoluuloja. Opiskelijat arvioivat, että osa asiakkaista ja potilaista saattaa olla haluttomia kokeilemaan digitaalisia vaihtoehtoja, ja että osalla heistä ei ole mielenkiintoa digitaalisia terveystalveita tai tietolähteitä kohtaan. Nähtiin, että digitaalisuutta ei aina koeta itselle merkityksellisenä. Lisäksi arvioitiin, ettei osa halua osata eikä iän vuoksi myöskään halua enää opetella. Vanhojen uskomusten kuvailtiin olevan tiukassa.

Ikään vetoaminen – ei enää tarvitse (Ikääntymisen asiantuntija- ja fysioterapiaopiskelijat).

Aihetta ei koeta itselle merkitykselliseksi (Ikääntymisen asiantuntija- ja fysioterapiaopiskelijat).

Sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen puute

Sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen puute oli viimeinen opiskelijoiden näkemyksissä esiintynyt teema digitaalisen terveyden lukutaidon haasteista asiakkaille ja potilaille. Näkemyksistä kävi ilmi tukiverkoston merkittävä rooli siinä, minkälaisen tiedon pariin potilaat ohjautuvat. Opiskelijoiden näkemyksen mukaan omaiset voivat olla joko mahdollistajia tai esteitä luotettavan tiedon saannille. Näkemyksissä esiintyi myös potilaiden ja asiakkaiden halu keskustella terveysasioistaan henkilökohtaisesti oikeiden ihmisten kanssa. Kasvokkain keskustelun arvioitiin varmistavan, että tieto menee perille oikealla tavalla.

Omaiset – minkälaisen tiedon pariin ohjaavat, mahdollistavatko vai ovatko esteenä tiedon saannille (Ikääntymisen asiantuntija- ja fysioterapiaopiskelijat).

Halutaan keskustella oikean ihmisen kanssa. Koetaan, että asia menee varmasti perille, kun asiasta keskustelee toisen ihmisen kanssa. (Ikääntymisen asiantuntija- ja fysioterapiaopiskelijat).

3 YHTEENVETOA JA POHDINTAA

Tämän artikkelin tavoitteena oli kuvata sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden näkemyksiä asiakkaiden ja potilaiden digitaalisesta terveyden lukutaidosta ja osallisuuden haasteista. Työpaja-aineistosta oli löydettävissä tähän tavoitteeseen peilaten kuusi digitaalisen terveyden lukutaidon haasteita kuvaavaa teemaa, jotka olivat:

1. Kyvyt ja mahdollisuudet käyttää digitaalisia laitteita.
2. Vaikeus löytää ja ymmärtää terveyteen liittyvää tietoa.
3. Palvelujen ja järjestelmien haasteet.
4. Terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät haasteet.
5. Asenteet.
6. Sosiaalisten suhteiden ja vuorovaikutuksen puute.

Opiskelijoiden näkemykset alleviivasivat digitaalisen terveyden lukutaidon käsitteen asemoitumista digitaalisen lukutaidon ja terveyden lukutaidon risteyskohtana ja yhtymäpisteenä. Aineisto teki näkyväksi sen, kuinka digitaalisten laitteiden hankkimisen mahdollisuuksien ohella riittävät yleisen tason digitaaliset taidot (digitaalinen lukutaito) ovat ylipäänsä edellytys sille, että ihminen voi etsiä, käyttää, ymmärtää, arvioida ja soveltaa verkossa olevia tietoja sekä käyttää digitaalisia terveyspalveluja (terveyden lukutaito). Opiskelijoiden näkemyksissä esiintyi Hännisen ym. (2022) määrittelemien digikuilujen kaikki kolme tasoa: käyttökuilut, käyttötapakuilut ja hyödyntämiskuilut.

Käyttökuilut tulivat esiin siinä, miten kaikilla asiakkailla ja potilailla, eritoten ikääntyneillä, ei välttämättä ole kaikkia tarvittavia digitaalisia laitteita hyödyntääkseen digitaalisen terveysinformaation ja -terveyspalvelutarjonnan kirjoa. Mikäli ihmisellä ei ole itsellään hallussa tarvittavia laitteita, saattaa hän joutua esimerkiksi tukiverkostonsa tuen varaan digitaalisessa terveysasioimisessa ja tiedon hankkimisessa. Näkemyksissä tuli esiin myös digitaalisiin laitteisiin liittyvät kustannuskysymykset. On tärkeää tiedostaa, että kaikilla ihmisillä yhteiskunnassa ei välttämättä ole taloudellisia resursseja hankkia digitaalisia laitteita. Tämä taloudellisten resurssien rajallisuus ja tukiverkostojen puuttuminen ovat epäilemättä tekijöitä, jotka voivat syventää käyttökuiluja ja aiheuttaa haasteita sekä yhteisölle, läheisille, terveydenhuollolle että ensi sijassa ihmiselle itselleen.

Käyttötapakuilut tulivat taas esiin siinä, miten asiakkailla ja potilailla oli opiskelijoiden näkemysten mukaan varsin erilaiset digitaaliseen terveyden lukutaitoon liittyvät kyvyt ja taidot. Varsinkin ikääntyneillä nämä nähtiin keskimääräistä heikompina. Opiskelijat kuvasivat potilaiden ja asiakkaiden tarvitsevan hyvin monipuolista osaamista, johon kuuluivat kyky hahmottaa relevantti tieto ja erottaa se epäolennaisesta, kyky ymmärtää ohjeita ja tehdä päätöksiä, kyky arvioida tiedon luotettavuutta, välttyä virhetulkinnoilta, suojella tietoturvallisuutta sekä ymmärtää uusia kehittyviä keinoja terveyden edistämiseen. Korkean digitaalisen terveyden lukutaidon nähtiin kaiken kaikkiaan heijastuvan siinä, miten sujuvasti yksilö käyttää digitaalisia terveyspalveluita ja kykenee löytämään digitaalista terveysinformaatiota sekä arvioimaan sen luotettavuutta. Jotta sosiaali- ja terveysalan asiakkailla ja potilailla olisi mahdollisimman

hyvät kyvyt terveyden edistämiseen digitaalisesti, tarvitsevat he perehdytystä ja tukea. Yhdelle tämä tuki voi tulla esimerkiksi sosiaalisista verkostoista, mutta toisille tällaista ei välttämättä ole saatavilla. Tällöin yhteiskunnan rooli kansalaisten digiosaamisen edistämässä ja digiosallisuuden tukemisessa korostuu. Kainiemi ym. (2022) totesivat laajaan väestötantaan pohjautuvassa tutkimuksessaan, että noin 15 prosenttia suomalaisista ei käytä Kanta-palveluita. On ymmärrettävää, että palveluita käyttämättömissä on heitä, joilla ei ole pitkäaikaissairauksia eikä siten säännöllistä palveluiden tarvetta. Huolestuttavaa kuitenkin on, että tutkimuksen mukaan palveluita käyttämättömille on yhteistä myös se, ettei ammattilainen ole ohjannut heitä palveluiden käyttöön ja he kokevat tarvitsevansa tukea sähköisten sosiaali- ja terveystietopalveluiden käyttöön. Tällaista tukea yhteiskunnan pitäisi pystyä tarjoamaan, jotta palveluiden käyttö olisi mahdollista kaikille.

Hyödyntämiskuilut tulivat aineistossa esiin siinä, miten digitaalisuus on tullut keskeiseksi osaksi sosiaali- ja terveystietopalveluita sekä terveysinformaation hankintaa. Ne, jotka eivät omista digitaalisia laitteita tai eivät kykene käyttämään niitä riittävällä tasolla, ovat riskissä jäädä eriarvoiseen asemaan. Hyvänä esimerkkinä tästä näyttäytyi opiskelijoiden aineistossa esimerkiksi Kanta-palveluiden käyttö ja tätä tukee myös edellä kuvattu Kainiemi ym. (2022) tutkimus. Mikäli ei osaa sähköistä tunnistautumista, ei pääse tarkastelemaan terveystietojasi. Potilaiden ja asiakkaiden hyödyntämiskuiluihin liittyy myös palveluihin ja järjestelmiin liittyvät haasteet. Koska palveluiden ja järjestelmien asettamien haasteiden nähtiin voivan lisätä asiointiin haasteita, palveluiden vielä parempi saavutettavuuden kehittäminen ja optimointi voidaan nähdä keinona kaventaa käyttäjien välisiä hyödyntämiskuiluja ja niistä syntyvää eriarvoisuutta. Vuoden 2020 suomalaisessa aineistossa koko väestöstä 13,2 prosenttia koki, että sosiaali- ja terveydenhuollon sähköiset palvelut eivät ole esteettömiä (Kyytsönen ym., 2022).

Opiskelijat nostivat esiin paljon ikääntyvää väestöä koskevia näkemyksiä. Tähän lienee liittyvän kaksi seikkaa: Ensinnäkin, ikääntyneet näyttävät olevan yksi haavoittuvimmista kohderyhmistä digitaalisen terveysinformaation ja terveystietopalvelutarjonnan kentällä (M-POHL, 2022). Vanhimmissa ikäryhmistä yli 40 prosenttia kokee tarvitsevansa tukea

sähköisten sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttöön ja yli kolmasosa kokee, etteivät palvelut ole esteettömiä (Kyytsönen ym., 2022). Nuoremista ikäryhmistä vastaavat luvut ovat alle 10 prosenttia. Toiseksi yksi työpajojen kolmesta opiskelijaryhmästä koostui ikääntymisen asiantuntijoiden tutkinto-ohjelman opiskelijoista, joiden ammatillinen suuntautuminen liittyy nimenomaan tämän kohderyhmän terveyden edistämiseen. Heidän osallistumisensa työpajoihin johdatteli keskustelua luonnollisesti ikääntyneiden kontekstiin. Joka tapauksessa, ikääntyneet vaikuttaa kohderyhmältä, jonka digitaalisen osallisuuden ja digitaalisen terveyden lukutaidon haasteisiin tulisi pyrkiä entistä paremmin jatkossakin keskittymään. Tämä kohderyhmä tulisi huomioida erityisen vahvasti, kun lähdetään toteuttamaan pääministeri Orpon hallitusohjelman (Valtioneuvosto, 2023) tavoitetta ensisijaistaa digitaalinen sosiaali- ja terveyspalveluasiointi ”kaikkien asiakkaiden kohdalla, joille se on mahdollista”. Saatavilla olisi hyvä olla myös asiointimahdollisuus perinteisemmällä tavoilla, kuten puhelinsoitolla tai kasvokkain tapaamisella. Myös luotettavaa terveysinformaatiota tulisi olla saatavilla internetin ulkopuolellakin.

Digitaalinen osallisuus syntyy siitä, että kykenee osallistumaan digitaalisen maailman tarjoamiin mahdollisuuksiin yhdenvertaisesti muiden kanssa. Yhteiskehittämisen työpajoissa kuvatut digitaalisen terveyden lukutaidon haasteet aiheuttavat kompastuskiviä terveyteen liittyvään digiosallisuuteen. Jos terveydenhuoltoa digitalisoidaan kiinnittämättä huomiota kansalaisten, erityisesti ikääntyneiden digitaitoihin, syvennetään olemassa olevia digikuiluja. Huomiota tulisi kiinnittää kansalaisten digitaalisiin kyvykkyyksiin, mutta erityisesti myös palvelujärjestelmän ja organisaatioiden kykyyn tukea kansalaisten digitaalista terveyden lukutaitoa.

Huomautukset rahoituksesta:

Horizon Europe Framework Programme rahoittaa ”Improving Digital Health for Active Healthy Living (IDEAHL) -hanketta” GA 101057477. Euroopan Unionin rahoittama. Artikkelissa ilmaistut näkemykset ja mielipiteet ovat kuitenkin kirjoittajien eivätkä välttämättä kuvasta Euroopan Unionin tai Horizon Europe Framework -ohjelman näkemyksiä. Euroopan Unionia eikä rahoittajaa voida pitää niistä vastuullisina.

The project “Improving Digital Health Empowerment for Active Healthy Living (IDEAHL)” has received funding from Horizon Europe Framework Programme under GA 101057477 Funded by the European Union. Views and opinions expressed are however those of the author(s) only and do not necessarily reflect those of the European Union or Horizon Europe Framework Programme. Neither the European Union nor the granting authority can be held responsible for them.”

LÄHTEET

Alasoini, T., Ala-Laurinaho, A., Käsälä, M., Saari, E., & Seppänen, L. (2022). *Työelämän digikuilujen yli: Digitalisaatio kaikkien kaveriksi*. Työterveyslaitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-261-997-6>

Bright, D., Woolley, K., Morgan, F., Ayres, T., Little, K., & Davies, A. (2022). *Equity within digital health technology within the WHO European region: A scoping review*. World Health Organization (WHO). <https://www.who.int/europe/publications/i/item/WHO-EURO-2022-6810-46576-67595>

Council of Europe. (2023). *Guide to health literacy: Contributing to trust building and equitable access to healthcare*. <https://www.coe.int/en/web/bioethics/guide-to-health-literacy>

Hänninen, R., Karhinen, J., Korpela, V., Pajula, L., Pihlajamaa, O., Merisalo, M., Kuusisto, O., Taipale, S., Kääriäinen, J., & Wilska, T. (2022). Digiosallisuus käsitteenä. Teoksessa O. Kuusisto, M. Merisalo, & J. Kääriäinen (toim.), *Digiosallisuus Suomessa: Digiosallisuus Suomessa -hankkeen loppuraportti* (s. 17–22). (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2022:10). Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-182-7>

Kainiemi, E., Vehko, T., Kyytsönen, M., Hörhammer, I., Kujala, S., Jormanainen, V., & Heponiemi, T. (2022). The Factors associated with nonuse of and dissatisfaction with the national patient portal in Finland in the era of COVID-19: Population-based cross-sectional survey. *JMIR medical informatics*, 10(4), artikkeli e37500. <https://doi.org/10.2196/37500>

Kim, K., Shin, S., Kim, S., & Lee, E. (2023). The relation between ehealth literacy and health-related behaviors: Systematic review and meta-analysis. *Journal of medical internet research*, 25, artikkeli e40778. <https://doi.org/10.2196/40778>

Krogstrup, H. K. (2004). *Asiakaslähtöinen arviointi: BIKVA-malli*. Stakes. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe201204193603>

Kyytsönen, M., Piirainen, M., Latvanen, M., Muuri, A., & Vehko, T. (2022). *Sähköinen asiointi sosiaali- ja terveydenhuollossa – ketkä tarvitsevat opastusta ja keille palvelut eivät ole esteettömiä?* (Tutkimuksesta tiiviisti 5/2022). Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-818-7>

M-POHL. (2022). *HLS19-DIGI instrument to measure digital health literacy*. Action Network on Measuring Population and Organizational Health Literacy (M-POHL). <https://m-pohl.net/sites/m-pohl.net/files/inline-files/Factsheet%20HLS19-DIGI.pdf>

Valtioneuvosto. (2023). *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023* (Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>

van Kessel, R., Wong, B. L. H., Clemens, T., & Brand, H. (2022). Digital health literacy as a super determinant of health: More than simply the sum of its parts. *Internet interventions*, 27, artikkeli 100500. <https://doi.org/10.1016/j.invent.2022.100500>

YRITYSVASTUU JA PAIKALLINEN YHTEISÖ – PIENET YRITYKSET OSALLISUUDEN MAHDOLLISTAJINA

Annukka Koivuranta, YTM, asiantuntija, TKI, SeAMK

Emilia Kangas, KTT, yliopettaja, SeAMK

1 JOHDANTO

Pienten yritysten merkitys Suomen taloudelle ja yhteiskunnalle on merkittävä, sillä suurin osa suomalaisista yrityksistä on pieniä tai keskisuuria. Mikroyrityksiä eli alle 10 henkilöä työllistäviä yrityksiä on kaikista suomalaisista yrityksistä 93 prosenttia (Yrittäjät, 2023). Erityisesti tämä korostuu yrittäjähenkisellä Etelä-Pohjanmaalla, jossa yrittäjien osuus työssäkävivistä on kaikista Suomen maakunnista korkein (Etelä-Pohjanmaan liitto, 2023). Tutkimusten mukaan pienet yritykset ovat merkittäviä alueellisen talouskehityksen kannalta (esim. Joseph, 2000). Pienillä ja keskisuurilla yrityksillä (pk-yrityksillä) ja erityisesti mikroyrityksillä onkin tärkeä rooli esimerkiksi työllistymismahdollisuuksien luomisessa maaseutumaisilla alueilla (Steiner & Atterton, 2014). Näin ollen ihmisten työelämään osallistumisen mahdollistamisessa pienyritykset ovat maaseudulla erittäin merkittävässä asemassa.

Maaseutualueet ovat jatkuvan koetuksen alla yhteiskunnallisessa rakennemuutoksessa, ja yritysten merkitys alueiden elinvoiman ylläpitämisessä korostuu. Erityisesti pienet yritykset ovatkin usein aktiivisia toimijoita paikallisyhteisössä. Yhteisöön vahvasti juurtuneet pienyritykset katsovat usein velvollisuudekseen edistää koko yhteisön hyvinvointia (Lähdesmäki & Suutari, 2012). Tutkimuksissa on todettu, että vastuu paikallisyhteisöstä on yksi maaseutualueilla toimivien pk-yritysten tavoista toteuttaa yritys vastuuta (esim. Spence & Schmidpeter, 2003; Jenkins, 2006; Perrini 2006; Lähdesmäki & Suutari, 2012).

Yritysvastuu on laaja kokonaisuus, jonka hahmottaminen on etenkin pienimpien pk-yrityksien näkökulmasta varsin haastavaa (Kuisma & Kangas, 2022). Yritysvastuu pienissä yrityksissä ei ole yhtä strategisella pohjalla kuin suuryrityksissä. Pienissä yrityksissä vastuullisuus on useimmiten implisiittistä, eli se perustuu yhteisöllisiin arvoihin ja normeihin, joita yritys toteuttaa käytännössä (Lämsä ym., 2018). Usein pienyritykset ovat myös vahvasti sulautuneita paikallisyhteisöihinsä (Castka ym., 2004), ja siten niiden menestys liittyy usein niiden legitimitettiin ja paikallisten sidosryhmien hyväksyntään (Perrini, 2006; Lähdesmäki & Suutari, 2012). Legitimiteetillä tarkoitamme tässä sitä, kuinka hyväksytyksi ja oikeutetuksi yritystoiminta koetaan paikallisyhteisössä. Se liittyy siihen, että ihmiset tai yhteisöt pitävät toimijaa pätevänä ja hyväksyttävänä. Pienten yritysten kohdalla yritys-
vastuu voikin perustua paikallisen yhteisön hyväksynnän ja alueellisen legitimitettipyrkimykseen.

Tässä artikkelissa tarkastellaan sitä, miten pienet eteläpohjalaiset yritykset toteuttavat yritys vastuutaan erityisesti suhteessa paikallisyhteisönsä. Artikkelin rakentuu seuraavasti. Luvussa kaksi esitellään yritys vastuun käsite ja käsitellään siitä erityisesti sosiaalisen vastuun alle kuuluvaa vastuuta paikallisyhteisöstä. Luvussa kolme esitellään tutkimusmenetelmä ja kerrotaan haastatteluiden toteuttamisesta. Luku neljä avaa haastatteluiden tuloksia ja lopuksi luvussa viisi esitellään johtopäätöksiä.

2 PK-YRITYSTEN YRITYSVASTUU JA PAIKALLISYHTEISÖ

Termi yritys vastuun viittaa yrityksen vastuuseen toimintansa synnyttämisestä taloudellisista, sosiaalisista ja ympäristövaikutuksista (Elkington, 1998; Niskala ym., 2019). Yritys vastuun määritelmästä tai sisällöstä ei vallitse täysin yhtenäistä yhteisymmärrystä, mutta usein se määritellään yrityksen käyttäytymiseksi, jolla pyritään vaikuttamaan myönteisesti erilaisiin sidosryhmiin ja joka ylittää yrityksen taloudellisten etujen edistämisen (Turker, 2009). Kanen (2011, s. 219) mukaan vuorovaikutus sidosryhmien kanssa perustuu luottamukseen,

läpinäkyvyyteen ja osallistamiseen – sidosryhmien osallistaminen luo syvempää luottamusta, lisää yhteisymmärrystä ja johtaa vahvojen suhteiden muodostumiseen.

Yritysvastuun rinnalla käytettyjä termejä ovat muun muassa yhteiskuntavastuu, vastuullinen yritystoiminta, hyvä yrityskansalaisuus tai kestävä kehityksen mukainen yritystoiminta (Harmaala & Jallinoja, 2012, s. 17). Tässä artikkelissa käytetään termiä yritysvastuu. (Niskala ym., 2019, s. 9). Yritysten yritysvastuu keskittyy työntekijöiden, yhteisön, yhteiskunnan ja muiden sidosryhmien hyvinvointiin, sillä yrityksen toiminta vaikuttaa niihin kaikkiin joko suoraan tai välillisesti (Kull ym., 2016). Yritysvastuun juuret ovat liiketoimintaetiikassa (Harmaala & Jallinoja, 2012, s. 13). Liiketoiminnan etiikka tarkastelee yrityksen toimintaa arvojen, oikean ja väärän sekä eettisten periaatteiden näkökulmasta.

Yritysvastuun sisällyttäminen pk-yritysten strategioihin on ollut huomattavasti hitaampaa kuin suurissa yrityksissä. Aasthan ja Shazin (2019) tutkimus pk-yritysten yritysvastuukäytännöistä korostaa, että vaikka pk-yrityksissä on jo käsitys yritysvastuusta, sen todellisesta sisällöstä on edelleen hyvin erilaisia ja epäselviä näkemyksiä. Toinen keskeinen havainto heidän tutkimuksessaan oli, että vahvat asiakassuhteet ja työntekijöiden terveys ja turvallisuus ovat pk-yritysten yritysvastuun keskiössä. Pk-yrityssektorilla vastuu yritysten yhteiskuntavastuuta koskevien aloitteiden valvonnasta ja toteuttamisesta on usein yrittäjällä (Ikram ym., 2019), joten se miten paljon yrityksessä panostetaan yritysvastuukysymyksiin, voi riippua suuresti yrittäjän omasta mielenkiinnosta tai tietoisuudesta. Pienissä yrityksissä yritysvastuu nähdään vielä usein enemmänkin ylimääräisenä toimintana kuin strategisena valintana (Lee ym., 2016).

Cresantin (2019) mukaan pienet yritykset pystyvät isoja paremmin huomioimaan paikallisen yhteisön tarpeet ja pystyvät sen kautta luomaan kestävä kehitystä lähiympäristöönsä. Myös vuorovaikutus asiakkaan kanssa on hänen mukaansa usein pitkäjänteisempää ja tiiviimpää. Kokonsa vuoksi pk-yritykset pystyvät myös suuria yrityksiä helpommin integroimaan yritysvastuun osaksi päivittäistä liiketoimintaa (Lee ym., 2016, s. 95–96).

Aikaisemmat tutkimukset ovat osoittaneet, että vahva yhteisöllisyyden tunne on perustavanlaatuinen osa erityisesti maaseutuyritysten toimintaa (Bosworth, 2012). On huomattu, että maaseudulla toimivat pk-yritykset painottavat merkittävästi legitimitietin luomista ja ylläpitämistä paikallisten sidosryhmien keskuudessa (Frazier ym., 2013; Greenberg ym., 2018). Näin ollen yksi, etenkin maaseutualueilla toimivien pk-yritysten yhteiskuntavastuun keskeinen osa-alue on vastuu paikallisyhteisöstä. Aiempien tutkimusten mukaan pk-yritykset toteuttavat yritys vastuutaan usein juuri sitoutumalla paikallisyhteisöönsä (Spence & Schmidpeter, 2003; Jenkins, 2006). Lisäksi pienyritykset ovat tärkeitä ja usein kriittisiä työllistäjiä maaseutualueilla. Steinerin ja Attertonin (2014) mukaan pk-yrityksillä, erityisesti mikroyrityksillä, onkin tärkeä rooli työllistymismahdollisuuksien luomisessa maaseudulla. Turyakiran ym. (2014, s. 168) mukaan yrityksen pitkän tähtäimen kilpailukyky on sidoksissa siihen, millä tavalla yritys on aktiivinen paikallisessa yhteisössä. Tällaista aktiivisuutta ovat esimerkiksi vapaaehtoiset lahjoitukset, stipendien myöntäminen lapsille tai osallistuminen urheiluseurojen toimintaan. Lähdesmäen ja Suutarin (2012) mukaan yrityksen aktiivisuus ja osallisuus paikallisessa yhteisössä ei pelkästään lisää yhteisön hyvinvointia, vaan näkyy myös yrityksen taloudellisessa menestyksessä. Heidän mukaansa vastavuoroisuus yrittäjän ja paikallisen yhteisön välillä on tärkeä osa yritys vastuuta. Spencen ja Schmidpeterin (2003) mukaan taas pk-yritykset toteuttavat yritys vastuuta ennen kaikkea parantaakseen yrityksensä mainetta ja imagoa. Lähdesmäen ja Suutarin (2012) mukaan niiden, jotka ovat vastuussa pienten yritysten kehittämisestä paikallisyhteisöissä tulisikin tunnistaa vastavuoroisuuden logiikka, jolla on merkittävä rooli yritys vastuun toteutumisessa.

3 HAASTATTELUIDEN TEKO JA TUTKIMUSMENETELMÄ

Selvitys yritysten kokemuksista paikallisessa yhteisössä osallistumiseen tehtiin osana haastatteluita, jotka toteutettiin GreenGrow – pk-yritysten vihreän ja inklusiivisen kasvun tukeminen Etelä-Pohjanmaalla –hankkeessa. Haastatteluissa selvitettiin Etelä-Pohjanmaan vihreän ja

inklusiivisen kasvun pk-yritysten TKI-palveluntarpeita sekä yritysten näkemyksiä siitä, mitä yritysvastuu heille tarkoittaa ja minkälaisia käytänteillä heillä on yritys vastuuseen liittyen. Kysymykset liittyivät sosiaaliseen vastuuseen, kuten henkilöstön hyvinvointiin sekä ympäristö vastuuseen ja vihreiden innovaatioiden kehittämiseen. Tässä artikkelissa esitellään tuloksia osiosta, jossa selvitettiin yritysten käytäntöjä liittyen osallistumiseen paikallisen yhteisön toimintaan sekä sen kehittämiseen.

Liittyen osallisuuteen paikallisessa yhteisössä yrityksiltä kysyttiin seuraavat kysymykset:

- Koetteko, että teillä on roolia paikallisessa yhteisössä? Millaista?
- Miten yritys osallistuu paikalliseen kehittämiseen (paikkakunnalla)? Millaisilla tavoilla? Nähdäänkö tärkeänä ja jos nähdään, niin miksi?
- Osallistuuko yritys erilaisiin paikallisiin kampanjoihin? Millaisiin ja miksi?

Haastattelut toteutettiin teemahaastatteluilla. 21 haastattelua toteutettiin toukokuun 2022 ja maaliskuun 2023 välillä. Haastatellut henkilöt olivat suurimmaksi osaksi omistajayrittäjiä, mutta osa haastatelluista henkilöistä toimi myös yrityksen muissa tehtävissä. Haastatellut yritykset olivat eteläpohjalaisia pk-yrityksiä. Kymmenen haastateltua yritystä työllisti alle 10 henkilöä. Viisi yritystä työllisti 10–19 henkilöä, viisi 20–50 henkilöä ja yksi yli 50 henkilöä.

Haastateltavia yrityksiä tunnistettiin hankkeessa toteutetun yritys selvityksen aineistosta. Haastateltaviksi pyydettiin yrityksiä, jotka tunnistettiin selvityksessä vihreän ja inklusiivisen kasvun yrityksiksi. Selvityksessä yrityksille esitettiin väittämiä esimerkiksi liittyen yrityksen kasvuun, inklusiivisuuteen ja vihreään siirtymään. Sen jälkeen luotiin vihreän siirtymän luokittelumalli, jonka avulla yritykset voitiin jakaa vastaustensa perusteella viiteen eri luokkaan: 1) yritykset, jotka kokevat, että heidän toiminnallaan ei ole ympäristövaikutuksia tai niitä ei ole tarvetta pohtia 2) normin täyttäjät eli yritykset, jotka tiedostavat, että omalla toiminnalla on ympäristövaikutuksia, mutta tekevät ympäristön eteen vain sen, mitä säädökset vaativat 3) normin ylittäjät

eli yritykset, jotka tiedostavat, että omalla yrityksellä ja toimialalla on ympäristövaikutuksia ja tekevät ympäristöasioiden eteen enemmän kuin säädökset vaativat, mutta eivät silti etsi vihreästä siirtymästä liiketoimintamahdollisuuksia 4) ekoyrittäjät eli yritykset, jotka etsivät uusia liiketoimintamahdollisuuksia vihreästä siirtymästä ja innovoivat vihreitä tuotteita, mutta eivät kuitenkaan koe, että yrityksen olemassaolon tarkoitus on vihreän siirtymän edistäminen ja 5) ekomissionäärit eli yritykset, joiden olemassaolo perustuu vihreän siirtymän edistämiseen.

Inklusiiviselle kasvulle on olemassa monia eri määritelmiä. Inklusiivinen kasvu on kasvua, joka saadaan aikaan toisia syrjimättä tai riistämättä ja joka hyödyttää kaikkia (Klasen, 2010). McKinleyn (2010) mukaan inklusiivisessa kasvussa on kaksi keskeistä ulottuvuutta: 1) kestävän kasvun aikaansaaminen, mikä luo ja laajentaa taloudellisia mahdollisuuksia ja 2) varmistaa näiden mahdollisuuksien laajempi saatavuus, jotta mahdollisimman monet yhteiskunnan jäsenet voivat osallistua kasvuun ja hyötyä siitä. Inklusiivisen kasvun ajatukseen sisältyykin sekä sosiaalisen kuuluvuuden kasvu että kestävän ja kaikille kasvua tuottavan talouden edistämisen pyrkimys. Tässä hankkeessa inklusiivisella yrityksellä tarkoitettiin sellaista yritystä, joka ottaa kasvussa ja liiketoiminnassaan huomioon myös laajemmin oman alueensa kehittämisen, jolloin yrityksen kasvu hyödyttää myös aluetta ja sen ihmisiä.

Aineiston pohjalta tunnistettiin vihreän ja inklusiivisen kasvun yrityksiä, eli yrityksiä, jotka ovat kasvaneet kohtalaisesti tai voimakkaasti, ovat ekoyrittäjiä tai ekomissionäärejä ja inklusiivisuus on korkealla tasolla. Lisäksi kontaktoitiin yksittäisiä yrityksiä, joiden arvopohjan tiedettiin olevan vihreä ja/tai inklusiivinen. Suurin osa haastatteluista toteutettiin Teamsin välityksellä. Osa haastatteluista toteutettiin tapaamisina yritysten omissa tiloissa. Yhden haastattelun kesto oli 30–60 minuuttia.

3.1 Sisällönanalyysi

Tutkimuksen aineisto analysoitiin sisällönanalyysin keinoin. Sisällönanalyysi on laadullinen menetelmä, jonka avulla on mahdollista järjestää ja analysoida erilaisista dokumenteista koostuvaa aineistoa, kuten litteroituja haastatteluja. Tuomen ja Sarajärven (2018) mukaan

sisällönanalyysin avulla voidaan analysoida erilaisia aineistoja systemaattisesti. Siinä pyritään saamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus yleisessä muodossa. Aineisto voi olla esimerkiksi, kuvia, mediatekstejä tai haastatteluita. Aineistosta etsitään laajempia merkityksiä ja toistuvia teemoja sen sijaan, että analysoitaisiin systemaattisesti esimerkiksi haastateltavien kieltä.

Teemoittelua voidaan pitää yhtenä sisällönanalyysin menetelmistä. Voidaan puhua myös temaattisesta analyysistä (Tuomi & Sarajärvi, 2018). Tässä tutkimuksessa teemoittelu tehtiin aineistolähtöisesti, eli analyysin viitekehyksenä on aineisto, jonka pohjalta lähdettiin tekemään tulkintoja. Aineistosta etsittiin aluksi toistuvia teemoja. Teemat otsikoitiin ja niiden alle alettiin kokoamaan haastatteluista niitä kohtia, joissa puhuttiin kyseisestä teemasta. Aineiston teemoiksi nousivat elinvoimaisuus, sponsoroinnit ja hyväntekeväisyys, yhteisöllisyys ja harrastustoiminta, työllistävä vaikutus sekä verkostoituminen ja yrittäjien välinen yhteistyö.

Huomioitavaa on, että kuten kaikki laadullinen tutkimus, myös tämä tutkimus on tekijöistään riippuvainen. Aineiston teemoitteluun ei ole olemassa yhtä oikeaa tapaa, vaan lopputulos riippuu aina siitä, miten tutkija tulkitsee aineistoa. Tässä tutkimuksessa esitelty teemoittelu on siis vain yksi tapa jäsentää aineistoa.

4 TULOKSET

Suurin osa haastatelluista yrityksistä kertoi osallistuvansa paikallisen yhteisön kehittämiseen jollakin tapaa. Haastatelluista 21 yrityksestä viisi kertoi, etteivät he koe rooliaan paikallisessa yhteisössä merkittäväksi eivätkä erityisesti osallistu paikallisen yhteisön kehittämiseen. Yrityksillä, jotka eivät olleet aktiivisesti mukana paikallisyhteisön toiminnassa tai alueellisessa kehittämisessä, oli tähän vaihtelevia syitä. Syynä oli esimerkiksi, että yrityksen asiakkaat sijaitsivat suurimmaksi osaksi muualla Suomessa tai yritys oli verkkokauppa, joten paikallista työtä ei nähty oleellisena. Lisäksi kaksi yrittäjää kertoivat, että he olivat kokeneet haasteellisena paikallisessa yhteisössä toimimisen ja esillä olemisen, koska kyseisten yritysten tuotteet ovat toisille yrityksille eikä

kuluttajille suunnattuja. Kolme haastateltua yrittäjää kertoi lisäksi ainakin osittaiseksi osallistumisen vähyyden syyksi puuttuvan ajan ja resurssit.

4.1 Elinvoimaisuus

Niille yrityksille, jotka osallistuivat paikallisyhteisön kehittämiseen, oli yksi merkittävimmistä syistä elinvoimaisuuden lisääminen. Erityisesti tämä korostui pienissä kylissä sijaitsevien yritysten vastauksissa. Haastatellut henkilöt kuvailivat, että heille on tärkeää tehdä pientä paikkakuntaa tunnetuksi. Eräs matkailualan yritys kuvaili, että he haluavat herättää ihmisten mielenkiintoa maaseutuun ja maalle muuttamiseen. Oma liiketoiminta nähtiin tärkeänä myös sitä kautta, että se tuo tuloja kunnalle. Eräs yrittäjä myös kuvaili vastavuoroista suhdetta yrityksen ja kylän asukkaiden välillä tärkeäksi – samalla kun hän yrittäjänä tekee tunnetuksi pientä paikkakuntaa, kyläläiset vievät myös hänen asiaansa eteenpäin ja pitävät tärkeänä paikallisten yrittäjien toimintaa.

Oman paikallisen yhteisön elinvoimaisuuden lisäämiseen liittyi useiden yritysten puheissa myös yleisesti paikallisuuden korostaminen sekä paikallisen asukas-yhteisön tukeminen. Monet yrittäjät kertoivat, että heille on tärkeää suosia paikallisia toimittajia, ja tavaraa pyritään hankkimaan mahdollisimman paljon läheltä. Saman kylän yritysten välille oli syntynyt pitkäaikaisia, molempia osapuolia hyödyttäviä asiakassuhteita. Eräs palveluyrittäjä kertoi, että heidän olisi periaatteessa mahdollista laajentaa maantieteellisesti toimintaansa, mutta he eivät ole halunneet lähteä siihen, koska he haluavat tuntea henkilökohtaisesti asiakkaansa. Toinen palveluyritys näki myös paikallisesti toimimisen käytännöllisenä ja läheiset asiakassuhteet mahdollistavana:

No kyllä se täällä Etelä-Pohjanmaalla, kun oma kotipaikkakunta on, niin kyllä se aina lähellä sydäntä on. Niin sitä oon miettinyt, että totta kai, jos saadaan asiakkaita lähialueelta, niin se on helpompi että voi tarvittaessa vaikka käydä siellä toimipisteessä, jos tulee sellaisia tarpeita.

4.2 Sponsoroinnit ja hyväntekeväisyys

Ehkä merkittävin yksittäinen tapa osallistua paikallisyhteisön toimintaan haastatelluilla yrityksillä oli erilaiset sponsoroinnit. Suurin osa haastatelluista yrityksistä kertoi, että heille on tavallista tukea paikallisia urheilujoukkueita. Erityisesti nuorten joukkueiden tukeminen koettiin tärkeäksi, koska nuorten harrastamismahdollisuudet nähtiin tärkeänä tekijänä paikkakunnan elinvoiman kannalta.

On pyritty paikkakuntalaisten nuorten ja koululaisten ja urheiluseurojen, niitä sponsoroidaan. [...] Että kun niitä nuoria kaivataan tänne lisää, ja kun niiden tekemistä tuetaan, niin niillä helpottuu se harrastustoiminta.

Motiiveissa sponsoroinnille tai hyväntekeväisyydelle korostui haastateluissa aito halu auttaa ja toimia yhteisön hyväksi. Yritykset korostivat, että tärkeintä ei ole esimerkiksi saada mainosten avulla uusia asiakkaita. Eräs yrittäjä kuvaili, että he valitsevat tietyt hyväntekeväisyyskohteet, joihin lahjoittavat rahaa ja muuta syytä sille ei ole kuin että se ”koetaan jollain lailla tärkeänä”.

On meillä paljon sponsorointia. [...] Se on lähinnä niiden joukkueiden tukemiseksi, että ei sillä asiakkaita kalastella. Tai voi sillä sivuvaikutus olla, mutta suurin osa on sitä, että saa sitä hommaa tuettua.

Muutammat yrittäjät kertoivat, että he ovat lahjoittaneet myös omia tuotteitaan tai käyvät puhumassa tärkeiksi koetuissa tilaisuuksissa. Eräs puutarha-alan yrittäjä kertoi, että heillä on tapana lahjoittaa kukkia päiväkoteihin ja kouluihin, jotta lapset saavat istuttaa kukkia. Toinen yrittäjä kertoi, että he ovat lahjoittaneet paikallisen kylän tapahtumiin palkinnoiksi omia tuotteitaan.

4.3 Yhteisöllisyys ja harrastustoiminta

Sponsorointien lisäksi asukkaiden harrastusmahdollisuuksia ja muita aktiviteetteja haluttiin tukea. Tämä korostui erityisesti pienissä kylissä sijaitsevilla yrityksillä. Eräs yrittäjä kertoi, että heillä on tapana antaa

yrittäjien tiloja käyttöön yhdistyksille ilman erillistä tilavuokraa. Lisäksi yrityksen tiloja on hyödynnetty rokotus- ja äänestyspaikkana. Yrittäjä kuvailee toiminnan motiiveja seuraavasti:

Meidän idea on siis nimenomaan se, että saataisiin ihmiset aktiivisemmiksi, ne huomaisivat että täällä on kaikenmoista. Ja tällainen yhteisöllisyysajatus, että huolehdittaisiin niistä, sellaisista ihmisistä jotka apua tarvitsevat.

Eräs toinen yrittäjä kuvaili erilaisia keinoja aktivoida paikallisia asukkaita. He järjestävät ulkoilutapahtumia ja muita aktiviteetteja, esimerkiksi joulun alla tonttupolun. Lisäksi he ylläpitävät alueen hiihto- ja maastopyöräilyreittejä.

4.4 Työllistävä vaikutus

Monet yritykset näkivät toimintansa tärkeänä alueen työllisyyden kannalta. Jotkut yritykset eivät välttämättä kokeneet suurta roolia paikallisessa yhteisössä muilta osin, mutta oma työllistävä vaikutus nähtiin tärkeänä. Yrittäjät kuvailivat työllistämisen vaikutuksen tärkeyttä sekä yhteiskunnallisessa mielessä että yksittäisten ihmisten kannalta.

No kyllä mä väitän, että [paikkakunnan nimi] osalta ollaan aika merkittävässä roolissa. Jos ei meitä olisi, niin ei tässä kylällä oo kovin montaa työpaikkaa muuten.

Erään isomman pk-yrityksen johtaja kuvaili työllistämisen yhteiskunnallisia vaikutuksia seuraavasti:

Jos yksi perheestä käy meillä töissä niin kyllä se vaikuttaa siihen koko perheeseen. Niin kyllä se tuhansiin ihmisiin vaikuttaa, ja sitten tietysti ne verokertymät joihin se vaikuttaa huomattavasti vielä laajempaa.

4.5 Verkostoituminen ja yrittäjien välinen yhteistyö

Monet haastatellut yrittäjät hahmottivat alueellisia sidosryhmiään myös paikallisia asukkaita laajemmin. Näille yrityksille oli tärkeää osallistua paikalliseen kehittämiseen ammatillisesta näkökulmasta. Yrityksille oli tärkeää tehdä yhteistyötä muiden alueen yritysten kanssa. Yhdessä järjestettiin esimerkiksi erilaisia tapahtumia ja kampanjoita.

Meillä oli 10-vuotissynttärinä, niin arvottiin paketti, mihin kuului [paikalliseen hotelliin] yöpyminen, meidän lahjakortti, kahvilaan lahjakortti. Tavallaan pyritään sillä lailla paikallisuutta, ja sitä ajatusta, että minä yrittäjänä en pärjää yksin, tarviin työntekijöitä, mut yrityksenä en pärjää yksin vaan tarviin muita yrityksiä ympärilläni.

Tyypillisin yhteistyöverkosto haastateltujen yrittäjien keskuudessa oli paikallinen yrittäjäjärjestö. Useat haastatellut toimivat paikallisen yrittäjäjärjestönsä hallituksessa. Eräs yrittäjä kuvaili, kuinka yksinyrittäjänä on tärkeää saada verkostoitua ja sparrata muiden yrittäjien kanssa. Lisäksi yhteistyötä muiden yritysten kanssa tehtiin esimerkiksi kauppakamarin kautta. Osa mainitsi oleelliseksi kumppaniksi myös korkeakoulut.

Näissä erilaisissa verkostoissa, niin kuin SeAMKillakin järjestetään yritystapahtumia, että yritykset voivat käydä esittelemässä toimintaansa ja yrityksen johdon kanssa voi keskustella, että millaista opetusta tarvitaan ja mihin opetusta tulisi suunnata, niin ovat meille tosi tärkeitä.

5 LOPUKSI

Tutkimuksemme tulokset osoittavat, että pienet yritykset pitävät yhteisöllisyyttä ja paikallisesti läheisiä asiakassuhteita ennen kaikkea liiketoimintaa mahdollistavina tekijöinä. Näin ollen tuloksemme tukevat aiempien tutkimusten näkemystä siitä, että erityisesti maaseudulla toimivat pk-yritykset painottavat merkittävästi legitimitietin luomista ja ylläpitämistä paikallisten sidosryhmien keskuudessa (Frazier ym.,

2013; Greenberg ym., 2018). Toisin sanoen, vastavuoroisuuden logiikka (Lähdesmäki & Suutari, 2012) näyttäytyi vahvana pienten yritysten vastuullisuudessa.

Pienten yritysten edustajat painottivat myös haluaan ylläpitää paikallisen yhteisön elinvoimaisuutta. Tässäkin on nähtävissä vastavuoroisuus – kun yritys panostaa paikallisyhteisön elinvoimaisuuteen esimerkiksi korostamalla paikalliskulttuuria tai tukemalla paikallisia seuroja ja järjestöjä, se samalla vahvistaa oman olemassaolonsa oikeutusta ja tarvetta. Pienille paikallisseuroille ja järjestöille yrityksen tekemä sponsorointi voi olla hyvin merkittävää. Seuroilla ja järjestöillä on taas iso merkitys yksilöiden osallisuuden kokemuksessa, eli näin yritys osallistuu myös yrityksen ulkopuolisten ihmisten elämänlaadun parantamiseen. Yritysvastuun perimmäisenä tarkoituksena voidaankin nähdä pyrkimys vaikuttaa myönteisesti erilaisiin sidosryhmiin, joka ylittää yrityksen taloudellisten etujen edistämisen (Turker, 2009).

LÄHTEET

Aastha, B., & Shazi, S. J. (2019). Corporate social responsibility practices in small and medium enterprises. *Polish journal of management studies*, 19(1), 9–19.

Bosworth, G. (2012). Characterising rural businesses – Tales from the paperman. *Journal of rural studies*, 28(4), 499–506. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.07.002>

Castka, P., Balzarova, M. A., Bamber, C. J., & Sharp, J. M. (2004). How can SMEs effectively implement the CSR agenda? A UK case study perspective. *Corporate social responsibility and environmental management*, 11(3), 140–149. <https://doi.org/10.1002/csr.62>

Cresanti, R. (22.10.2019). Social responsibility: What small businesses know about corporate responsibility. *Harvard business review*. <https://hbr.org/2019/10/what-small-businesses-know-about-corporate-responsibility>

Elkington, J. (1998). Partnerships from cannibals with forks: The triple bottom line of 21st-century business. *Environmental quality management*, 8(1), 37–51. <https://doi.org/10.1002/tqem.3310080106>

Etelä-Pohjanmaan liitto. (2023). *Yritystoiminta*. Haettu 10.10.2023, <https://epliitto.fi/tilastot/tilannekuva-ja-tilastot/tyomarkkinat/yritystoiminta/>

Frazier, B., Stoel, L., Niehm, L., & Eckerson, N. (2013). Optimism for new business survival in rural communities: An institutional perspective. *Journal of small business & entrepreneurship*, 26(5), 443–462. <https://doi.org/10.1080/08276331.2013.876761>

Greenberg, Z., Farja, Y., & Gimmon, E. (2018). Embeddedness and growth of small businesses in rural regions. *Journal of rural studies*, 62, 174–182. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2018.07.016>

Harmaala, M.-M., & Jallinoja, N. (2012). *Yritysvastuu ja menestyvä liiketoiminta*. Sanoma Pro.

Ikram, M., Sroufe, R., Mohsin, M., Solangi, Y. A., Shah, S. Z. A., & Shahzad, F. (2019). Does CSR influence firm performance? A longitudinal study of SME sectors of Pakistan. *Journal of global responsibility*, 11(1), 27–53. <https://doi.org/10.1108/JGR-12-2018-0088>

Jenkins, H. (2006). Small business champions for corporate social responsibility. *Journal of business ethics*, 67(3), 241–256. <https://doi.org/10.1007/s10551-006-9182-6>

Joseph, E. (2000). *A welcome engagement: SMEs and social inclusion*. Institute for Public Policy Research.

Kane, G. (2011). *The green executive: Corporate leadership in a low carbon economy*. Earthscan.

Klasen, S. (2010). Measuring and monitoring inclusive growth: Multiple definitions, open questions, and some constructive proposals (*ADB Sustainable Development Working Paper Series*, No. 12). Asian Development Bank. <https://www.adb.org/publications/measuring-and-monitoring-inclusive-growth-multiple-definitions-open-questions-and-some>

Kuisma, L., & Kangas, E. (2022). Vastuullisuustyökalu pienten yritysten vastuullisuustyöhön: yhteiskehittämisprosessi. Teoksessa S. Joensuu-Salo, A. Viljamaa, & S. Saarikoski (toim.), *Kestävää tulevaisuutta tekemässä: Seinäjoen ammattikorkeakoulun liiketalouden alan kokoomateos 2022* (s. 142–152). [Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 176]. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022122873918>

Kull, A. J., Mena, J. A. & Korschun, D. (2016). A resource-based view of stakeholder marketing. *Journal of business research*, 69(12), 5553–5560.

Lee, K.-H., Herold, D. M., & Yu, A.-L. (2016). Small and medium enterprises and corporate social practice: A Swedish perspective. *Corporate social responsibility and environmental management*, 23, 88–99.

Lähdesmäki, M., & Suutari, T. (2012). Keeping at arm's length or searching for social proximity? Corporate social responsibility as a reciprocal process between small businesses and the local community. *Journal of business ethics*, 108(4), 481–493. <https://doi.org/10.1007/s10551-011-1104-6>

Lämsä, A. M., Keränen, A., & Savela, T. (2018). Vauhtia vastuullisuuteen: Naisten johtamiskoulutuksen vaikuttavuus (*ePooki* 28). Oulun ammattikorkeakoulu. <https://www.theseus.fi/handle/10024/147870>

McKinley, T. (2010). *Inclusive growth criteria and indicators: An inclusive growth index for diagnosis of country progress* (ADB Sustainable Development Working Paper Series No. 14). Asian Development Bank.

Niskala, M., Tarna-Mani, K., Puroila, J., & Pajunen, T. (2019). *Yritysvastuu: Raportointi- ja laskentaperiaatteet*. ST-Akatemia.

Perrini, F. (2006). SMEs and CSR theory: Evidence and implications from an Italian perspective. *Journal of business ethics*, 67(3), 305–316. <https://doi.org/10.1007/s10551-006-9186-2>

Steiner, A., & Atterton, J. (2014). The contribution of rural businesses to community resilience. *Local Economy*, 29(3), 228–244. <https://doi.org/10.1177/0269094214528853>

Spence, L. J., & Schmidpeter, R. (2003). SMEs, social capital and the common good. *Journal of business ethics*, 45(1), 93–108. <https://doi.org/10.1023/A:1024176613469>

Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällön analyysi*. Tammi.

Turker, D. (2009). Measuring corporate social responsibility: A scale development study. *Journal of business ethics*, 85(4), 411–427. <https://doi.org/10.1007/s10551-008-9780-6>

Turyakira, P., Venter, E., & Smith, E. (2014). The impact of corporate social responsibility factors on the competitiveness of small and medium-sized enterprises. *South African Journal of economic and management sciences*, 17(2), 157–172. http://www.scielo.org.za/scielo.php?script=sci_arttext&pid=S2222-34362014000200003&lng=en&tlng=en

Yrittäjät. (2023). *Yrittäjyys Suomessa*. <https://www.yrittajat.fi/yrittajajarjesto/tietoa-yrittajista/yrittajyys-suomessa/>

OSALLISUUDEN EDISTÄMINEN KUNTASEKTORILLA

Terhi Mustakangas, KTL, tuntiopettaja, SeAMK

1 JOHDANTO

Tässä artikkelissa tarkastellaan osallisuutta hyvinvointijohtamisen näkökulmasta kuntasektorilla. Hyvinvointijohtamisen voidaan määrittellä tarkoittavan kunnan strategista johtamista ja strategiaan perustuvaa toimintaa väestön hyvinvoinnin ja alueen kestäväen kehityksen edistämiseksi (Uusitalo & Perttilä, 2003, s. 80). Artikkelissa kuvataan myös kokemuksia osallisuuden edistämisestä hyvinvointipalveluiden johtajan roolista käsin. Keskeisenä teemana on myös osallisuuden edistäminen koulu yhteisössä.

Artikkelissa valotetaan strategista hyvinvointijohtamista konkreettisesti hyvinvointisuunnitelman avulla. Myös kuntalaisten osallistamismenetelmiä sekä osallistavaa budjetointia kunnassa kuvataan. Tärkeänä osana osallistamista on yhteistyö kolmannen sektorin kanssa, jota kuvataan järjestöjohtajan näkökulmasta.

Artikkelissa pohditaan osallisuutta edistäviä tekijöitä johtamisen näkökulmasta. Samoin kuvataan osallistavaa johtamista ja osallisuuden tukemista. Digitaalisuus on yksi tärkeä väline osallistamiseen, mutta myös kasvokkaista kohtaamista tarvitaan. Osallisuuden tulee tukea myös organisaation työhyvinvointia. Kuntasektorilla myös luottamus henkilöiden vallankäyttö on yksi aspekti, samoin näennäisosallistaminen.

Osallisuus ja sen edistäminen ovat tänä päivänä tärkeitä asioita myös kuntien palveluissa. Ne kytkeytyvät erityisesti kuntien tehtävään hyvinvoinnin edistäjinä. Osallisuutta voidaan edistää monilla tavoilla.

2 OSALLISUUDEN EDISTÄMINEN

Osallistuminen on uusi kansainvälinen megatrendi. Osallistumisessa kuntalaiset itse päättävät osallistua heitä kiinnostavaan toimintaan. Kansalaisia mukaan kutsumalla hallinto on parempaa, kehittäminen tehokkaampaa ja päätöksenteko legitiimiä. Osallistuminen on kuitenkin aina ollut kulmakivi demokraattisessa järjestelmässä. Tällä vuosituhannella siitä on tullut demokratiatutkimuksen sekä demokratian kehittämisen painopiste (Meriluoto & Litmanen, 2019, s. 7–8). Kaikkien ikäryhmien osallistumiseen tulee kiinnittää huomiota, mutta erityisesti digitaalisessa maailmassa nuorten osallistumisen menetelmiä on hyvä pohtia.

Osallisuuden lisääminen oli edellisen hallituksen aikana yksi Suomen hallituksen tavoitteista, samoin se on Euroopan unionin tavoite (Valtioneuvoston kanslia, 2019). Se on keino, jolla ehkäistään syrjäytymistä ja vähennetään köyhyyttä. Eriarvoisuuden vähentäminen on myös merkittävä tavoite (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), i.a.). Näihin tavoitteisiin tulee aktiivisesti pyrkiä, joten osallisuuden lisäämiseen tulee panostaa. Kaikki yhteiskunnassa voivat paremmin, kun eriarvoisuutta saadaan vähennettyä.

Osallisuus on yhteisöllisyyttä ja kuulumista sekä vaikuttamista yhteisöön. Lisäksi se tarkoittaa mahdollisuutta vaikuttaa yhteisössä tehtäviin päätöksiin sekä osallistua päätöksentekoon (Nuoret ja osallisuus, i.a.). Nämä kaikki ovat tärkeitä elementtejä sekä yksilön että yhteisön hyvinvoinnin kannalta. Osallisuusmahdollisuuksia parantamalla saadaan myös monipuolisuutta päätöksentekoon ja kaikki tulevat kokevansa kuulluksi.

Lasten ja nuorten tulee pystyä vaikuttaa heidän omissa arkiympäristöissään eli päiväkodissa, koulussa, nuorisotilassa ja kotikunnassa. Näihin liittyen onkin kehitetty erilaisia verkko-osallistumisen mahdollisuuksia sekä lapsiparlamentteja, oppilaskuntia ja nuorisovaltuustoja (Nivala, 2021). On tärkeää, että lapset ja nuoret oppivat osallisuuteen mahdollisimman varhain. Näin he jatkavat myös aikuisina aktiivista yhteiskunnan jäsenenä olemista.

Osallisuuden tunne muodostuu siitä, että ihminen kokee kuuluvansa johonkin. Osallisuus ilmenee esimerkiksi yhdenvertaisuutena, arvostuksena, luottamuksena sekä mahdollisuutena vaikuttaa. Oma yhteisö voi löytyä asuinpaikan, työn, harrastuksen tai järjestötoiminnan kautta (SOSTE Suomen sosiaali- ja terveys, 2018). Nämä kaikki elementit ovat keskeisiä ihmisen koko elämänkaaren aikana, jotta ihminen voi voida hyvin ja olla elämäänsä tyytyväinen.

Kansalaisten osallistumiseen vaikuttaa omakohtainen kiinnostus osallistua ja vaikuttaa. Toisena edellytyksenä ovat vaikuttamisen ja osallistumisen mahdollisuudet. Osallistuminen kattaa ajatuksen kansalaisesta aktiivisena osallistujana (Kohonen & Tiala, 2002, s. 6). Tietoa lisäämällä myös kiinnostus asioihin kasvaa. Vaikuttamisen mahdollisuuksia tarjoamalla kiinnostus syvenee.

Osallistumiseen mahdollistavan demokratian tulee olla elämäntapa, ei pelkkä hallitusmuoto. Tällöin asioita katsotaan alhaalta ylöspäin. Demokratian perustana on usko ihmisten mahdollisuuksiin (Büchi ym., 2008, s. 142). Lapsille ja nuorille tulee opettaa, että heillä on mahdollisuus vaikuttaa sekä edetä elämässään. Unelmointiin tulee kannustaa.

3 OSALLISUUS STRATEGIA- TYÖSKENTELYSÄ

Osallistaminen ja osallisuus ovat vahvasti mukana myös strategiakeskusteluissa. Osallistavista metodeista on suuresti hyötyä ja käytäntöjen määrä onkin moninkertaistunut. Organisaatioilla onkin painetta osallistaa yhä enemmän (Maury ym., 2021, s. 95). Osallistaminen mahdollistaa osallistumisen, ja osallistaminen on aktiivinen ja osalliseksi tekevä prosessi. Tämän vuoksi kunnissakin hyödynnetään laajasti osallistavaa strategiatyöskentelyä.

Osallistamista hyödynnetään tyypillisesti kokoamalla näkemyksiä erilaisilta sidosryhmiltä. Strategiasta pyritään saamaan kaikkien yhteinen asia osallistamisen avulla. Osaaminen kumuloituu laajassa joukossa. Sitoutuminen lisääntyy ja innostus kohoaa samalla kun ymmärrys

lisääntyy (Maury ym., 2021, s. 95). Eri sidosryhmien näkemykset rikastavat strategiaa ja kun ymmärrys strategiasta lisääntyy, niin se myös pystytään jalkauttamaan ja toteuttamaan paremmin.

Osallistamalla saadaan käyttöön hiljainen tieto ja pystytään hyödyntämään erilaisia kokemuksia ja näkemyksiä. Osallistamisessa voidaan hyödyntää erilaisia digitaalisia työkaluja, mutta myös perinteiset henkilöhaastattelut ja kyselyt toimivat. Usein pidetään erilaisia työpajoja (Maury ym., 2021, s. 96–97). Työpajatyöskentely on antoisaa ja tuo vaihtelua kuntien kokouskäytäntöihin. Osallistaminen myös lisää vuorovaikutusta päättäjien, viranhaltijoiden ja asukkaiden kesken.

Palvelumuotoilu on yksi hyvä menetelmä työkaluineen. Kuntalaisia voidaan osallistaa esimerkiksi ideapajoilla, asukasilloilla ja kyselyillä. Usein menetelmiä käytetäänkin rinnakkain. Ideat ovat keskeinen elementti strategiatyössä (Maury ym., 2021, s. 98–99). Ideoiden tuottamiseen tulee rohkaista ja kaikki ideat ovat potentiaalisia ideointivaiheessa. Jatkotyöstämisessä sitten valitaan parhaimmat ja käyttökelpoisimmat ideat.

Monessa kunnassa on alettu aktiivisesti osallistamaan henkilökuntaa. Positiivinen ideakulttuuri ruokkii kaikkia osapuolia. Näin asioita saadaan myös yhdessä vietyä loppuun saakka (Maury ym., 2021, s. 100). Myös työyhteisön ilmapiiri paranee, kun organisaatiokulttuuri on luovuuteen kannustava.

4 OSALLISTUVA BUDJETOINTI

Yksi muoto osallistaa kuntalaisia on osallistuva budjetointi. Tässä luvussa kuvataan esimerkkejä osallistuvasta budjetoinnista. Kunnat ja kaupungit ovat lähteneet enenevässä määrin osallistuvaan budjetointiin. Siinä kuntalaiset saavat esittää ideoita tietyn suuruisen budjetin käyttämiseen. Ideat tuodaan julki ja asukkaat äänestävät niistä parhaan. Tämä ehdotus sitten toteutetaan budjetin summalla.

Osallistuvassa budjetoinnissa asukkaat otetaan mukaan yhteisiä verovaroja koskevaan keskusteluun, suunnitteluun sekä päätöksentekoon

(Kuntaliitto, 2018). Osallistuvaa budjetointia voidaan toteuttaa monin eri tavoin. Sitä voidaan hyödyntää esimerkiksi, kun suunnitellaan ja tehdään päätöksiä palveluista tai investoinneista.

Osallistuva budjetointi parantaa demokratiaa sekä lisää viranomaisvalmistelun ja poliittisen päätöksenteon avoimuutta. Näillä rakennetaan uudenlaista poliittista ja hallinnollista kulttuuria (Pihlaja & Sandberg, 2012, s. 159–160). Osallistuva budjetointi tarjoaa mahdollisuuden parantaa päätöksenteon läpinäkyvyyttä, lisätä kansalaisten oikeita osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia sekä vahvistaa kansalaisten luottamusta hallintoon. Esimerkiksi Oulussa vuonna 2023 oululaiset ideoivat, suunnittelivat ja äänestämällä päättivät, miten 70 000 euroa käytetään oululaisten hyvinvoinnin parantamiseen (Oulun kaupunki, i.a.). Oululaiset antoivat 178 ideaa Oulun viihtyvyyden ja yhteisöllisyyden parantamiseksi osallistuvan budjetoinnin ideointiaikana. Ideahaun jälkeen kaikki toteuttamiskelpoiset ideat jatkokehitettiin äänestysehdotuksiksi yhdessä kaupungin asiantuntijoiden ja eri toimijoiden kanssa (Oulun kaupunki, i.a.). Kaupunki myös vastasi sivustolla kaikkiin annettuihin ideoihin käsiteltyään ideat. Myöhemmin vuonna 2023 oululaiset äänestämällä päättivät, mitkä ideat kaupunki toteuttaa. Äänestyksen jälkeen tuloksen perusteella kaupunki toteuttaa eniten ääniä saaneet ideat, jotka mahtuvat 70 000 euron budjettiin.

Raahessa puolestaan osallistuvan budjetin ideointivaiheessa 2023 saatiin kuntalaisilta 184 ideaa kaupungin rahojen käyttöön (Raahen kaupunki, i.a.). Ideoita oli mahdollista kommentoida ja niistä koottiin 15 toteutuskelpoista ideaa äänestykseen.

Kalajoella oli käytettävissä 30 000 euron määräraha, joka tulisi käyttää Kalajoen kaupungin alueella lähialueiden kehittämiseen (Kalajoen kaupunki, 2023). Ehdotuksen toteuttaminen voi vaatia koko määrärahan tai vain osan siitä. Toisessa vaiheessa ehdotukset valmisteltiin äänestykseen. Tämän jälkeen toteutettiin sähköinen äänestys. Lopuksi kaupunginhallitus päätti valittavan kohteen kaupunginjohtajan esityksen perusteella. Toteutus tapahtuu vuoden 2023 aikana. Ehdotuksen toteuttamista seurataan kunnan verkkosivuilla sekä sosiaalisen median kanavilla.

5 KOKEMUKSIA OSALLISUUDEN EDISTÄMISESTÄ

Tässä luvussa kuvataan artikkelin kirjoittajan omia kokemuksia osallisuuden edistämisestä. Luvussa avataan osallisuusohjelman työstämistä, yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa ja kuntalaisten vaikutusmahdollisuuksia. Lisäksi kuvataan hyvinvointikertomusta ja hyvinvointisuunnitelmaa sekä erilaisia vaikuttamistoimielimiä.

Pyhäjärven kaupungissa kirjoittaja vastasi itse hyvinvointijohtajana toimiessaan osallisuusohjelman työstämisestä. Osallisuusohjelma on yksi tärkeä väline osallisuuden edistämisessä. Osallisuusohjelma sisälsi myös yhteisöohjelman sekä viestintäsuunnitelman. Osallisuusohjelma kokosi yhteen kaikki tavat edistää osallisuutta koko kaupungin palveluissa. Osallisuusohjelmaa voidaan koota myös työpajatyöskentelyllä (Kuva 1).

Kuva 1. Työpajatila (kuva: Terhi Mustakangas 2023).

Yhteistyö kolmannen sektorin eli järjestöjen ja kaupungin välillä on ensiarvoisen tärkeää. Erilaiset yhdistysillat ja kylätapaamiset ovat esimerkkejä tästä työstä. Tärkeää on tiedonvaihto sekä yhteisöllisyyden lisääminen. Lisäksi tarvitaan myös kuntalaisten suoria

vaikutusmahdollisuuksia. Esimerkiksi Kunta-Akkuna -palvelu antaa mahdollisuuden jättää kaupungin eri palveluille suoraa palautetta ja kehittämisehdotuksia. Avoimuus on tärkeää päätöksenteossa ja esimerkiksi kaupunginvaltuuston kokousten seurantamahdollisuudet parantavat tätä.

Hyvinvointijohtamisen näkökulmasta osallisuutta edistetään myös muun muassa kouluissa. Lapset ja nuoret voidaan ottaa mukaan päätöksentekoon niin omassa yhteisössään kuin laajemminkin. Kaupungin päätöksenteossa tulee hyödyntää lapsivaikutusten arviointia.

Laajempina kokonaisuutena kunnat konkretisoivat hyvinvointijohtamista hyvinvointikertomuksen ja hyvinvointisuunnitelman avulla. Siinä tuodaan esille hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen tilaa, mittareita, tavoitteita sekä kehittämissuuntia. Hyvinvointisuunnitelma kytkeytyy osallisuuden vahvistamiseen. Digitaalisuus on yksi tärkeä väline osallistamiseen, mutta myös kasvokkaista kohtaamista tarvitaan. Esimerkiksi erilaiset kaupungin järjestämät teemaillat mahdollistavat tämän. Lisäksi osallisuuden tulee tukea myös kaupungin henkilöstön työhyvinvointia.

Merkittävässä roolissa ovat myös erilaiset neuvostot, kuten vanhusneuvosto, vammaisneuvosto ja kyläneuvosto. Näiden lisäksi on tärkeää ottaa nuoret mukaan päätöksentekoon nuorisovaltuuston kautta. Näin kaikki ikäryhmät sekä kohderyhmien erilaiset tarpeet tulevat huomioituksi ja kuulluksi.

6 LOPUKSI

Osallisuutta voidaan siis kunnissa ja kaupungeissa edistää monilla keinoilla. Ja koko ajan voidaan innovoida uusia mahdollisuuksia. Tänä päivänä kuntasektorilla kirjastot edistävät voimakkaasti lähidemokratiaa ja osallisuutta yhdessä muiden tahojen kanssa. Osallisuuden edistämistä on hyvä tuoda näkyväksi toiminnaksi ja viedä konkretiaan.

Artikkelissa tarkasteltiin osallisuutta hyvinvointijohtamisen käytännön näkökulmasta kuntasektorilla. Artikkelissa kuvattiin osallisuuden

edistämistä sekä osallisuutta kuntien strategiatyössä. Lisäksi kuvattiin esimerkkien kautta osallistuvaa budjetointia. Artikkelin lopuksi esiteltiin menetelmiä osallisuuden edistämiseen. Osallisuuden edistäminen on yhteistä työtä!

LÄHTEET

Büchi, R., Braun, N., & Kaufmann, B. (2008). *Opas suoraan demokratiaan*. Into Kustannus.

Kalajoen kaupunki. (22.2.2023). *Vuoden 2023 osallistavan budjetoinnin äänestys avoinna 22.2.–15.3.2023*. <https://kalajoki.fi/vuoden-2023-osallistavan-budjetoinnin-aanestys-avoinna-22-2-15-3-2023/>

Kohonen, K., & Tiala, T. (toim.). (2002). *Kuntalaiset ja hyvä osallisuus: Lupaavia käytäntöjä kuntalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien edistämiseksi*. Sisäasiainministeriö; Suomen kuntaliitto.

Kuntaliitto. (2018). *Osallistuva budjetointi*. Haettu 9.5.2023, <https://www.kuntaliitto.fi/osallistuva-budjetointi>

Maury, M., Peltola, E., & Valkamo, J. (2021). *Vaikuttava kuntastrategia*. Kiss Publishing.

Meriluoto, T., & Litmanen, T. (toim.). (2019). *Osallistu! Pelastaako osallistaminen demokratian?* Vastapaino.

Nivala, E. (14.4.2021). Osallisuuden moninaisuus. *Tietopankki*. Kansalaisfoorumi. Haettu 9.5.2023, <https://kansalaisyhteiskunta.fi/tietopankki/osallisuuden-moninaisuus/>

Nuoret ja osallisuus. (i.a.). *Mitä osallisuus on?* Haettu 9.5.2023, <https://nuoretjaosallisuus.fi/tietoa-osallisuudesta/>

Oulun kaupunki (i.a.). *Osallistuva budjetointi*. <https://www.ouka.fi/osallistuva-budjetointi>

Pihlaja, R., & Sandberg, S. (2012). *Alueellista demokratiaa? Lähidemokratian toimintamallit Suomen kunnissa* (Valtionvarainministeriön julkaisuja 27/2012). Valtiovarainministeriö. https://vm.fi/documents/10623/307637/Alueellista_demokratia927605808.pdf/2b79ece8-e589-4099-b953-1cc788de0ee0

Raahen kaupunki (i.a.). Raahen kaupungin osallistuva budjetointi. <https://app.maptionnaire.com/p/8wr2noa2phg8>

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys. (23.11.2018). *Osallisuus on tunne siitä, että kuuluu johonkin*. Haettu 9.5.2023, <https://www.soste.fi/osallisuus-on-tunne-siita-etta-kuuluu-johonkin/>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (i.a.). *Osallisuus*. Haettu 9.5.2023, <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Uusitalo, M., & Perttilä, K. (2007). Terveyden edistämisen rakenteet ja johtaminen kuntajohdon kuvaamana. Teoksessa K. Perttilä, & M. Uusitalo (toim.), *Terveyden edistämisen paikalliset rakenteet ja johtaminen* (s. 66–78) (TEJO-hankkeen väliraportti 2003–2005). Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Valtioneuvoston kanslia (3.6.2019). Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. <https://vnk.fi/-/osallistava-ja-osaava-suomi-sosiaalisesti-taloudellisesti-ja-ekologisesti-kestava-yhteiskunta>

EI TEHDÄ IKÄÄNTYNEIDEN OSALLISUUDESTA VAIKEAA

Anna-Kaarina Koivula, YTL, lehtori, SeAMK

Hanna Mähönen, geronomi (AMK), ikäihmisten perhehoidon asiakasohjaaja, Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue

1 JOHDANTO

Artikkelin tarkoituksena on pohtia kotona asuvien ikääntyneiden osallisuutta sekä kuvata kehittämisprosessia, jossa suunnitellaan, toteutetaan ja arvioidaan käyttäjälähtöinen toimintamalli koti- ja perhehoidossa asuvien ikääntyneiden osallisuuden edistämiseen. Osallisuutta edistetään SeAMKin ja Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen yhteistyönä osana Kotona asumisen mahdollistaminen -opintojaksoa. Opintojakso kestää vuoden 2023 loppuun saakka, joten tässä artikkelissa voidaan arvioida vain käynnistämisvaiheen toteutusta.

Opintojakson tavoitteena on muun muassa oppia tunnistamaan kotona asumista mahdollistavat palvelut ja niiden roolin osana vanhusten palvelujärjestelmää. Myös osallisuuden, yhteisöllisyyden ja vapaaehtoistyön merkityksen tunnistaminen ovat tavoitteena. Toimijoina ovat geronomiopiskelijat. Kehittämistyön pilotti toteutetaan Seinäjoen, Ilmajoen, Kurikan, Jalasjärven ja Jurvan alueella. Geronomit ovat monimuoto-opiskelijoita ja asuvat eri puolilla Suomea, minkä takia opiskelijat voivat toteuttaa osallisuutta edistävää toimintaa myös Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen ulkopuolella, esimerkiksi omilla kotipaikkakunnillaan.

Geronomikoulutuksessa on perinteitä käyttäjälähtöisestä living lab -tyyppisestä toiminnasta. Vuosina 2016–2019 toteutettiin yhteistyössä Seinäjoen Ikäkeskuksen kanssa hyvinvointipäiviä 75-vuotiaille vanhuspalvelujen ulkopuolella oleville henkilöille. Tapahtumien tavoitteena oli antaa tietoa palveluista sekä omaehtoisesta hyvinvoinnin ja terveyden

edistämisestä. Samalla myös Ikäkeskus sai tärkeää tietoa ikääntyneiden kuntalaisten tilanteesta. Pandemian myötä hyvin toiminut yhteistyö jouduttiin lopettamaan. Tätä ajankohtaa aikaisemmat tapahtumat ovat olleet yksittäisiä jonkin yhteistyötahon, opettajan tai opiskelijan ehdotuksesta toteutettuja kokeiluja. Nyt tavoitteena on vakiinnuttaa yhteiskehittämisen toimintatapoja soveltaen uudistettu toimintamalli hyvinvointialueen ja geronomiopiskelijoiden yhteistyöhön. Pilotissa arvioidaan myös virtuaalisten toimintojen soveltuvuutta kotona asuvien ikääntyneiden osallisuuden edistämiseen.

2 IKÄÄNTYMINEN JA OSALLISUUS

Osallisuus on abstrakti, paljon käytetty käsite, osallistuminen konkreettisempi. Usein kuvataan, että osallisuus on kokemusta ja osallistuminen on toimintaa. Toimintakyvyn heikentymisen myötä sekä osallistumisen kokemus että konkreettinen tekeminen vähentyvät.

Siisiäinen (2010) on kuvannut osallisuuden ja osallistumisen käsitteiden sisältöä nelikenttänä (Kuvio 1). Ympäri vuorokautisen hoivan asukkaiden on sopeuduttava monenlaisiin rutiineihin ja joustamattomiin aikatauluihin. Rutiineista kieltäytyminen johtaa suostutteluun ja lopulta lievään tai voimakkaampaan pakottamiseen. Samalla vuorovaikutukseen asukkaan ja työntekijöiden välillä syntyy kitkaa. Asukas saa vaikean tapauksen leiman otsaansa. Rutiinit ja aikataulut ovat tärkeitä, koska ne tekevät yhteisön toiminnan hallittavaksi. Toisin toimimisen mahdollisuusiakin on olemassa. Tunnetussa hollantilaisessa Hogewayn dementia kylässä asukkaiden rooli on aktiivinen ja heidän itsemääräämisoikeuttaan kunnioitetaan, vaikka muistisairaus aiheuttaakin arjessa jatkuvia haasteita. Hogewey on erinomaisesti onnistunut projekti, mutta kallis toteuttaa ja todennäköisesti mahdollista vain varakkaille asukkaille. Suomalaiseen yhteiskuntaan vastaava sopii huonosti. Pienessä mittakaavassa yhtä hyvään osallisuuden, aktiivisuuden ja itsemääräämisoikeuden toteutumiseen voidaan päästä perhehoidon avulla. Kotihoidossakin on noudatettava tarkkoja rutiineja ja aikatauluja. Virtuaalisten toimintojen avulla joustavuutta ja oman kiinnostuksen mukaista toimintaa on mahdollista lisätä.

Kuvio 1. Osallisuuden eri tyypit (mukaillen Siisiäinen, 2010).

Kurki (2007, s. 40–43) haastaa meidät miettimään, ohjaako ikääntyneen ympäristön paine ja vallitseva kulttuuri kokemusta yhteisöllisyydestä sekä ikääntyneen omasta roolista osana yhteisöä vai toimiiko ikääntynyt niin kuin häneltä odotetaan. Kurki arvelee, että yhteisöjen muodostuminen ja rakentaminen on äärimmäisen haastavaa. Jokainen tarvitsee kokemuksen ”minä olen tärkeä ja minulla on merkitystä”.

Arjen osallisuus koostuu jokapäiväisistä toiminnoista, joita teemme ja joihin osallistumme. Myös osallistumatta jättäminen voi olla osallisuutta ja siihen täytyy olla mahdollisuus. Hyväksytyksi tuleminen omana itsenä ilman ulkopuolisille näkyvää toimintaa, voi olla tärkeintä osallisuutta heikoille ja huonokuntoisille vanhuksille. Myös olemistekemisen (Valli, 2022) merkitys on syytä ymmärtää. Olemistekemisellä tarkoitetaan kaikkia niitä arkisia toimintoja, mitä ikääntyneet ovat tottuneet kodeissaan tekemään, esimerkiksi pöydän kattaminen, hiusten laittaminen, valokuvien katsominen, puhelut läheisille ja ihmissuhteiden hoitaminen.

Jokainen haluaa vaikuttaa omiin asioihinsa ja valita mieluisia toimia. Pyrimme luomaan elämän, joka kuvastaa arvojamme ja käsityksiämme hyvästä elämästä. Jokainen kokee iloa tuottavat aiheet yksilöllisesti ja valitsee itselleen sopivan tavan elää. Tukiessa ikääntyneen osallisuutta

on selvittettävä asiat, jotka ovat ikäihmiselle tärkeitä. Ikääntyneen osallisuutta vahvistavaa toimintaa on mahdollistaa osallistuminen ihmisuhteisiin, kulttuuriin ja itseä kiinnostaviin asioihin. Uusien asioiden ja kiinnostuksen kohteiden sekä mieltymyksien mahdollistaminen on tärkeää sekä osaltaan itsemääräämisoikeutta ja osallisuutta tukevaa. Kokemus hyödyksi olemisesta ja osallistuminen omien voimavarojen sallimiin toimintoihin on hyvinvointia edistävää.

Osallisuuden tukeminen ja edistäminen on valtakunnallinen intressi. Osallisuuden vaikutus kokonaisvaltaiseen terveyteen on tunnustettu ja sen edistämiseksi on tärkeää sitouttaa monipuolisesti eri toimijoita. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 2022) Ikääntyneen mahdollisuudet vaikuttaa itseään koskeviin asioihin ja erilaiseen toimintaan osallistuminen lisää osallisuutta. Kokonaisvaikutuksena on terveyden ja hyvinvoinnin lisääntyminen.

3 ARVOKAS ELÄMÄ KOTONA

Oikeus kotona asumiseen kuuluu myös vanhuuteen, vaikka ikääntyneellä olisikin monenlaisia palveluntarpeita. Sairaalan tai terveyskeskuksen vuodeosasto ei ole kenenkään koti. Kun kotona asuminen muuttuu vaikeaksi tai mahdottomaksi, sijoitetaan vanha ihminen usein ympärivuorokautisen palveluasumisen yksikköön. Eläminen sielläkin tulee järjestää ihmisläheiseksi ja asukkaalle omannäköiseksi. Pirhonen (2019, s. 84–107) kuvaa tätä käsitteellä vanhuksen tunnustaminen. Tunnustamista edistää yksityisyyden suojaaminen sekä aiempien tapojen ja harrastusten tukeminen (Pirhonen, 2017, s. 10). Tunnustamista taas heikentää henkilöstön kiire, asukkaiden näkymättömyys, kirjallisten dokumenttien korostuminen, standardikohtelu ja vastuunsiirto (Pirhonen, 2019, s. 89).

Vaihtoehtoja ympärivuorokautiselle palveluasumiselle ovat perhehoito, yhteisöllinen asuminen ja tehostettu kotihoito, jossa hyödynnetään myös etäkotihoitoa. Vanhusasiavaltuutettu Päivi Topo on voimakkaasti kritisoinut kotihoidon ja ympärivuorokautisen hoivan vähentämistä ja korvaamista yhteisöllisellä asumisella, jossa avun tarpeeseen ei todennäköisesti pystytä riittävästi vastaamaan, koska yöaikaan apua

saa vain, jos osaa hälyttää apua paikalle (Vanhusasiavaltuutettu, 2023). Yksityisten asumispalveluiden yleistyttyä vuosituhannen alkupuolella käytettiin käsitettä ”kodinomainen”, mutta nykyään käsite on jo kielteinen, koska se on leimautunut markkinointitermiksi, jota käytetään vain yksikön statuksen nostattamiseen ilman todellista sisältöä. Paikka, jossa ikääntynyt asuu, on koti.

3.1 Kotihoito

Kotihoito tukee ikääntyneen arkea hänen palveluntarpeensa mukaisesti kuntouttavalla periaatteella (Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue 2022). Kotihoitoa on saatavilla päivä- ja yö aikaan. Kotihoito voi olla säännöllistä tai tilapäistä ja kotihoitoon voidaan liittää kotona asumista tukevia palveluita.

On tärkeää havainnoida ja arvioida ikääntyneen elinympäristö moniulotteisesti siten, että ympäristö soveltuu hänelle (Verma, 2014, s. 267–281). Turvallisuuden huomiointi on tärkeää ja haasteiden ratkomisen arjen sujuvuuden turvaamiseksi on kotona asumista mahdollistavaa. Kokonaisvaltainen suunnittelu ja ikäteknologian hyödyntäminen ratkaisukeskeisesti tukevat arkea.

Toimintakyvyn laskiessa tai muuttuessa ikääntyneen omaehtoisen elämän sujuminen on usein riippuvainen teknologian keinoista (Leikas, 2014, s. 17–26). Ikäteknologian avulla toiminnallisen arjen ylläpitäminen ja ikääntyneen omanlaisen elämän tukeminen mahdollistetaan toimintakyvyn heikentymisestä huolimatta. Ikäteknologian tarkoituksena on lisätä kokonaisvaltaista hyvinvointia ja turvallisuutta.

Kotihoito voidaan toteuttaa etäkännein silloin, kun se on tarkoituksenmukaista ikääntyneen palveluntarpeen kannalta. Etäkäynti voi olla ohjausta, neuvontaa ja muistuttamista. Etäyhteydellä voidaan tarkistaa ikääntyneen vointi ja ottaa tarvittaessa yhteys ikääntyneen kotiin. Etäpalveluita käytetään myös ikääntyneen osallisuuden edistämiseen. Monenlaista virkistystoimintaa voidaan tuottaa joko nauhoitettuna tai suorina lähetyksinä ja jopa vastavuoroisesti pienryhmissä.

Kotihoito toteutetaan kuntouttavalla työskentelyllä arjessa ikääntyneen luona tai etäkuntoutuksena (Mattila & Mähönen, 2022, s. 19–20). Toimintakyvyn edistäminen on tärkeää merkityksellisyyden kokemuksessa. Kuntoutusta voidaan toteuttaa siten, että hyödynnetään voimavarat ja kompensoidaan toimintakyvyn puutteita.

Ikäihmisen osallisuuden tukemisessa suuressa roolissa ovat hänen läheisensä, mutta kotihoidolla on tässä myös merkittävä rooli. (Mattila & Mähönen, 2022, s. 47–50). Motivoimalla läheisiä tukemaan ikääntyneen osallisuutta voidaan mahdollistaa kotona asuminen pitempään. Kotihoidossa kiinnitetään huomiota siihen, että asiakkaan oikeudet ja arvokkuus säilyvät. Ikääntyneiden kotiin menevät hoitajat tekevät erityistä työtä havainnoiden vierasta ympäristöä ja sopeutumalla muuttuneisiin tilanteisiin.

3.2 Perhehoito

Perhehoitolain 263/2015 sekä Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen toimintaohjeen (Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue, 2020) mukaan perhehoito voi olla pitkäaikaista asumista perhekodissa tai lyhytaikaista vuorohoitotyylisiä asumista, osavuorokautista perhehoitoa perhekodissa tai osa- tai kokovuorokautista perhehoitoa perhehoidettavan kodissa. Perhehoidon eri muodot ovat mahdollistamassa ikäihmisen omannäköistä elämää. Perhehoitolain ja alueellisen toimintaohjeen sallimissa rajoissa perhehoidolla voidaan mahdollistaa hyvin yksilöllisiä ja räätälöityjä kokonaisuuksia asiakaslähtöisesti.

Kuukkasen (2008, s. 91–95) mukaan palvelukokonaisuutta määriteltäessä otetaan huomioon ajantasainen käsitys vanhuudesta. Asiakaslähtöisyys ja turvallisuus ovat perhehoidon tärkeitä elementtejä. Perhehoidossa ikääntynyt osallistuu omaan arkeensa tekemällä jokapäiväisiä asioita oman toimintakykynsä rajoissa siten, että ensisijaisesti sanallisesti ohjataan toimintaan ja tarvittaessa annetaan fyysisiä apua.

Perhehoito on kiireetöntä hoivaa ja huolenpitoa, jossa perhehoidon asiakas on pääroolissa. Perhehoito on rinnalla kulkemista ja perhehoito toteutetaan ihmiseltä ihmiselle. Hoiva ja huolenpito on

vuorovaikutuksellista ja vastavuoroista elämää. Suhde on tasa-arvoinen ja viimesijainen valta omista asioista on perhehoidettavalla. Osallisuus kehittyy perhehoitosuhteen myötä ja mukautuu omiin uomiinsa.

Leinonen (2017, s. 218–220) toteaa, että perhehoidossa ikääntyneen osallisuus on alati läninä. Perhehoidossa kiinnitetään huomiota kodin ja perheen luomiseen. Perhehoitoon hakeutuessa ei valinnanvapaus aina toteudu, koska palveluntarpeen arvioi hyvinvointialueen viranhaltija, joka tekee toimeksiantosopimuksen perhehoitajan kanssa. Osallisuuden ja merkityksellisyyden kokemukseen ei riitä se, että vastataan ainoastaan avun tarpeeseen.

Hyvinvointiin liittyy vahvasti kuulluksi ja nähdyksi tuleminen. Kokemus arjen yhteisistä asioista lisää perhehoidossa ikääntyneen kokemusta omasta arvokkuudesta. Huomion kiinnittäminen vuorovaikutukseen ja voimavaraletyisyyteen toimintakyvyn joka alueella, saa aikaan osallistumista ja saavutuksia sekä tätä kautta kokemusta siitä, että yksilö on merkityksellinen (Laine & Eloranta, 2023, s. 21–35). Perhehoito luo turvallisuuden tunnetta ja elämän merkityksellisyyttä; jokainen haluaa kokea olevansa tärkeä ja turvassa. Perhekoti on uusi perhe, jossa on arkea ja juhlaa, paljon tekemistä ja tylsiä päiviä. Kiertävää perhehoitajaa voi ajatella ystävänä, joka on arjessa rinnalla kulkijana tarvittaessa. Perhehoito on parhaimmillaan yksilön palveluntarpeeseen vastaavaa ja vaikuttavaa.

Perhehoito on inhimillinen ja kustannustehokas hoivan muoto. Asumis- palveluiden hinta on huomattavasti suurempi kuin perhehoidon. Perhekotiin saapuessa lähes muiden avusta riippuvainen ikääntynyt voi perheen ja osallisuuden myötä saada toimintakykyä huomattavasti takaisin (Maaranen & Kosonen, 2021). Kokemustiedon mukaan perhehoidolla siirretään tai jopa kokonaan poistetaan raskaiden palveluiden tarve. Oikea-aikaisesti toteutettuna tai rohkeasti sijoitusta kokeilemalla voidaan palauttaa toimintakykyä.

Perhehoitaja osallistuu ikääntyneen ainutlaatuisen elämään ja toimii ikääntyneen luottohenkilönä. Perhehoitajan on hyvä kiinnittää huomiota omaan asenteeseen ja varoa negatiivista näkökulmaa ikääntymiseen. (Laine ym., 2022, s. 91). Laine ja Eloranta (2023, s. 29) kuvaavat

perhehoidon arjen olevan perhehoitajan näkökulmasta *”arjen eläminen ja yhdessä olemisena”* sen lisäksi, että perhehoitajat huolehtivat ikäihmisen perustarpeista.

Pitkäaikaisessa perhehoidossa hoitaja on hoivattavansa kanssa yhdessä koko vuorokauden, jolloin tarve hoitajan omien tunteiden säätelylle on suurempaa kuin esimerkiksi kotihoidossa tai palveluasumisessa. Vaatimus korostuu, jos hoivattavalla on muistisairaus (Hoppania ym., 2016, s. 141). Sekä hoitajan että hoivattavan aisti- ja tunnekuormitusta voivat helpottaa menetelmien, esimerkiksi TunteVa-menetelmän[®] käyttäminen. Menetelmä on kehitetty suomalaiseen yhteiskuntaan sopivaksi Tampereen kaupunkilähetyksessä yhdysvaltalaisen Naomi Feilin validaatiomenetelmän pohjalta (Jokinen, 2012, s. 64).

4 KEHITTÄMISPROSESSIN TOTEUTUS

Yhteiskehittämiselle ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä määritelmää, mutta sillä pyritään muun muassa laadun parantamiseen, asiakaslähtöisyyden lisäämiseen sekä resurssien tehokkaaseen kohdentamiseen (Jalonen, 2019, s. 305). Tässä artikkelissa yhteiskehittämisellä tarkoitetaan ihmisten välistä tavoitteellista yhteistyötä, joka toteutuu kokeilutoiminnan avulla ja jonka tavoitteena on saada aikaan toiminnan osapuolille uudenlaista aikaisempaa vaikuttavampaa oppimista, osallisuutta, palveluntuotantoa ja kokemuksellisuutta. Kokeilussa yhteiskehittämisen osapuolet (Kuvio 2) saivat mahdollisuuden tavanomaista intensiivisempään yhteistyöhön. Tällainen yhteistyö toteutuu usein vasta harjoitteluissa ja työelämässä. Opintojakson aikana toteutettu kokeilu lisää opiskelijoitten varmuutta ja rohkeutta kokeilla erilaisia toimintatapoja ja voi tutustuttaa myös palveluntuottajat uusiin työmenetelmiin. Asiakkaatkin saavat sellaisia kokemuksia, mihin arjessa ei välttämättä ole mahdollisuuksia. Tärkeää on myös opintojaksojen uudistaminen ja monipuolistaminen.

Kuvio 2. Yhteiskehittämisen osapuolet Kotona asumisen mahdollistaminen -opintojaksolla.

Kehittäminen aloitettiin ja tullaan jatkamaan spiraalimallin mukaisesti (Toikko & Rantanen, 2009, s. 68). Tällöin kehittämisen tulokset asetetaan aina uudestaan ja uudestaan arvioinnin kohteeksi (Kuvio 3). Artikkelin valmistumishetkellä kehittämisprosessista on saatu vasta alustavaa arviointitietoa. Kehittäminen jatkuu myös opinnäytetöitten kautta.

Erilainen tapa toimia ja oppia herätti aluksi hämmennystä ja epävarmuutta, ehkä vastustustakin. Kuitenkin mielenkiintoa ja innostustakin oli huomattavissa. Yhteistyötahot ottivat mielellään vastaan opiskelijoiden uudenlaisen työpanoksen. Oli hyvä, että opiskelijoilla oli mahdollisuuksia sekä etä- että läsnätoimituksiin tekemiseen, näin opiskelijoille löytyi itseä kiinnostava tapa toteuttaa toimintoja. Palautteet kerätään opiskelijoilta ja yhteistyötahoilta, myös SeAMKin toimijat tekevät itsearviointin. Arviointitieto hyödynnetään opintojakson seuraavassa versiossa, joka käynnistyy syksyllä 2024.

Kuvio 3. Alustava toimintamalli koti- ja perhehoidon asiakkaiden osallisuuden edistämiseen.

Kuviossa 4 näkyvät toiminnot, joita ensimmäisessä toteutuksessa kokeiltiin. Eniten toimintoja suunnattiin Seinäjoen etäkotihoidon, koska siellä oli jo kokemusta vastaaventyyppisestä toiminnasta sekä Sedun että SeAMKin kanssa. Kokemuksen myötä yhteistyötahon oli helpompi konkreettisesti ilmaista opiskelijoille, mitä heiltä odotetaan. Opiskelijoille jäi silti vapaus ideoida myös itse.

KOTIHOITO	PERHEHOITO	PALVELUASUMINEN
<ul style="list-style-type: none"> •virtuaalimatka •kulttuurielämys •nojatuoimatka-video •toimintatuokio etäkotihoitoon •kaupunkivisa •näytelmävideo •joulukonsertti Piirin kappelissa nauhoitettuna •ravitsemusneuvonta •makumatkailua •Tampereen tallipihan videovisit ja vastavuoroinen keskustelutuokio, (paikalla 8 osallistujaa) 	<ul style="list-style-type: none"> •opas hoitajille osallisuuden edistämiseen •leipomistuokio •toimintatuokio 	<ul style="list-style-type: none"> •hyvinvointituokio

Kuvio 4. Pilottiversiossa kokeiltuja osallisuuden edistämisen toimintamuotoja.

5 LOPUKSI

Merkitykselliset vaiheet elämässä eivät lopu ikääntymiseen. Liian pitkään heikkona ja huonokuntoisena kotona seuraavaa sijoituspaikkaa odottavan ihmisen vanhuus ei enää tunnukaan kovin arvokkaalta. Oikea-aikainen osallisuuden tukeminen oikein valituin keinoin on tärkeää elämän mielekkyyden ja kauneuden kannalta. Ikääntyneen osallisuutta voidaan tukea monin erilaisin arkisinkin tavoin ja madaltaa kynnystä siihen, ettei osallisuuden tukemisen tarvitse olla sirkushuvien tasoista toimintaa – arki riittää.

LÄHTEET

Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue. (2020). *Ikäihmisten perhehoito: Toimintaohje Etelä-Pohjanmaan maakunnassa*. <http://dynweb.kaksineuvoinen.fi/kokous/2020215-12-1.PDF>

Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialue. (2022). *Kotihoidon myöntämisen perusteet ja kotona asumista tukevien tukipalveluiden myöntämistä ohjaavat toimintaperiaatteet* <https://www.hyvaep.fi/uploads/2023/01/kotihoidon-myontamisen-perusteet-ja-toimintaohjeet.pdf>

Hoppania, H., Karsio, O., Olakivi, A., Sointu, L., Vaittinen, T., & Zechner, M. (2016). *Hoivan arvoiset. Vaiva yhteiskunnan ytimessä*. Gaudeamus.

Jalonen, H. (2019). Julkisten palvelujen yhteiskehittäminen – kaunista puhetta vai suomalaisen julkishallinnon arkea? *Hallinnon tutkimus* 39(4), 305–311. <https://journal.fi/hallinnontutkimus/article/view/98054>

Jokinen, M. (2012). *TunteVa-menetelmän käyttö dementoituvien vanhusten disorientaation eri vaiheissa* (HAMKin e-julkaisuja 10/2012). Hämeen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-784-582-3>

Kurki, L. (2007). *Innostava vanhuus*. Finn Lectura.

Kuukkanen, M. (2008). Vanhusten perhehoito. Teoksessa J. Ketola (toim.), *Perhehoito: Tekemisen ja tukemisen arvoista työtä* (s. 91–98). PS-Kustannus.

Laine, M., Kemppainen, A., Eloranta, S., & Rappe, E. (2022). *Ikäihmisen hyvä perhehoito*. Perhehoitoliitto.

Laine, M., & Eloranta, S. (2023). Sitovaa vapautta – ikäihmisten perhehoitajien kokemuksia tehtävästään. *Gerontologia*, 37(1), 21–34. <https://journal.fi/gerontologia/article/view/115278/76865>

Leikas, J. (2014). Ikäteknologia. Teoksessa J. Leikas (toim.), *Ikäteknologia* (s. 17–26). Vanhustyön keskusliitto.

Leinonen, E. (2017). *Jotain uutta, jotain vanhaa, jotain lainattua – ikään-tyneiden perhehoito Suomessa*. *Gerontologia*, 31(3), 197–211. <https://doi.org/10.23989/gerontologia.63288>

Maaranen, S., & Kosonen, S. (25.11.2021). Koordinoitua perhehoitoa kehittämässä – askelmerkit ikäihmisen osallisuuteen ja hyvinvointiin. *Ajankohtaista*. <https://innokyla.fi/fi/ajankohtaista/koordinoitua-perhehoitoa-kehittamassa-askelmerkit-ikaihmissen-osallisuuteen-ja>

Mattila, E., & Mähönen, H. (2022). *Lisääntyvään palveluntarpeeseen vastaaminen ja resurssien vaikuttava kohdentaminen: Kotihoidon resurssit ja kotikuntoisuus* [AMK-opinnäytetyö, Seinäjoen ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-202204286397>

Perhehoitolaki 263/2015. <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20150263>

Pirhonen, J. (2017). *Good human life in assisted living for older people: What the residents are able to do and be* [Acta Universitatis Tamperensis 2272] [väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Trepo. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-03-0416-4>

Pirhonen, J. (2019). Potilaita vai persoonia – vanhusten tunnistaminen pitkäaikaishoidossa. Teoksessa J. Kulmala (toim.), *Hyvä vanhuus: Menetelmiä aktiivisen arjen tukemiseen* (s. 84–107). PS-kustannus.

Siisiäinen, M. (2010). Osallistumisen ongelma. *Kansalaisyhteiskunta*1(1), 8–40.

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (4.5.2022) *Osallisuus*. <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>

Toikko, T., & Rantanen, T. (2009). *Tutkimuksellinen kehittämistoiminta: Näkökulmia kehittämisprosessiin, osallistamiseen ja tiedontuotantoon*. Tampere University Press. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-7732-4>

Valli, M. (2022). Olemistekemisellä osallisuutta. Teoksessa T. Hautamäki, A. Aalto, A. Alaverdyan, & S. Saarikoski (toim.), *Osallisuus ihmistyössä* (s. 100–111). [Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja B. Raportteja ja selvityksiä 177]. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. <https://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2022122873919>

Vanhusasiavaltuutettu. (27.9.2023). *Kotihoidon ja ympärivuorokautisen hoivan jatkuva vähentäminen on lopetettava*. <https://vanhusasia.fi/-/vanhusasiavaltuutettu-kotihoidon-ja-ymparivuorokautisen-hoivan-jatkuva-vahentaminen-on-lopetettava>

Verma, I. (2014). Teknologia ikääntyneen itsenäisen asumisen tukena. Teoksessa J. Leikas (toim.), *Ikäteknologia* (s. 267–281). Vanhustyön keskusliitto.

IKÄÄNTYNEIDEN DIGITAALISEN OSALLISUUDEN SÄÄNTELY, OHJAUS JA TUKI

Katja Valkama, HTT, YTM, yliopettaja, SeAMK

Mika Uitto, TtM, asiantuntija, TKI, SeAMK

Katri Turunen, TtT, ft (amk), yliopettaja, SeAMK

Aino Alaverdyan, YTM, tutkija, Kuntoutusinstituutti, JAMK

1 JOHDANTO

Digitalisaatio käsitteenä vakiintui suomen kieleen 2000-luvulla ja sille on asetettu yhteiskunnallisesti merkittäviä tavoitteita ja odotuksia (Ilmarinen & Koskela, 2015). Suomessa tapahtuu yhteiskunnassa suuria rakenteellisia muutoksia, ja digitalisaatio on usein keskiössä niihin liittyvissä keskusteluissa (Neittaanmäki, ym., 2021, s. 12). Digitalisaatiolle ei kuitenkaan ole yksiselitteistä määritelmää. Digitalisaatio voidaan ymmärtää prosessina, jossa perinteiset toimintatavat mukautuvat uuteen digitaaliseen maailmaan. Samalla syntyy uusia palveluja ja toimintamalleja eri sektoreilla, kuten tuotannossa, logistiikassa, tuotekehityksessä, markkinoinnissa ja asiakaspalvelussa. Digitalisaatio luo puitteet näille muutoksille ja haastaa uudistamaan olemassa olevia toimintatapoja entistä toimivammiksi ja joustavammiksi (mts. 15–16).

Digitalisaatio koskee ihmisten jokaista elämän osa-aluetta. Digitaalinen murros viittaa muun muassa palveluyhteiskunnasta siirtymiseen itsepalveluyhteiskuntaan ja kehityksessä mukana pysyminen edellyttää monenlaisten digitaalisten hallintaa. Digitaalisesta transformaatiosta seuraa ihmisten käyttäytymisen sekä organisaatioiden ydintoiminnan radikaali muuttuminen (Ilmarinen & Koskela, 2015). Digitalisaation vaarana on digikuilujen ja syrjään jäämisen lisääntyminen (Hänninen ym., 2021, s. 18). Erityinen riski digiosattomuuteen on henkilöillä, joilla

digitaaliset taidot eivät ole kehittyneet digitaalisen murroksen myötä. Tällaisia voivat olla esimerkiksi ikääntyneet henkilöt.

Digitalisaatiota ja sen negatiivisia vaikutuksia pyritään ehkäisemään kansainvälisellä ja kansallisella säätelyllä sekä ohjauksella. Niiden tavoitteena on varmistaa, että digitaaliset toimintaympäristöt ovat mahdollisimman toimivia, turvallisia ja oikeudenmukaisia. Artikkeleissa pohditaan osallistumisen ja osallisuuden säätelyä sekä niiden ohjaavaa vaikutusta Suomen digitalisaatioon erityisesti ikääntyneiden henkilöiden osalta. Artikkelin aineisto muodostuu sääntelevästä dokumenttiaineistosta sekä IDEAHL-hankkeen yhteiskehittämiseen osallistuneiden opiskelijoiden esiin nostamista haasteista ja ratkaisuista. SeAMK on mukana edistämässä digiosallisuutta ja digitaalista terveyden lukutaitoa EU:ssa IDEAHL-hankkeen (Improving Digital Empowerment for Active Healthy Living 2022–2024) avulla. Hankkeen tavoitteena on yhteiskehittää EU-tasoinen digitaalisen terveyden lukutaidon strategia. SeAMKin yhteiskehittämisen työpajoihin osallistui sosiaali- ja terveysalan ammattilaisia, opettajia sekä opiskelijoita.

2 DIGITALISAATIOTA JA IKÄÄNTYNEIDEN OSALLISUUTTA OHJAAVAT DOKUMENTIT

Kansainvälisesti yhteiskunnan digitalisaatiosta on tullut erittäin tavoiteltava asia. Se nähdään ratkaisuna moniin ongelmiin, ilmastonmuutoksen torjumiseen, kasvavien ikäluokkien ja vähenevän työvoiman aiheuttamien ongelmien ratkaisemiseen sekä yhä kasvavaan hoito- ja turvavajeeseen sosiaali- ja terveysalalla (Sosiaali- ja terveysministeriö (STM), 2016; Mäkimantila ym., 2021). Yhteiskunnallinen digitalisaatio edellyttää kansalaisilta erilaisia digitaalisia taitoja, mitkä ovat edellytys myös aidolle digitaaliselle osallisuudelle (Hänninen ym., 2021, s. 19–21).

Kansainvälisesti erilaiset toimijat pyrkivät politiikkaohjelmillaan sekä erilaisin sopimuksin tai direktiivein ohjaamaan maiden kansallista lainsäädäntöä. Merkittäviä kansainvälisiä toimijoita ovat muun muassa YK ja sen alaiset järjestöt sekä Euroopan Unioni.

2.1 Kansainvälinen ohjaus

Kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa määritellyt oikeudet koskevat ikääntyneitä henkilöitä samalla tavalla kuin muitakin ihmisiä. On huomioitavaa, että erityisesti ikääntyneiden oikeuksiin keskittyviä velvoittavia kansainvälisiä sopimuksia tai asiakirjoja ei tällä hetkellä ole.

YK:n Ihmisoikeuksien yleismaailmallisessa julistuksessa (Universal Declaration of Human Rights) ja YK:n iäkkäiden ihmisten oikeuksia koskevissa peruseriaa-alueilla (United Nations Principles for Older Persons) vuodelta 1991 korostetaan ikääntyneiden oikeutta osallistua yhteiskunnan eri osa-alueille. Näiden dokumenttien periaatteet ulottuvat koskemaan myös digitalisoituvaa yhteiskuntaa. Vuonna 2014 nimitettiin YK:n ensimmäinen itsenäinen asiantuntija seuraamaan ikääntyneiden oikeuksien toteutumista (Independent expert on the enjoyment of all human rights by older persons). Ihmisoikeudet ovat yleismaailmallisia ja koskevat kaikkia ihmisiä ikään katsomatta. Kuitenkin ikääntyneet kohtaavat monia haasteita ihmisoikeuksiensa täysimääräisessä toteutumisessa. Ikääntyneet kokevat monenlaista syrjintää ja eriarvoisuutta esimerkiksi työelämässä sekä sosiaali- ja terveyspalveluissa. He kokevat myös erilaisia väkivallan, hyväksikäytön, laiminlyönnin ja eristämisen muotoja sekä köyhyyttä. Ikääntyneet ovat YK:n mukaan heterogeenisin väestöryhmä, ja intersektionaaliset tekijät lisäävät alttiutta ihmisoikeusloukkauksille (Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR), i.a.).

YK:n Euroopan talouskomissio (UNECE) on perustettu vuonna 1947 (United Nations Economic Commission for Europe (UNECE), i.a.). UNECE on yksi viidestä YK:n aluekomissiosta, ja sen tarkoituksena on vahvistaa jäsenmaiden välistä taloudellista yhteistyötä. Työn painopisteitä ovat taloudelliset ja poliittiset analyysit, ympäristö- ja elinolot, tilastointi, kestävät energiamuodot sekä kaupan, teollisuuden ja yritysmailman kehittäminen, puutavara ja liikenne. UNECE edistää poliittista vuoropuhelua liittyen demograafisiin muutoksiin Euroopan talouskomission toimialueella. UNECE:n pysyvän ikääntymisen työryhmän (Standing Working Group on Ageing SWGA) työskentely keskittyy väestön ikääntymiseen ja sen tavoitteena on edistää ikääntyneiden ihmisten digitaalista osallisuutta ja osallistumista erilaisilla toimilla,

kuten tietojen ja hyvien käytäntöjen jakamisella jäsenvaltioiden kanssa (mt.). Toiminta on määritelty alueellisessa toimeenpanostrategiassa (Regional Implementation Strategy) (UNCE, 2002). Toimeenpanostrategiassa sitoudutaan huomiomaan ikääntymiseen liittyvät asiat kaikilla yhteiskunnan toimialoilla. Tavoitteena on luoda sukupuolisensitiivisiä ja näyttöön perustuvia, koordinoituja toimintapolitiikkoja, jotka soveltuvat yhteiskunnallisiin demograafisiin muutoksiin. Kaikissa toimenpiteissä tulee huomioida eri ikävaiheiden tarpeet ja kyvyt, sekä luoda yhtäläiset toimintamahdollisuudet iästä riippumatta (mt.).

Kansainvälinen Telekommunikaation Liitto (ITU) on YK:n alainen erityisvirasto, joka edistää tieto- ja viestintätekniikan (ICT) käyttöä ja infrastruktuurin kehittämistä kaikkialla maailmassa (International Telecommunication Union (ITU), 2022). YK:n terveenä ikääntymisen vuosikymmenen (2021–2030) mukaisesti ITU on sitoutunut varmistamaan, että kaikki iästä, sukupuolesta tai kyvyistä riippumatta voivat yhtäläisesti hyödyntää tieto- ja viestintätekniikkaa. ITU:n kehitystyö digitaaliseen osallisuuteen liittyen fokusoituu ikääntymiseen digitaalisessa maailmassa. ITU pyrkii erilaisin toimenpitein, muun muassa luomalla standardeja, ohjeistuksia sekä tutkimustoiminnan avulla, varmistamaan, että ikääntyneillä on mahdollisuus digitaaliseen osallisuuteen sekä ICT:n hyödyntämiseen (mt.).

Euroopan Unioni ohjaa ikääntyneiden digiosallisuutta useiden asiakirjojen ja aloitteiden avulla. Digitaalinen Eurooppa -rahoitusohjelma (DIGITAL) on osa EU:n digitaalista strategiaa, jonka tavoitteena on lisätä digitaalista teknologia yrityksissä, julkisella sektorilla ja kansalaisten parissa (European Commission, i.a.). Ohjelman tavoitteena on vihreä ja digitaalinen siirtymä Euroopassa (mt.). Euroopan sosiaalisten oikeuksien pilarissa on kaksikymmentä periaatetta, joista seuraavia korostettiin Euroopan neuvoston päätelmissä liittyen ihmisoikeuksiin, ikääntyneiden osallistumiseen ja hyvinvointiin digitalisaation aikakaudella (Council Conclusions on Human Rights, Participation and Well-Being of Older Persons in the Era of Digitalisation 11717/2/20). Päätelmissä korostettiin erityisesti seuraavia periaatteita: oikeus koulutukseen ja elinikäiseen oppimiseen (Periaate 1), joka on myös vahvistettu Yhdistyneiden kansakuntien kestävän kehityksen tavoitteissa (Suomen YK-liitto, i.a.); oikeus yhdenvertaiseen kohteluun ja yhdenvertaisiin mahdollisuuksiin työllisyyden, sosiaaliturvan, koulutuksen

ja yleisesti saatavilla olevien hyödykkeiden ja palveluiden käytössä (Periaate 3); oikeus asianmukaiseen sosiaaliturvaan (Periaate 12); oikeus asianmukaisiin vähimmäistuloetuuksiin (Periaate 14); oikeus resursseihin, jotka varmistavat ihmisarvoisen elämisen (Periaate 15); oikeus oikea-aikaiseen ja edulliseen, ennaltaehkäisevään ja parantavaan laadukkaaseen terveydenhuoltoon (Periaate 16); oikeus edullisiin, laadukkaisiin pitkäaikaishoivapalveluihin, erityisesti kotihoitoon ja yhteisöpohjaisiin palveluihin (Periaate 18); sekä oikeus päästä välttämättömiin palveluihin, mukaan lukien digitaaliset palvelut (Periaate 20). Nämä periaatteet liittyvät ikääntyneiden henkilöiden digiosallisuuteen.

Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta (Direktiivi 2102/2016) edellyttää sitä, että julkisen sektorin verkkosivustot ja mobiilisovellukset ovat saavutettavia kaikille, mukaan lukien ikääntyneet ja vammaiset henkilöt. Laki pyrkii varmistamaan, että digitaaliset palvelut ovat helposti käytettävissä kaikille, riippumatta iästä tai kyvyistä. EU:n erilaiset horisontaaliset ohjelmat ja muut rahoitusohjelmat rahoittavat hankkeita ja ohjelmia, jotka keskittyvät ikääntyneiden digiosallisuuden parantamiseen. Tämä rahoitus voi tulla eri EU-ohjelmista ja -aloitteista, kuten Horisontti 2020 -ohjelma, Erasmus+, Euroopan sosiaalirahasto ja Euroopan aluekehitysrahasto.

Eurooppalaisen julistuksen digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista (2023/C 23/01) tavoitteena on täsmentää miten Euroopan Unionin kansalaisten tasa-arvoiset digitaaliset oikeudet toteutuvat. Julistuksessa korostetaan sitä, että kaikilla EU-kansalaisilla on oltava tasa-arvoiset digitaaliset oikeudet ja että digitaalinen osallisuus ja mahdollisuudet on taattava kaikille, riippumatta iästä, sukupuolesta tai taustasta. Digitaalinen syrjimättömyys on tasa-arvoisuuden ehtona ja digitaalinen saavutettavuus on nostettu keskeiseksi tekijäksi. Asiakirjassa sitoudutaan parantamaan digitaalisten palvelujen ja teknologisten laitteiden saavutettavuutta erityisesti vammaisille ja ikääntyneille henkilöille. Julistuksen tavoite on vahvistaa yksityisyyden ja tietosuojan tärkeyttä digitaalisessa ympäristössä. Lisäksi Euroopan Unioni sitoutuu suojelemaan kansalaisten henkilötietoja ja yksityisyyttä. Monien julistuksen tavoitteiden saavuttamiseksi painotetaan tarvetta edistää digitaalista osaamista. Kyse ei ole pelkästään ammattilaisten

osaamisesta, vaan riittävää koulutusta ja tukea on tarjottava kaikille EU-kansalaisille, jotta he voivat hyödyntää digitaalisen teknologian tarjoamia mahdollisuuksia.

2.2 Suomen lainsäädäntö ja ohjaus

Suomi Yhdistyneiden Kansakuntien sekä Euroopan Unionin jäsenvaltiona on sitoutunut noudattamaan yhteisesti sovittuja linjauksia. EU:n direktiivit ja sopimukset vaikuttavat suoraan Suomen kansalliseen lainsäädäntöön. Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) säätelee digitaalisten palvelujen saavutettavuutta ja panee täytäntöön eurooppalaisen saavutettavuuslain (Direktiivi 2102/2016). Lain 2 §:ssä saavutettavuus määritellään periaatteiksi ja teknisiksi ratkaisuiksi, joita on noudatettava suunniteltaessa, kehitettäessä ja toteutettaessa digitaalisia palveluja, jotta ne olisivat käyttäjille saavutettavia. Lain toteutumista valvoo aluehallintovirasto. Digipalvelulain noudattaminen parantaa verkkosivujen ja mobiilisovellusten käyttöä erilaisilla avustavilla laitteilla ja teknologioilla (Aluehallintovirasto, i.a.). Lain yhtenä tavoitteena on turvata riittävät, esteettömät, kohtuuhintaiset ja saavutettavat palvelut kaikille. Suomen edellisessä hallitusohjelmassa digitalisaatio nostettiin yhdeksi tavoitteeksi. Silloinen valtiovaraministeriö perusti digitalisaation edistämishjelman 25.2.2020.

Petteri Orpon hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto, 2023) ”*tuetaan kuntien ja järjestöjen yhteistyöllä ikäihmisten digitaalisten palvelujen kehittämistä*”. Lisäksi hallitusohjelmassa luvataan ehkäistä digisyrjäytymistä huomioimalla eri käyttäjäryhmien tarpeet sekä digitaalisten ratkaisujen helppokäyttöisyys. Lisäksi hallitusohjelmassa edellytetään, että kasvokkain tai puhelimitse asiointi on tarvittaessa mahdollista. Hallitusohjelman tavoitteena on vahvistaa ikääntyneiden oikeuksien toteutumista sekä tukea heidän osallistumismahdollisuuksiaan digitalisoituvassa yhteiskunnassa. Hallitusohjelmassa digitalisaatio ja teknologian hyödyntäminen nähdään keinona parantaa julkisia palveluja mukaan luettuna sosiaali- ja terveyspalvelut (mt.).

Suomessa on käynnissä voimakas julkisen hallinnon ja erityisesti sosiaali- ja terveyspalvelujen digitaalinen transformaatio (Neittaanmäki, ym.,

2021, s. 15–20). Osana hyvinvointialueuudistusta on palveluja sähköistetty ja tavoitteena on kartuttaa säästöjä lisäämällä sähköisiä palveluita. Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelman yksi osa-alue on palveluiden digitalisaatio (STM, 2020; Valtioneuvosto, i.a.). Sähköistyvä yhteiskunta ja palvelujärjestelmä voi tarjota digitaalista osallisuutta tietyin edellytyksin.

3 DIGITAALINEN OSALLISUUS

Seifert ja Rössel (2019) määrittelevät digitaalisen osallisuuden aktiiviseksi osallistumiseksi digitaaliseen yhteiskuntaan käyttämällä modernia informaatio- ja kommunikaatioteknologiaa. Hännisen ja kumppaneiden (2021) mukaan digitaalista osallisuutta kuvaavien käsitteiden sisältö ja määritelmät olivat riippuvaisia kontekstista sekä siitä kenen osallistumisesta tai osallisuudesta on kysymys. Hänninen ja kumppanit (2021, s. 16–18) jaottelevat digitaalisen osallisuuden aikaisempien tutkimusten mukaisesti yksilön, kansalaisen, yhteiskunnallisen ryhmän tai digitaalisen teknologian ja palveluiden käyttäjän näkökulmasta. Toisaalta osa tutkimuksista keskittyy hallinnollisten ja muiden vastaavien toimijoiden näkemyksiin osallistumisen ja osallistamisen merkityksestä digitaalisen osallisuuden toteutumiseksi. Hänninen ja kumppanit (2021, s. 18–20) ovat kuvanneet digiosallistumisen edellytyksiksi kolmen digikuilun ylittämistä. Nämä digikuilut ovat:

- 1) Pääsy digipalveluihin sekä teknologian saatavuus ja toimivuus
- 2) Digiosaaminen ja -tietotaidot digipalveluiden sekä teknologian käyttöön
- 3) Digipalvelusta saadut hyödyt, vaikutukset ja merkityksellisyys

Digitaaliset taidot ovat luonnollisesti edellytys aktiiviselle osallistumiselle digitalisoituneeseen yhteiskuntaan sekä digikuilujen ylittämiseksi. Digitaalinen osaaminen – josta käytetään myös termejä digitaalinen lukutaito tai digitaaliset taidot – on Euroopan Unionin toimesta tunnustettu yhtenä elinikäisen oppimisen avaintaidoista (European Commission & Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, 2019). Digitaalisen osaamisen piiriin kuuluu digitaalitekologian itsevarma, kriittinen ja vastuullinen käyttö sekä vuorovaikutus

oppimisessa, työelämässä ja yhteiskunnallisessa osallistumisessa (European Commission & Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture, 2019). Euroopan komission ”DigiComp 2.2” osaamisviitekehyksen mukaan digitaaliseen osaaminen jakautuu viiteen pääluottuvuuteen, jotka kansalaisten tulisi hallita pärjätäkseen uusien kehittyvien teknologioiden edessä (Vuorikari, ym., 2022, s. 4–7):

- 1) Tieto- ja datalukutaito
- 2) Viestintä ja yhteistyö
- 3) Digitaalisen sisällön luominen
- 4) Turvallisuusosaaminen
- 5) Ongelmanratkaisutaidot

Kuten mitkä tahansa taidot, myöskään digitaaliset taidot eivät synny tyhjästä, vaan ovat harjoittelun ja kokemuksen tulosta. Monet nykypäivän ikääntyneet ihmiset ovat selvinneet työ- ja yksityiselämässään altistumatta digitaaliselle teknologialle tai rutiininomaiselle tietokoneen käytölle sekä kokeneet ettei ole tarpeen hankkia digitaalisia taitoja. Vain joka neljännellä iäkkäällä eurooppalaisella on digitaaliset perustaidot tai sen ylittävät digitaaliset perustaidot, kun vastaava luku 35–44-vuotiaiden ikäryhmässä on kaksi kolmesta, 25–34-vuotiaista kolme neljästä ja nuorten (16–24-vuotiaat) neljä viidestä (UNECE, 2021).

4 DIGIOSALLISUUDEN HAASTEET JA KONKREETTISET TOIMET DIGIOSALLISTAA IKÄÄNTYNEITÄ SUOMALAISIA

4.1 Opiskelijoiden näkemyksiä ikääntyneiden digiosallisuudesta

Sosiaali- ja terveysalan opiskelijoiden yhteiskehittämistyöpajoihin osallistui 42 opiskelijaa, mukaan lukien fysioterapian, hoitotyön ja gerontologian opiskelijoita Seinäjoen ammattikorkeakoulusta (SeAMK).

Työpajoja järjestettiin keväällä 2023 sekä etänä Teams-alustalla että paikan päällä. Jokaiselle opiskelijalle tarjottiin mahdollisuus osallistua kahteen eri työpajaan.

Työpajoissa käytettiin työskentelyalustana Google Jamboard -valko-
taulutyökalua, ja jokaisessa työpajassa oli kaksi hanketyöntekijää
fasilitaattorina. Fasilitaattorit sovittivat työskentelynsä kunkin ryhmän
tarpeiden mukaan. He toimivat keskustelujen käynnistäjinä, aktivoinnin
tukena ja pyrkivät noudattamaan etukäteen laadittuja aikatauluja sekä
sisältösuunnitelmia. Aktiivisissa ryhmissä opiskelijat kirjasivat omia
näkemyksiään, mutta tarvittaessa fasilitaattorit tukivat heitä myös
kirjaamisessa.

Opiskelijat keskustelivat kysymyksestä: Minkälaisia haasteita ja esteitä
liittyy asiakkaiden ja potilaiden digitaaliseen terveyden lukutaitoon? Opis-
kelijat vastasivat kysymykseen sekä kirjaamalla suoraan Jamboardiin
näkemyksiään, että keskustelemalla, jolloin työpajan fasilitoijat kir-
jasivat keskustelua. Opiskelijoiden näkemysten analysoinnin ja tee-
moittelun tuloksena tunnistettiin seuraavat digiosallisuuteen liittyvät
teemat: kyvyt ja mahdollisuudet käyttää digitaalisia laitteita, palveluihin
ja järjestelmiin liittyvät haasteet, terveyteen ja toimintakykyyn liittyvät
haasteet, asenteet sekä kasvokkainen vuorovaikutus.

Opiskelijat tunnistivat kaikki kolme Hännisen ja kumppaneiden (2021)
kuvaamat digikuilut. Opiskelijat arvioivat, että ikääntyneillä voi olla
heikommat digitaidot eivätkä he osaa käyttää älylaitteita eri alustoille
ja palveluihin kirjautumiseen tai pysty hakemaan sieltä tarvitsemaansa
tietoa tai palvelua. Palveluiden saavutettavuus ja helppokäyttöisyys ei
ole vielä sillä tasolla, että ne mahdollistaisivat kaikkien digiosallisuu-
den. Lisäksi ikääntyneiden toimintakyvyssä saattaa olla rajoitteita, jotka
vaikeuttavat sähköisten palveluiden käyttöä. Esimerkiksi Internetissä
surffaaminen edellyttää näppäriä sormia ja hyvää näkökykyä. Ikäänty-
neiden arveltiin suhtautuvan teknologioiden ja sähköisten palvelujen
käyttöön negatiivisemmin ja ennakkoluuloisemmin. Opiskelijoiden
näkemyksen mukaan monet asiakkaat, erityisesti ikääntyneet, olisivat
halukkaampia kasvokkaiseen suoraan vuorovaikutukseen digitaalisten
palveluiden sijaan.

4.2 Miten ikääntyneiden digiosallisuutta voidaan edistää?

Monissa kansainvälisissä ja kansallisissa toimintapolitiikoissa, lain-säädännössä sekä ohjeistuksissa kiinnitetään erityistä huomiota ikääntyneisiin kansalaisiin ja heidän osallisuutensa turvaamiseen. Uhkana osallisuudelle ovat erilaiset opiskelijoidenkin esiin nostamat digikuilut. Näiden kuilujen ylittämässä ja digiosallisuuden edistämisessä tarvitaan erilaisia toimia yhteiskunnan eri tasoilla: 1) ikääntynyt itse ja hänen lähipiirinsä, 2) paikallistaso, kuten kunnat, palveluntuottajaorganisaatiot, yhdistykset, vanhusneuvostot ja muut alueelliset toimijat ja 3) yhteiskunnan taso laajemmin ja päätöksenteko.

Yksilön näkökulmasta keskeisiä digiosallistumisen suhteen ratkaistavia kysymyksiä ovat miten osallistutaan ja millä välineillä, millaisin motiivein ja mikä mahdollistaa tai estää osallistumisen? (Hänninen ym., 2021, s. 25). Ikääntyneiden kokemukset, tarpeet ja asenteet digitalisaatioon ja teknologiaan liittyen ovat vaihtelevia ja siksi heitä tulisi lähestyä näissä asioissa yksilöllisesti (Terp ym., 2021). Yleisesti digin käyttämättömyyden taustalla on taloudellisia syitä tai osaamisen puutetta (Kebede ym., 2022), ja näitä haasteita pitää pyrkiä ratkaisemaan. Pyritään siis tukemaan digilaitteen ja nettiyhteyden hankintaa ja digitaalisten ohjelmien, sovellusten ja palvelujen käyttöä ja siihen liittyvää osaamista, mutta myös kasvattamaan tietoisuutta digitaalisista oikeuksista ja velvollisuuksista sekä lisäämään ymmärrystä tietoturvallisesta toiminnasta digitaalisissa ympäristöissä (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL), 2023). Ikääntyneiden ihmisten digiosallisuuden kartoituksissa on selvinnyt, että huomiota tulisi suunnata enemmän digilaitteiden käyttöön vetäviin tekijöihin työntävien/pakottavien (esimerkiksi, että palveluasointi on hoidettava sähköisesti) tekijöiden sijasta (Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto Valli, 2019, 2022). Vetäviksi tekijöiksi on todettu esimerkiksi yhteydenpito läheisiin ihmisiin ja harrastukseen tai mielenkiinnon kohteisiin liittyvät toiminnot. Myönteisiä puolia ovat myös itsemääräämisoikeuden ja itsenäisyyden tunteen vahvistuminen ja elämänlaadun lisääntyminen (Damant ym., 2017, s. 1696).

Digitaaliset ratkaisut ja teknologiat voivat tuottaa ikääntyneelle ihmiselle iloa ja hyvinvointia sekä ylläpitää toimintakykyä ilman, että hän

hoitaa virallista asiointiaan sähköisesti (Kuoppamäki ym., 2022, s. 217). Lähipiirin kannustus ja rohkaisu digin pariin sekä ja konkreettinen tuki sen käytössä edistävät monen ikääntyneen digiosallisuutta. Toisaalta on muistettava, että ikääntyneiden joukko on hyvin moninainen ja heidän digitaidoissansa on suuria eroja (Fang ym., 2019, s. e11). Vertaistuen merkitystä ei voi unohtaa, sillä hyvät digitaidot omaava ikääntynyt voi olla hyvä kannustaja ja opastaja digiä heikommin osaavalle vertaiselleen (Kuoppamäki ym., 2022, s. 214). Tällaiset vapaaehtoiset toimijat tarvitsevat monipuolisia mahdollisuuksia digiopastuksen tarjoamiseen esimerkiksi järjestöjen ja yhdistysten kautta (Matero, 2021, s. 51).

Digiosallisuuden edistämisen tarkastelu paikallistasolla kohdistuu muun muassa digitukeen. Digituen saatavuus ja laatu vaihtelee paljon alueittain, eivätkä kaikki ikääntyneet tiedä mistä ja milloin tukea on saatavana. Vanhusasiainvaltuutettu Topo (2023) on suosittanut, että kuntien vapaa sivistystoimi ottaisi vastuun digituen koordinoinnista niille asukkaille, jotka sitä tarvitsevat. Hän linjaa myös, että koordinoitivastuun säätäminen kunnille parantaisi järjestöjen mahdollisuuksia toteuttaa digitukea. Matalan kynnyksen digituki, joka on maksutonta, osaavaa ja helposti saavutettavaa, on tärkeää digiosallisuuden edistämisessä. Digiosallisuuden näkökulmasta on alueellisesti tarpeen pohtia esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: mitä digiosallisuus tarkoittaa eri hallinnonalojen näkökulmasta, mitkä ovat digitaalisten palveluiden mahdollisuudet ja haasteet, miten niiden käytettävyyttä lisätään, millaisia hyviä käytäntöjä digitaalisen osallisuuden edistämisen osalta voitaisiin hyödyntää ja jakaa sektoreiden ja toimialueiden välillä, sekä miten rakennetaan tiiviimpää yhteistyötä ja tiedonvaihtoa parhaista käytännöistä eri toimijoiden välillä (Hänninen ym., 2021, s. 25).

5 LOPUKSI

Kansainvälinen ja kansallinen säätely sekä ohjaus pyrkivät turvaamaan digitalisoituvassa maailmassa kaikkien kansalaisten digiosallisuuden. Opiskelijat IDEAHL-hankkeen työpajoissa esittivät huolensa ikääntyneiden digiosallisuudesta ja mahdollisesta digitaalisesta syrjäytymisestä. Saman suuntaisia havaintoja on esitetty erilaisissa yhteyksissä ja tämän vuoksi tulee erilaisin toimenpitein vahvistaa ikääntyneiden digitaitoja

ja turvata yhtäläinen oikeus digiosallisuuteen. Yhteiskunnallisesti tulee pyrkiä vaikuttamaan myönteisesti yleiseen asennoitumiseen ikääntyneiden ihmisten digiosallisuutta kohtaan. Strategisessa päätöksenteossa tulee olla tavoitteena kehittää kokonaisturvallisuutta suojaamalla kansalaisia, yhteisöjä ja yhteiskuntaa tietoihin, palveluihin ja yhteiskunnan toimintaan kohdistuvilta riskeiltä ja uhilta, toisin sanoen edistää digitaalista turvallisuutta (Hänninen ym., 2021, s. 34).

Kansallisen mediakasvatuksen tulee kehittää myös ikääntyneiden medialukutaitoja ja esimerkiksi digitaalista terveyden lukutaitoa, jota tarvitaan muun muassa omien terveystietojen katsomiseen tai asioiden hoitamiseen sähköisissä sosiaali- ja terveystietopalveluissa (Salomaa & Palsa, 2019, s. 9). Lainsäädännöllä voidaan ohjata digiympäristöjen ja -palveluiden suunnittelua ikääntyneille ihmisille helppokäyttöisiksi, saavutettaviksi ja turvallisiksi, jotta mahdollisimman vähän jäisi käyttäjän osaamisen varaan (Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 306/2019). Lisäksi on muistettava, että edelleen suuri joukko ikääntyneitä on kokonaan digitaalisten palveluiden ulottumattomissa. Siksi palveluita ei saa täysin digitalisoida. Yhdenvertaisuuden ja palveluiden toimivuuden edistämiseksi olisi perusteltua kehittää kansallinen ratkaisu ilman digitaalisia laitteita ja palveluita olevien tiedonsaannin ja asiointin turvaamiseksi (Topo, 2023). Lisäksi on tarpeen sujuvoittaa ikääntyneiden ihmisten puolesta asiointia ja tuettua asiointia sähköisissä palveluissa.

LÄHTEET

Aluehallintovirasto. (i.a.). *Digipalvelulain vaatimukset*. (<https://www.saavutettavuusvaatimukset.fi/digipalvelulain-vaatimukset/>)

Council Conclusions on Human Rights, Participation and Well-Being of Older Persons in the Era of Digitalisation (11717/2/20). <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11717-2020-REV-2/en/pdf>

Damant, J., Knapp, M., Freddolino, P., & Lombard, D. (2017). Effects of digital engagement on the quality of life of older people. *Health & social care in the community*, 25(6), 1679–1703. <https://doi.org/10.1111/hsc.12335>

Direktiivi (2102/2016). Direktiivi julkisen sektorin elinten verkkosivustojen ja mobiilisovellusten saavutettavuudesta. <http://data.europa.eu/eli/dir/2016/2102/oj>

Eurooppalainen julistus digitaalisen vuosikymmenen digitaalisista oikeuksista ja periaatteista (2023/C 23/01). https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:JOC_2023_023_R_0001

European Commission. (i.a.). *The digital Europe programme*. <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/activities/digital-programme>

European Commission, & Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture. (2019). *Key competences for lifelong learning*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2766/569540>

Fang, M. L., Canham, S. L., Battersby, L., Sixsmith, J., Wada, M., & Sixsmith, A. (2019). Exploring privilege in the digital divide: Implications for theory, policy, and practice. *Gerontologist*, 59(1), e1–e15. <https://doi.org/10.1093/geront/gny037>

Halme, K., & Niinikoski, M.-L. (2019). *Taloutta ja yhteiskuntaa uudistava innovaatiopolitiikka* (Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 2019:7). Työ- ja elinkeinoministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-327-394-8>

Hänninen, R., Karhinen, J., Korpela, V., Pajula, L., Pihlajamaa, O., Merisalo, M. Kuusisto, O., Taipale, S., Kääriäinen, J., & Wilska, T.-A. (2021). *Digiosallisuuden käsite ja keskeiset osa-alueet: Digiosallisuus Suomessa -hankkeen väliraportti* (Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2021:25). Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-287-9>

Ilmarinen, V., & Koskela, K. (2015). *Digitalisaatio: Yritysjohdon käsikirja*. Talentum.

International Telecommunication Union (ITU). (2022). *Digital technologies for healthy ageing*. <https://www.itu.int/en/mediacentre/backgrounders/Pages/digital-technologies-for-healthy-ageing.aspx>

Kebede, A. S., Ozolins, L.-L., Holst, H., & Galvin, K. (2022). Digital engagement of older adults: Scoping review. *Journal of medical Internet research*, 24(12), artikkeli e40192. <https://doi.org/10.2196/40192>

Kuoppamäki, S., Hänninen, R., & Taipale, S. (2022). Enhancing older adults' digital inclusion through social support: A qualitative interview study. Teoksessa P. Tsatsou (toim.), *Vulnerable people and digital inclusion* (s. 211–230). Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-94122-2_11

Laki digitaalisten palvelujen tarjoamisesta 309/2019. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2019/20190306>

Matero, S. (2021). *Ikääntyneiden digiosallisuutta edistävä ryhmätoimintamalli* [AMK-opinnäytetyö, Kaakkois-Suomen ammattikorkeakoulu]. Theseus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:amk-2021092418045>

Mäkimantila, H., Rintapukka, R., Nikkari, M., Sivula, T., & Nikkari, T. (2021). *Kohti kestävää tulevaisuutta: Etelä-Pohjanmaan alueellinen maaseudun kehittämissuunnitelma 2023–2027* (Elinvoimaa alueelle 1). Etelä-Pohjanmaan elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-398-092-1>

Neittaanmäki, P., Lehto, M., & Savonen, M. (2021). *Yhteiskunnan digimurros*. Jyväskylän yliopiston IT-tiedekunta. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-8647-6>

Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights (OHCHR). (i.a.). *Independent expert on the enjoyment of all human rights by older persons*. <https://www.ohchr.org/en/special-procedures/ie-older-persons>

Salomaa, S., & Palsa, L. (2019). *Medialukutaito Suomessa: kansalliset mediakasvatuslinjaukset* (Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja, 37). Opetus- ja kulttuuriministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-673-7>

Seifert, A., & Rössel, J. (2019). Digital participation. Teoksessa D. Gu, & M. Dupre (toim.), *Encyclopedia of gerontology and population aging*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-319-69892-2_1017-1

Sieck, C. J., Sheon, A., Ancker, J. S., Castek, J., Callahan, B., & Siefer, A. (2021). Digital inclusion as a social determinant of health. *Npj digital medicine*, 4(1), 52. <https://doi.org/10.1038/s41746-021-00413-8>

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). (2016). *Digitalisaatio terveyden ja hyvinvoinnin tukena: Sosiaali- ja terveysministeriön digitalisaatiolinjaukset 2025*. [Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2016:5]. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3782-6>

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). (2020). *Tulevaisuuden sosiaali- ja terveyskeskus -ohjelma*. <https://stm.fi/hanke?tunnus=STM012:00/2020>

Suomen YK-liitto. (i.a.). *Kestävä kehitys*. <https://www.ykliitto.fi/kestava-kehitys>

Terp, R., Kayser, L., & Lindhardt, T. (2021). Older patients' competence, preferences, and attitudes toward digital technology use: Explorative study. *Journal of medical internet research human factors*, 8(2), artikkeli e27005. <https://doi.org/10.2196/27005>

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL). (2023). *Osallisuuden edistäjän opas* (Ohjaus 10/2023). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-408-088-0>

Topo, P. (20.4.2023). Iäkkäiden oikeudet on turvattava: Digituki kaikkien saataville ja digittömille paremmat asiointimahdollisuudet. *Vanhusasiavaltuuttettu*. <https://vanhusasia.fi/-/iakkaiden-oikeudet-on-turvattava-digituki-kaikkien-saataville-ja-digittomille-paremmat-asiointimahdollisuudet>

United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). (i.a.). *Population*. <https://unece.org/population>

United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). (2002). Regional implementation strategy for the Madrid international plan of action on ageing 2002. *UNECE Ministerial Conference on Ageing Berlin (Germany), 11-13 September 2002*. https://unece.org/fileadmin/DAM/pau/age/mica2002/documents/ECE_AC23_2002_2_Rev6_e.pdf

United Nations Economic Commission for Europe (UNECE). (2021). *Ageing in the digital era* (Policy brief on ageing no. 26). <https://unece.org/statistics/documents/2023/03/working-documents/policy-brief-ageing-digital-era>

United Nations principles for older persons. General Assembly resolution 46/91. <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/united-nations-principles-older-persons>

Universal declaration of human rights. General Assembly resolution 217 A. <https://www.un.org/en/about-us/universal-declaration-of-human-rights>

Valtioneuvosto. (i.a.). *SOTE-uudistus*. <https://soteuudistus.fi/etusivu>

Valtioneuvosto. (2023). *Vahva ja välittävä Suomi: Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023* (Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58). <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-763-8>

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto Valli. (2019). *Yli 75-vuotiaiden digiosallisuus – kokemukset, tarpeet ja motivaatio*. https://www.valli.fi/wp-content/uploads/2020/01/yli75_digiosallisuus_raportti.pdf

Vanhus- ja lähimmäispalvelun liitto Valli. (2022). *Selvitys ikääntyneiden digiosallisuudesta*. <https://www.valli.fi/wp-content/uploads/2022/10/Selvitys-ika%CC%88a%CC%88ntyneiden-digiosallisuudesta-2022.pdf>

Vuorikari, R., Kluzer, S., & Punie, Y. (2022). *DigComp 2.2: The digital competence framework for citizens: With new examples of knowledge, skills and attitudes*. Publications Office of the European Union. <https://data.europa.eu/doi/10.2760/115376>

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULUN JULKAISUSARJA – PUBLICATIONS OF SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

A. TUTKIMUKSIA – RESEARCH REPORTS

B. RAPORTTEJA JA SELVITYKSIÄ – REPORTS

C. OPPIMATERIAALEJA – TEACHING MATERIALS

Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarjojen aiemmin ilmestyneet julkaisut löytyvät SeAMKin verkkosivuilta

<https://www.seamk.fi/yrityksille/julkaisut/>

ja Theseus-verkkokirjastosta **<https://www.theseus.fi>**

Seinäjoen ammattikorkeakoulun kirjasto

Kalevankatu 35, 60100 Seinäjoki

p. 040 830 0410

kirjasto@seamk.fi

ISBN 978-952-7515-46-4

ISSN 1797-5573

SeAMK

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES